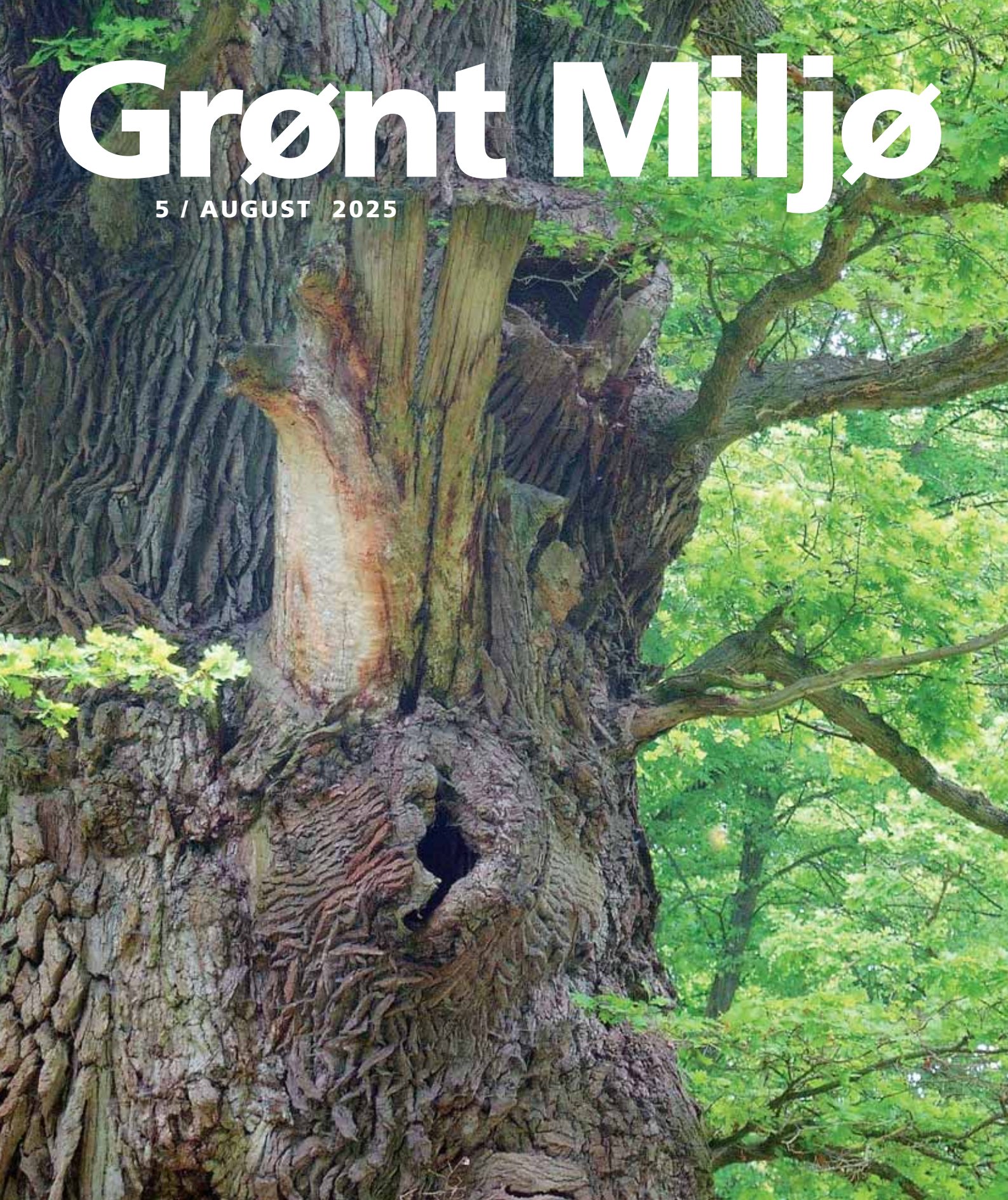

Grønt Miljø

5 / AUGUST 2025

• Egen har en omkreds på 11,8 meter og en højde på 32 meter. Det er ret sundt trods døde grenstamme og åbne tude. Foto: Christian N. Nielsen.

Liv i hospitalshaven

Sct. Hans Have i Roskilde skal fremme mental sundhed med helende haverum. 4

Ivenacker Eichen

For de store, oldgamle tyske ege er den langsigtede overlevelse plejens hovedmål. 18

Have & Landskab

Tema. Op mod 300 udstillere skal møde op mod 12.000 gæster i nye lokaliteter. 27

Justeret uddannelse

Anlægsgartner- og greenkeeperuddannelse får mere valgfrihed og bæredygtighed. 60

Køb dine barrodsplanter hos
Birkholm Planteskole

Følg med på Instagram

BIRKHOLM

| Birkholm Planteskole A/S | Farremosen 4, 3450 Allerød |
| Tlf. 4817 3126 | mail@birk-holm.dk |

Solceller på dit grønne tag

Solar Base Solcellesystem fra ZinCo monteres uden at gennembryde den tætte membran på taget.
Her har vi implementeret et lille eksempel på vores miljøsukur.

ZinCo Danmark A/S · Tlf. 86 28 04 66 · salg@zinco.dk · www.zinco.dk

engcon

Effektivitet =
arbejdsglæde

ENGCON TILTROTATOR

engcon Denmark A/S
Knarreborgvej 19A, Verringe DK-5690 Tommerup
Tlf. + 45 70 20 13 50 | info@engcon.dk | www.engcon.dk

**VI SES PÅ
HL25**
Stand: Engen B19
HAVE OG LANDSKAB.DK

**SØNDERUP
MASKINHANDEL A/S**
Tlf. 98 65 32 55 - mail@fbdk.dk
www.sønderupmaskinhandel.dk

X-WEED varmtvandsanlæg, bekæmper ukrudt uden brug af skadelige pesticider eller kemikalier. Anlægget anvender 100% rent vand, opvarmet til minimum 98 grader.

Ferrari traktorer er en effektive og alsidige traktor. Til traktoren findes der en bred vifte af redskaber, såsom harve, rotorklipper, slagleklipper, kost, fræser stenedlægningsfræser, mm.

CAST 800 ECO 100% elektrisk minilæsser, med en løfte kapacitet på 1400 kg. Maskinen har et lavt tyngdepunkt, hvilket gør at maskinen er meget stabil, også på ujævnt underlag.

 DÆKBARK FRA KOLD
TRANSPORT- & HANDELSFIRMA

- SORTERET BARK:**
DÆKBARK 40 (20-80 mm) Fyr
DÆKBARK 20 (10-30 mm) Fyr/Gran
- FALDUNDERLAG:**
DS-godkendt faldsand
LEGEARK (20-60 mm) Gran
- USORTERET BARK:**
REVE DÆKBARK Gran (0-120 mm)
BARKSMULD (0-10 mm) til jordforbedring
- FLIS OG SPHAGNUM:**
TRÆFLIS (20-50 mm)
RIDEBANEF LIS
SPHAGNUM grov/fin

 DÆKBARK FRA KOLD
DANMARKS STØRSTE BARKLEVERANDØR

HØVEDKONTOR:
Vognmand Kold A/S
Stærkindevej 37,
Vindinge
4000 Roskilde
Tlf. 9839 2722

Tlf. 4635 0531
fax 4635 2199
E-mail: Salg@kold-bark.dk
www.kold-bark.dk

LAGER PÅ SJÆLLAND
LAGER PÅ FYN
LAGER I JYLLAND

**SPECIALPRIS VED
STØRRE LEVERANCER**

**Have & Landskab
STAND 4**

KOMMENTAR

IND PÅ HERREGÅRDEN

Fagudstillingen Have & Landskab er den største enkeltbestående begivenhed i det 'grønne område', en kæmpe stor efteruddannelse der samler hele den opdelt grønne branche. Standene er udstillingens kerne hvor man kan opdateres med både det nyeste og klassiske, både inden for sin egen faggren og andres. Men udstillingen er mere end det. Man kan følge en lang række faglige indlæg. Og man kan mødes med kolleger i sin faggren eller gå mere på tværs og udvide sit tværfaglige netværk.

Fagudstillinger kender vi tilbage til 1960'erne. Have & Landskab har med sit alsidige sigte været en del af branchen siden 1992 og har fundet et leje på 250-300 udstillere og 10-11.000 gæster. Udmeldinger fra udstillingen peger i år på mindst 273 udstillere og 12.000 gæster. Fagskolen på Jernbjerggård i Slagelse har lagt arealer til udstillingen siden 1999 og fast siden 2003. Med god grund, for stedets sammensatte udemiljø har matchet fagets struktur og giver udstillingen en eminent geografi. Og skolens elever har været med til at støtte udstillingen.

Det er derfor en stor ændring at udstillingen i år foregår et nyt sted, nemlig på Ledreborg Slot ikke så langt fra Roskilde. Det er fra udstillingens side forklaret med at man i Slagelse blev mere og mere udfordret af logistikken, især parkeringsforholdene. Udstillingsformand Joel Klerk har tilføjet: „Trods en perlerække af stadig flottere udstillinger kunne man lidt frækt sige at de også gentog sig selv. Det var lidt det samme fra år til år.“

Det kalder på kærlige indvendinger. Ja, udstillingen gentog sig selv, men kun de funktionelle rammer var de samme. Indholdet udviklede sig og fulgte med tiden. Ledreborg giver minder fra Have & Landskab på Hindgavl i 2001. Logistikken i et sårbart herregårdsmiljø var dengang et problem som måske kan opstå igen. Det udvidede kursusprogram i år er spændende, men trækker gæster væk fra standene hvor udstillerne vil have dem. Kirkegårdene lanceres som en udstilling i udstillingen, men hvad med det tværgående sigte? Kan man få en lige så fin geografi på Ledreborg som i Slagelse? Og vil man, når udstillingen går et skridt mod øst, miste besøget fra vest når vi ved at afstand er et afgørende besøgs kriterie?

Det skal nu vise sig. Grønt Miljø vil efter bedste evne bidrage til at skabe en ny succes. Det sker her med et 20 siders guide og en lang reportage i næste nummer. Og tag ikke fejl. Trods indvendingerne elsker Grønt Miljø Have & Landskab og sætter pris på arrangørernes innovative tilgang. Vi glæder os til tre spændende dage. **SØREN HOLGERSEN**

Grønt Miljø grontmiljo.dk
facebook.com/grontmiljo

Redaktion: Søren Holgersen, ansv. (sh). SH@dag.dk. Tlf. 2065 1507.
Lars Lindegaard Thorsen (lt). LLthorsen@gmail.com. Tlf. 6116 9394.
Abonnement: Randi Salzwedell, RS@teknovation.dk. Tlf. 4613 9000.
Annoncer: Steen Lykke Madsen, Teknovation ApS. SL@teknovation.dk. Tlf. 3035 7797. Tlf. 4613 9000.
Udgiver: Danske Anlægsgartnere
Tryk: Jørn Thomsen Elbo A/S. Trykplag: 4.600.
Nettoplag: 1.7.23-30.6.24: 4.270 ifølge Danske Medier.
Medlem af Danske Medier. 42. årgang. ISSN 0108-4755.

Grønt Miljø er et magasin om planlægning, anlæg og drift af have, park og landskab. I ti årlige numre skriver vi for fagfolk i privat eller offentlig virksomhed, fagets kunder, leverandører og uddannelsessøgende. Årsabonnement: 450 kr. inkl. moms. Kollektive abonnementer kan aftales.

Nyt liv i den gamle hospitalshave

PROJEKT. Sct. Hans Have i Roskilde skal fremme mental sundhed med helende og aktive haverum der byder på både natur, kultur og inkluderende arbejdsfællesskaber

Af Jeanette Thysen

Sct. Hans Have summer atter af liv. Haverne og parkanlægget omkring det tidligere Sankt Hans Hospital i Roskilde har nemlig gennemgået en omfattende renovering i de senere år. Og i den forbindelse er Sct. Hans Have blevet til Sct. Hans Naturhave.

Med en donation på 43 mio. kr. fra fonden OJD blev det muligt at renovere både hospitalets haveanlæg og bygninger. Ved renoveringen har den landskabelige ramme over 3½ årig periode fået et gennemgribende løft med nye landskabsdesigns, ny beplantninger og materialer af høj kvalitet der giver området nyt liv.

I maj 2024 blev 'Sct. Hans Naturhave' indviet. Og 9. maj i år blev området tildelt en pris af Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur. Ifølge juryen var det for „den gennemgribende restaurering af landskabet og en række smukt bearbejdede haverum som understøtter og fremhæver Sct. Hans Haves bygninger.”

'Sct. Hans Naturhave' er navnet på det 5 hektar store om-

råde som i de seneste år er spiret frem i et tæt samarbejde mellem Roskilde Kommune, Sct. Hans Haves frivillige og Annie & Otto Johs. Detlefs' Fonde, OJD. Sct. Hans Naturhaves formål er at fremme mental sundhed gennem natur, kultur og inkluderende arbejdsfællesskaber.

Fra hospital til ny bydel

Roskilde Kommune, der i dag ejer området, har medvirket til at renovere haverne og parkanlægget med støtte fra OJD Fonden. Landskabsarkitekt Helle Nebelong har stået i spidsen for de omfattende have- og landskabsplaner.

Området omkring Sankt Hans har i over 200 år været psykiatrisk hospital. I 2022 købte Roskilde Kommune den vestlige del af området med bygninger af Region Hovedstaden, mens regionen i dag koncentrerer sine aktiviteter i den østlige del af Sankt Hans. Det gamle Fjordhus i vest fungerer fortsat som psykiatrisk hospital mens Roskilde Kommune er ved at omdanne de gamle hospitalsbygninger til en ny bydel.

Planen er at bygge et mangfoldigt byområde med omkring 400 boliger og erhverv som efter planen starter indflytning i januar 2026. Målet er ifølge lokalplanen at omdanne området til „hele Roskildes rekreative og helende baghave.” Idéen er at etablere et blandet og levende bykvarter med boliger, erhverv og rekreative funktioner omkranset af det enestående fjordlandskab i første parket til Roskilde Fjord.

Fire byggesten

Det romantiske parkanlæg omkring det gamle psykiatriske hospital har kommunen døbt 'Roskildes rekreative og

helende baghave' hvor naturen med sin skønhed og ro kan helbrede og give besøgende en kærkommen grøn pause.

Renoveringen af haverne og parkanlægget er et led i Roskildes byudvikling. Landskabsarkitekt Lucy Caudery, der er leder af projektet fra Roskilde Kommune, forklarer at udviklingen af området bygger på fire principper: Genopret naturlandskabet. Styrk parklandskabet. Bevar og transformér bygningsanlægget. Skab nyt liv i området.

Det tog det første år at nedfælde projektets visioner og værdier samt at skabe et fælles ejerskab for hele projektet,

IFØLGE LOKALPLANEN

- Hospitalet Sct. Hans skal omdannes til et blandet byområde med boliger, erhverv, kultur og offentlige funktioner. Det vil foregå i etaper over flere år.
- Der vil både være eksisterende bygninger og nye. Der skal være en blanding af ejer-, leje- og andelsboliger i flere former og størrelser, i alt cirka 32.000 m² boligareal.
- Bygningernes facader skal bevares, og bygningerne skal fortsat stå direkte i parken. Der bliver ikke private haver eller belagte kantzoner. Boligerne vil i stedet få nærhaver.
- Ny boligbebyggelse skal tilpasses det samlede anlæg, herunder landskabelige forhold og eksisterende bygninger.

- Bugtede stier i slået græs og grus giver mulighed for at gå på opdagelse på kryds og tværs i Frugtlunden. Her blomstrer frugttræer, stauder og tulipaner i dag frodigt gennem foråret.

- Gartnerboligen er det ældste hus i området og oprindeligt opført i 1815. Huset er i dag ført tilbage til sådan som det så ud i 1865 med vægge af stampet lerjord, den såkaldte Pisé-metode, og tagspånér. Huset danner rammen for udstillinger, møder og indgangsport til Nationalpark Skjoldungernes Land som haverne er en del af.

forklarer Lucy Caudery. Det grundige forarbejde og det fælles værdigrundlag for partnerskabet har været værdifuldt for projektet og for alle partnere - de frivillige, kommunen og OJD Fonden. Det var vigtigt at også Sct. Hans Have kunne se sig selv som en aktiv del af projektet og skabe et inkluderende fællesskab.

Helle Nebelong og Lucy Caudery siger samstemmende at det har været 'en lang, spændende og god proces' at skabe en ny grøn ramme om det historiske område.

Samling om gartneriet

Det kuperede landskab omkring Sct. Hans Vest er skabt af istidens smeltevand. Her har vikinger, sagnkonger og siden Roskildebispen haft bolig før landsbyen Bistrup og Bistrup Gods skød frem. I 1816 blev Danmarks første psykiatriske hospital indviet på Sankt Hans efter København få år før havde købt Bistrup Gods til at huse fattige og sindslidende.

Den berømte arkitekt Gott-

lieb Bindesbøl tegnede i 1860 den første store udvidelse af hospitalet med kurhus og park inspireret af engelske landskabsparker og historicismens symmetri og lagde stilen for Sct. Hans. Siden strømmede patienter til. Op til 2500 var årligt i behandling da hospitalet var på sit højeste.

Området var dengang stort set selvforsynende og gartneriet var fra starten en aktiv del af behandlingen og selvforsyningen. Her dyrkede man grøntsager, frugt og blomster med hjælp fra de patienter der var indlagt, og som kunne deltage i havearbejdet.

Gartneriet lukkede i 2007 som et aktivt arbejdende værksted på grund af besparelser. Stedet forfaldt indtil 2014 hvor lokale ildsjæle begyndte at genopbygge gartneriet under navnet 'Sct. Hans Have - en social økonomisk virksomhed og café'. Visionen var at fremme mental sundhed gennem natur, kultur og fællesskab. De sidste ti år har gartneri og café fungeret som

et arbejdsinkluderende fællesskab for patienter, personale og frivillige. I dag bruges gartneriet til at producere grønt til caféen og køkkenet som netop er ombygget og udvidet.

Oprindelige og nye rum

Rundt omkring gartneriet ligger en række haverum. Nogle er restaureret med udgangspunkt i de oprindelige haverum. Andre haverum er nye.

„De eksisterende haverum havde forskellige kvaliteter som vi har raffineret og opgraderet med omfattende beplantninger og kvalitetsmaterialer for at styrke stedets vision om at fremme besøgendes mentale helbred og sundhed,“ fortæller Helle Nebelong.

„Vi har beholdt en hel del fra de eksisterende haver og genbrugt materialer der skulle ryddes, andre steder. Det har været vigtigt at gøre området mere tilgængeligt og universelt designet. F.eks. er perlesten ryddet og genbrugt mens flere nye stier og opholdspladser er erstattet med bl.a. Slotsgrus så flere besøgende kan få adgang og glæde af haverummene,“ siger Helle Nebelong.

Designet tager bl.a. udgangspunkt i mange års forskning fra Københavns Universitet og Sveriges Landbrugsuniversitet om menneskers præfe-

• Mødestedet. Den store cirkulære stenbænk i haven Mødestedet er specialdesignet i sandsten af Helle Nebelong inspireret af den danske landskabsarkitekt Jens Jensens 'Council Rings'.

rency ved ophold i naturen. De er omsat til otte oplevelseskarakterer: vildt, artsrigt, fredfyldt, åbent, folkeligt, rumligt, trygt og kulturhistorisk.

Helende og aktive rum

Haverne består i dag af både helende og af aktive haverum.

De helende haverum kaldes også 'restorative'. De omfatter Frugtlunden, Helsehaven, Mødestedet, Fælleden, Kirkegården og Skovhaven. De har hver deres oplevelsesværdier og plads til ro, fordybelse samt natur- og sanseoplevelser med planter, fugle, dyr og insekter, vind og vejr og årstidernes skiftet. Haverne er forbundet

med bugtede stier på kryds og tværs så der er rig mulighed for at opleve haverne og naturen fra vidt forskellige vinkler.

Når man kommer til stedet, parkerer man uden for området og fortsætter ind i Sct. Hans Naturhave til fods. Her er bilfri zone for at sikre roen i haverne og for at passe på de gamle træers rødder.

De aktive og mere udadvendte haverum er samlet omkring 'Strøget' der er hjertet i Sct. Hans Have omgivet af de gamle drivhuse og andre bygninger tilknyttet caféen. De aktive haverum omfatter seks haverum kaldet Tehaven, Pergolahaven, Picnichaven, Bærhaven, Kapelparken samt forhaven ved gartnerboligen.

I dag mødes mange mennesker her i hverdagen omkring arbejdsrelateret haveterapi.

I weekenden rykker besøgende ind og fylder haverummene og nyder mad og drikke fra det nyistandsatte køkken, caféen og butikken der er åbne for alle

Frugtlunden

Frugtlunden er en af de haver der er lavet meget om. De oprindelige hække og hasselbuske er bevaret mens der er plantet 47 forskellige frugttræer. Der er også rullet 1000 m² nye staudemåtter ud med specialdesignede sammensætninger af 25 forskellige hjemmehørende stauder specielt udvalgt til stedet, bl.a. dagpragtstjerne, cikorie og vild gulerod. Alle i lyse, æteriske farver og fravær af gule og højrode blomsterfarver. Staudemåtterne er produceret af Florum og Leopolds rullegræs. I haven er der også anlagt et bassin med rislende vand omgivet af natursten. Lyden af vand er en vigtig del af sanseoplevelsen.

Helsehaven

Helsehaven er skabt til forskellige former for haveterapi. Her kan du hugge brænde, mødes om bålet til ro og fordybelse og nyde naturen med hjemmehørende planter. Helsehaven bygger på vilde og artsrige oplevelser, hygge om bålet og selvforsyning med brænde.

Før renoveringen voksede bl.a. løgkarse og en række andre planter. Ved renoveringen blev omkring halvdelen af haven ryddet, og der blev plantet 50 forskellige hjemmehørende stauder, mere end 3000 planter i alt. Hertil kom for-

- Helsehaven. Den er et af de såkaldte restorative haverum med bålpladsen som hjertet. Her er også opsat en Dome på midlertidig dispensation da området er fredet og også er omfattet af en strandbeskyttelseslinje. Domen er til bl.a. yoga, haveterapi og til at forlænge sæsonen.

Skræddersyede løsninger til professionelle

Se mere på
lyngeshop.dk
Få 25 % rabat

Runde højbede i 5 mm corten stål
– let at samle på stedet, helt uden
synlige bolte på ydersiden.
Fås i dit ønskede mål.

Spejl bassin i corten stål – skaber nyt
liv i haver og parker. Også velegnet
som bålbad.
Fås i mange mål og faconer.

Corten plantekumme, trin
eller væg med stor holdbarhed
– perfekt til erhverv og bolig-
foreninger.

Lynge Produktion ApS – dansk kvalitet og håndværk

Vi tilbyder egen produktion af høj kvalitet, hurtig levering
og god service.

Vi er eksperter i at skabe specielle løsninger sammen
med dig.

På vores hjemmeside lyngeshop.dk findes standardvarer
klar til levering – og 25 % rabat ved login.

Vi leverer præcis, hvad du har brug for – hurtigt og til den
rigtige pris!

LYNGE
PRODUKTION ApS

Lynge Produktion ApS
Hedegårdsvej 11
8300 Odder

Telefon 40 76 53 44
Mail info@lyngeshop.dk
CVR nr.: 44955458

skellige slags kornel (Cornus), hvidtjørn (Crataegus monogyna) samt Malus, Ribes og vilde roser.

Jorden i Helsehaven har givet store udfordringer. Området blev tidligere brugt til grønt affald. Her har det været vanskeligt at bearbejde jorden og skabe jordbalance.

Mødestedet

Mødestedet er et af de mere åbne haverum med en cirkulær stenbænk der som det første møder én, når man kommer fra parkeringspladsen på vej op mod 'Strøget'.

Fælleden

Fælleden ligger nord for Gartnerboligen med åben udsigt over Roskilde Fjord.

Kirkegården

Kirkegården er i dag et stort intimt, parkpræget område, omkranset af store, gamle træer og stedsegrønne. Her er lagt masser af forårsløg og plantet nye, blomstrende stauder som f.eks. Helleborus, blomstrende buske og træer for at skabe nyt liv på kirkegården. Her er anlagt store rektangulære bede med bl.a. krokus i græsset for at minde om de tusindvis af patienter der gennem tiden er sendt til hvile her side om side med læger og øvrigt personale.

Skovhaven

Skovhaven er et af de nye haverum som var det første der blev etableret på et trekantet

areal med gamle graner og hasselbuske. Haven skød frem allerede i 2022 som det første synlige tegn på den omfattende renovering af haverne. Den er som den eneste designet og anlagt af Skovhaver.dk med hjælp fra de mange frivillige som er knyttet til området.

Kapelpladsen

Kapelpladsen er et af de steder der også er forvandlet fra en trist, asfalteret plads til en 14 meter bred labyrint af lysegule klinker og mørke sandsten. Halvmuren indrammer i dag pladsen og fungerer også som siddemur. Den er tegnet af arkitekt Peter Klingest.

Værner om de gamle træer

'De flotte, gamle træer er vigtige for områdets DNA og vigtige at værne om', siger Lucy Caudery.

Lige uden for bålpladsen står et ikonisk gammelt piletræ der er omkring 100 år gammelt. Her kunne oprindeligt gemme sig fem børn under træets rødder indtil det en dag blev brændt af da nogle forsøgte at tænde bål inde i træet. Nu forsøger man at redde træet med en kronereduktion og ved at lukke af til træet med et solidt byggepladshegn.

Drift og udfordringer

Projektet har også givet udfordringer undervejs. Blandt andet har de store, gamle thuja-hække der omgiver nogle af haverne, bl.a. Bærhaven og Blomsterhaven, med deres

• Kapelpladsen. Landskabsarkitekt Helle Nebelong på Kapelpladsen med den 14 meter brede labyrint formet af lyse klinker, mørkesandsten og den drænrister 'Octagon flower' som hun har designet til pladsen. Kapellet bruges i dag til kulturelle arrangementer og mindehøjtideligheder.

lange rødder gjort det svært at plante nyt.

De 500 lyserøde tulipaner der oprindeligt blev lagt i Frugtunden, blev første år stort set alle ædt af rådyr. Nu har Sct. Hans Naturhaves nye havechef sat frisk fåreuld op i haven for at holde dyrene på afstand, så langt flere tulipaner har blomstret i år.

Sct. Hans Naturhave er i dag omdannet til en selvejende fond der driver Sct. Hans Naturhave. Naturhaven lejer i dag arealerne af Roskilde Kommune. Det er i dag en blandet skare af medarbejdere, psykiatriske patienter og frivillige der hver uge passer og plejer haverne.

Kommunen står for at passe bl.a. Kirkegården og Kapel-parken. I tråd med kommunens ønske om at drifte under større hensyn til biodiversitet eksperimenterer man bl.a. med differentieret klip af græsset på de store græsarealer på kirkegården. Haverne

er åbne for alle året rundt og med sit nye design og anlæg et besøg værd. Det nystandsatte køkken, caféen og butikken holder fra i år åbent året rundt fra onsdag til søndag. □

PROJEKTET
Sct. Hans Naturhave, Urtevenget 14
4000 Roskilde.
Areal: 50.000 m².
Anlægsperiode 2020-24. Indviet maj 2024.
Bygherre: Roskilde Kommune.
Projektleder: Lucy Caudery.
Landskabsarkitekt: Helle Nebelong.
Arkitekt: Erik Arkitekter (renovering af Gartnerhuset fra 1815).
Arkitekt: Peter Klingest. (øvrige bygninger og halvmuren ved kapellet).
Ingeniør: Rådgivende ingeniør Jens-Erik Poulsen
Entreprenør: OK Nygaard A/S.
Finansiering: Annie og Otto Johs. Detlefs' Fonde, OJD

KILDER
Helle Nebelong.
Lucy Caudery.
John Vincencen, OJD.
Roskilde Kommunes hjemmeside.
Hæder til forandringen af unik have.
Roskilde Avis, uge 19, 2025.

SKRIBENT
Jeanette Thyssen er have- og landskabsarkitekt, freelanceskribent og fotograf.

BESØG OS PÅ
HAVE & LANDSKAB
C109

PLÆNEKLIPPERE PÅ BATTERI TIL
KRÆVENDE PROFESSIONELLE
OPGAVER

CRAMERHAVE.DK

IMPORTØR: TIMA A/S • tel. 36342550 • salg@tima.dk

BAGUDKAST ELLER BIOKLIP
107-182 CM ARBEJDSBREDDE
OP TIL 8 TIMERS DRIFTSTID

• Øtofttegårdsvej er anlagt i fire spor hvor de to nu er parkering. De 8850 m² asfalt skønnes at bestå af 17 cm stabilgrus og 33 cm bundsikring i komprimeret mål. Der er ikke lunke eller revner. Foto: Dam, Keil og Laursen.

Mindre befæstelser og mere genbrug

Reduktion og transformation sætter traditionen til debat i alle faser

Befæstelser er der kommet stadig flere af, og deres opbygning er blevet stærkere. Det har været en mangeårig tendens som nu udfordres af faktorer som bæredygtighed, ressourcer, biodiversitet, klima og cirkulært byggeri.

Det peger bl.a. på at der skal være færre befæstelser til fordel for mere natur. Og at man skal bruge de gamle befæstelser i nye, enten som materialer eller hele opbygninger så der kommer befæstelse de samme steder som før.

Det er en udfordring Torben

Dam, Lærke Keil og Emilia Danuta Laursen fra Planlægning for landskabsarkitektur, planlægning og design på Københavns Universitet studerer i artiklen 'Vejen til transformation' i Trafik & Veje 6/7 2025.

„Når befæstede arealer skal reduceres eller transformeres til andre funktioner, åbner man for en 150-årig tradition hvor befæstelsernes areal og opbygning kun er vokset, og hvor levetid og sikkerhed har været hovedprioritet,” skriver de. „Reduktion og transformation må nødvendigvis betyde

at traditionen kommer til diskussion i alle faser når de overordnede planetære grænser udgør den overordnede samfundsmæssige målsætning.”

Anledningen er at Høje Taastrup Kommune og boligbyggelsen Gadehavegård vil omdanne Øtofttegårdsvej, to p-pladser og en støjvold til en park på 30.000 m², 3 ha. Det sker som led i at ændre Gadehavegårds sociale status, jf. loven om parallelsamfund.

Når man ser på de forskellige asfalterede arealer og Vejdirektoratets dimensionsstan-

dard for trafikklasse 3 på frostvuldsom jord, kan man beregne at de 3 ha i dag rummer 2120 m³ asfalt, 6249 m³ bærelag og 8257 m³ bundsikring.

Studerende fra landskabsarkitektstudiet på Københavns Universitet fik i 2024 den opgave at designe parken så den fik meget natur og lokal regnvandshåndtering, og så befæstelserne blev genbrugt maksimalt. I de 8 forslag er 10-45% af eksisterende asfalt blevet en del af parkens befæstelser.

Resten omdannes til natur. Det kræver ifølge Dam, Keil og Laursen „en helt ny kombination af fagligheder at etablere klimavenlig natur i et grusbærelag eller i en tidligere vejkasse med tilkørt jord. De fortsætter: „Vækst i grusbærelag spoler hele anlægsprocessen for grusbærelagene baglæns. En tidligere komprimeret vejkasse skal løsnes til sin oprindelige tilstand så lagene får mere volumen, og vandet kan drænes effektivt væk.” sh

KILDE
Torben Dam, Lærke Keil, Emilia D. Laursen (2025): Vejen til transformation - udfordringer og erkendelser. Trafik & Veje 6/7 2025.

Den frøformerede pileurt

De invasive planter har med arkitektens trøst dannet en hybrid der kan øge spredningen

De store pileurter er store aggressive invasive arter, men trods alt formerer de sig mest vegetativt hos os. Japanpileurt er nemlig kun hunplanter, og vi skal langt sydpå for at finde hanplanter. Kæmpepileurt findes dog også som hanplanter der kan bestøve japanpileurt og danne hybridpileurt. Og nu er der også påvist anden mulighed hvis man ser det hele med pileurtøjne.

I Kungsbacka på Sveriges vestkyst er der nemlig påvist fund af frøformet pileurt i det fri. Og det er ikke en almindelig hybridpileurt, men en krydsning af japanpileurt og arkitektens trøst. Det oplyser Tv4.se 23. juni.

Fundet er bekræftet i en DNA-analyse på Naturhistoriska Riksmuseet. De spirende frø har været fundet i nogle år, og forskere har dyrket dem på laboratorium, men man har ikke før fundet en frøformet plante i det fri.

„Det lyder skræmmende hvis de to arter krydser,” siger danske Hans Wernberg der er specialist i bl.a. invasiv ukrudt. Han forklarer at alle andre planter der hybridiserer, typisk gør det imellem forældreplanterne så man observerer alle tre arter på samme tid og „det har jeg aldrig set i den danske natur.” Han har til gengæld set masser af bestande af hybridpileurt som er spredt med rodstykker.

Kim Tang, fagkonsulent i Danske Anlægsgartnere, bemærker at „man ofte ser pileurter langt fra andre bestande. Det kan jo være fordi der er tabt plantedele fra f.eks. vogne eller værktøj, men det kan også være fra spirende frø.”

De store invasive pileurter omfatter japansk pileurt (*Fallopia japonica*), kæmpepileurt (*Fallopia sachalinensis*) og hybridpileurt (*Fallopia x bohemica*). De er med deres dybe rødder svære at bekæmpe.

• Hans Wernberg plukkede frø fra pileurt ved Solrød i vinteren 2017-18 som en gartner i Botanisk Have fik liv i. Foto: Hans Wernberg

• Skærmdumb, Tv4.se 23.6.2025. Frøplante fra en hybrid af pileurt.

Planterne formerer sig med kraftige jordstængler, rhizomer, der kan blive 5-6 meter lange og vokse op til 1 meter på en vækstsæson. At de store pileurter ikke kun spreder sig vegetativt, men også med frø, øger deres spredningsevne. Som med andre invasive arter kan pileurterne udkonkurrere de hjemmehørende arter og ændre livsvilkårene for dyr og planter - og dermed udhule stedets økosystemtjenester.

„Før har vi ikke behøvet at tænke på frøspredning,” siger Tina D'Hertefeldt til Tv4.se.

„Vi kunne bare sige at frøplanter ikke forekommer, men det har den nye opdagelse forandret.” Hun foreslår at man undersøge hvor hurtigt den nye hybrid etablerer sig og opfordrer almenheden i Sverige om at anmelde mistænkelige hybrider. sh

KILDER
Jonas Morsing (2020): Bekæmpelse af de store pileurtarter i Danmark. Institut for geovidenskab og naturforvaltning, Københavns Universitet.
Skrækfyndet: Frøsådd parkslide -for første gangen någonsin. Tv4.se 23.6.2025.
Hans Wernberg (2025). Korrespondance pr. e-mail 4.8.2025.

Mød os på Have & Landskab
3. - 5. september
på Ledreborg Slot.
Vi ses på stand **Nyland 13**

Skab liv på jorden

... med specifikke jordprodukter der er udviklet til at skabe de optimale vækstbetingelser for alle grupper af træer, planter og blomster.

Solum er landsdækkende leverandør af certificerede og dokumenterede vækstprodukter, der er produceret uden urenheder og er fri for ukrudt.

- Højbede og kummer
- Plantning af træer
- Bytræer FLL standarder
- Jordforbedring
- Stauder
- Regnbede
- Taghaver
- Græsarealer
- Vilde blomster

solum.dk

Yggdrasil 3-30-300 i Norden

BYPLAN. Flere byer videregiver erfaringer med at indføre Konijnendijks koncept der gør byerne grønnere, men det giver ikke mening overalt

Konceptet 3-30-300 har taget de grønne forvaltninger med storm. Det er da også en god ramme for arbejdet med grønne områder i byerne og en effektiv måde at formidle indsatsen til borgere og beslutningstagere på. I hvert fald når man ser bort fra nordatlanten der har sine særlige udfordringer.

Det viser forskningsprojektet Yggdrasil der løb fra 2022 til 2025. Projektet er udført som led i Nordisk Ministerråds program for naturbaserede løsninger. Det har samlet eksperter fra hele Norden for at evaluere hvordan 3-30-300-princippet bliver indført i nordiske byer og for at undersøge hvilke barrierer og muligheder de forskellige landes fagfolk oplever i arbejdet.

Ni nordiske byer har deltaget: Svenske Malmø og Umeå, danske Holbæk og Kolding, norske Stavanger og Bergen, finske Turku og Tampere samt Reykjavik i Island. Derudover har projektet inddraget erfaringer fra Færøerne og Grøn-

land selv om de ikke formelt har været en del af projektet. Den 198 sider lange rapport kan hentes på norden.org, søg på 'Yggdrasil'.

3-30-300-konceptet betyder at alle borger skal have tre træer ved deres bolig, at hvert lokalområdes kronedække skal være mindst 30%, og at der højest må været 300 meter til et større (1 ha) grønt område af høj kvalitet. Det turde efterhånden være velkendt.

Selv om 3-30-300-konceptet er udviklet som anbefalinger, pointerer rapporten at det kan være fordelagtigt at præsentere 3-30-300 som håndfaste krav overfor borgere, politikere, beslutningstagere og samarbejdspartnere. Så giver det nemlig en større pondus i argumentationen, og det kan til tider være nødvendigt for at få de grønne beslutninger igennem, lyder den lidt frække anbefaling fra forskerne.

Fleksibel høj kvalitet

Yggdrasil har også afdækket en række af de barrierer som

de grønne fagfolk støder på når de prøver at arbejde med det dejligt, enkle koncept.

Det sidste tal i 3-30-300 rejser eksempelvis visse spørgsmål. Her skal man måle på om der er et større grønt område af høj kvalitet indenfor 300 meter. Men hvad er høj kvalitet i denne sammenhæng?

Det belyses af forskerne bag rapporten og det advisory board som bagefter har deltaget i en række workshops om rapportens konklusioner.

Ifølge dem er det vigtigt at alle, hver by i dette tilfælde, har en fleksibilitet så de selv kan definere 'høj kvalitet' ud fra deres unikke, lokale krav og holdninger til anvendelighed, biologisk værdi, sikkerhed, adgang mv. For nogle byer vil et grønt område af høj kvalitet simpelthen være ét som bliver meget brugt af offentligheden. For andre kan store træer eller markant biodiversitet være væsentligere parametre.

Desuden bør man ikke uden forklaring vise borgerne det

kortmateriale som bliver udarbejdet. Her vil visse områder (f.eks. med under 30% kronedække) være røde, og det opfattes ofte af lægfolk som dårlige områder eller som de områder hvor den næste indsats bør foregår i. Sådan er det bare ikke altid.

De følgende workshops viste også andre forbehold og ønsker til ændringer i 3-30-300-konceptet. Bl.a. at konceptet ikke indeholder mulighed for at tage højde for andre typer begrønning end træer, f.eks. stauder, buske, grønne vægge og grønne tage. Det kunne være relevant i områder hvor der ikke er plads over eller under jorden til store træer.

Regnen i Bergen

Fordi Yggdrasil har inddraget en række nordiske byer, er det også blevet tydeligt at konceptet ikke er lige relevant for alle i sin helhed.

I Bergen har man eksempelvis ikke problemer med varmeøeffekten, så her har fokus især ligget på skybrudshåndtering. Byen har udfordringer med at etablere træer i sine tætte byområder på grund af begrænset plads, klippegrund og komprimeret jord.

Derfor har løsningerne fokuseret på at udvikle strukturelle jordopbygninger der giver træer tilstrækkelig rodvolumen under befæstede arealer, at integrere regnvandsløsninger der leder overfladevand til træplantninger og at foretage artsvalg tilpasset specifikke gaderum og deres mikroklimatiske forhold.

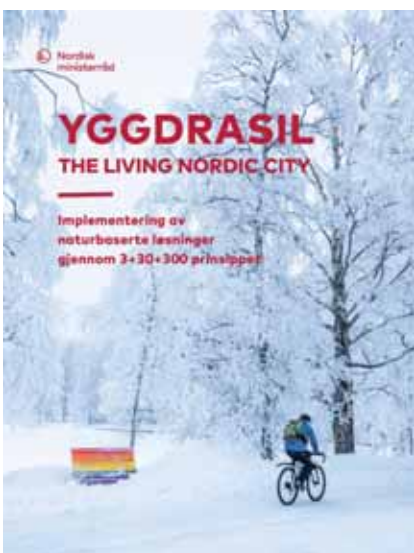
Bergen har undervejs i projektet bidraget til udviklingen af konceptet om 'typiske steder'. Det er en kategorisering af forskellige bymiljøer som specifikke habitater. Det hjælper de ansatte med at overveje hvilke træarter der trives i forskellige urbane miljøer, fra store parker til små restarealer og byrum.

Ingen træer i nordatlanten

At alle dele af 3-30-300 ikke er helt relevant i alle sammenhænge, bliver ekstra tydeligt i islandske Reykjavik og grønlandske Nuuk. De nordatlantiske byer står over for helt særlige udfordringer i implementeringen af 3-30-300-princip-

• Kort over hvordan Norden lever op til 3-30-300-konceptet. De røde områder indikerer at principperne ikke er holdt mens de grønne viser at man er inden for måltallene. De hvide områder er uden bygninger og derfor ikke med i målingerne da 3-30-300 tager udgangspunkt i afstand fra bopæl. Illustrationen fra rapporten.

Det anvendte kort er en kortprojektion hvor arealerne bliver større jo længere mod nord man kommer. På kortet bliver Grønland og Svalbard derfor meget større end i virkeligheden mens Danmark bliver meget mindre. Kortprojektioner her er en cylinderflade der rører globen i en storcirkel, formentligt ækvator. For verdenskort er det nødvendigt med en kortprojektion når globens kugleform skal omsættes til et fladt kort.

Yggdrasil. The living nordic city: Implementering av naturbaserte løsninger gjennom 3+30+300 prinsippet. Rapporten finnes ikke på dansk, men på både norsk, svensk og engelsk. Der er frit valg på norden.org

pet, for mens de fleste nordiske byer kæmper med at øge deres trækronedække til 30%, handler det i Island og Grønland om at etablere og vedligeholde træer overhovedet.

Island var for 1100 år siden dækket af birkeskov på op til 25% af arealet, men mistede næsten hele sit trædække gennem intensiv skovhugst og græsning. I dag arbejder byen målrettet på at genopbygge sit trædække. GIS-analyserne fra Yggdrasil-projektet viser at Reykjavik har et trækronedække på godt 4%, og så er der jo langt op til 30%-målet. Samtidig viser analyserne at kun omkring 60% af byens indbyggere har adgang til et grønt område inden for 300 meters afstand. Det skyldes både byens spredte struktur og de klimatiske udfordringer med at etablere sammenhængende grønne områder.

På Færøerne er 3-reglen opfyldt i 74% af bygningerne,

• Grønt område i Malmø, et af de steder i byen som er over 1 hektar og af 'høj kvalitet'. Denne type områder skal der ifølge 3-30-300-konceptet maksimalt være 300 meter til fra alle boliger. Men hvad der er høj kvalitet for grønne områder i byen kommer an på lokale forhold og vurderinger, lyder det i rapporten. Foto: Clara Lind.

30-reglen 18% og 300-reglen for 80%. Grønland scorer ikke overraskende lavest når det gælder trækronedækket. Her er kravet om 30% kronedække kun opfyldt for 0,02% af bygningerne. Det er naturligt, men gør det umuligt at opfylde 30-princippet - med mindre klimaforandringerne stikker helt af i de kommende år.

De egnede plantespots

De fleste af de ni deltagende byer - men også Island, Færøerne og Nuuk - har arbejdet med 3-30-300 med følgende metoder og analyser:

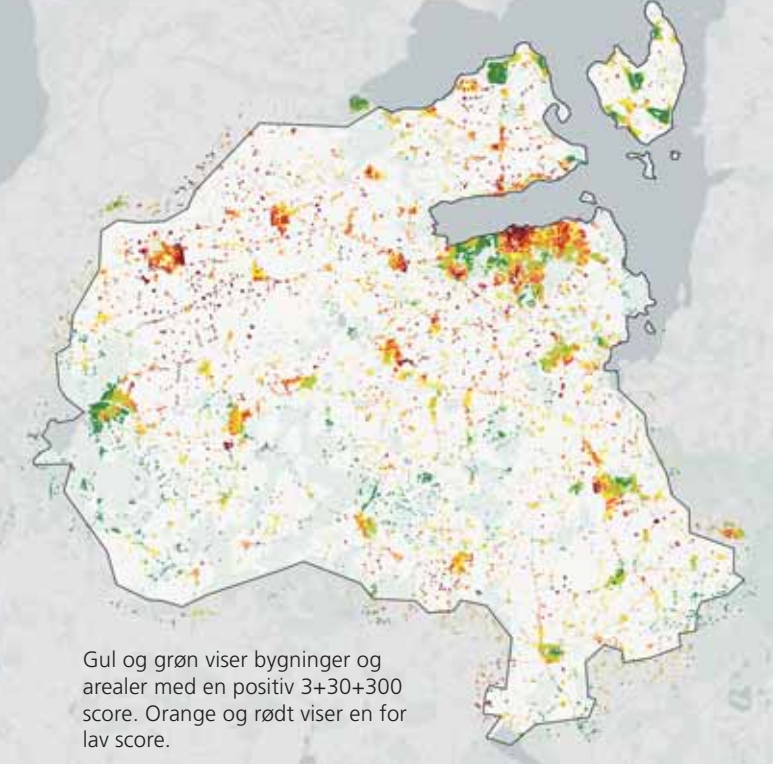
- GIS-analyser af trækronedække og grønne områder.
- Socioøkonomiske og miljømæssige analyser.
- Kortlægning af træarter,

hjemmehørende i forhold til eksotiske.

- Klimaanalyser, herunder varme, støj, luftkvalitet.
- Fremtidsscenarier baseret på IPCC's klimaforudsigelser, men lokalt er andre forhold også blevet inddraget i arbejdet.

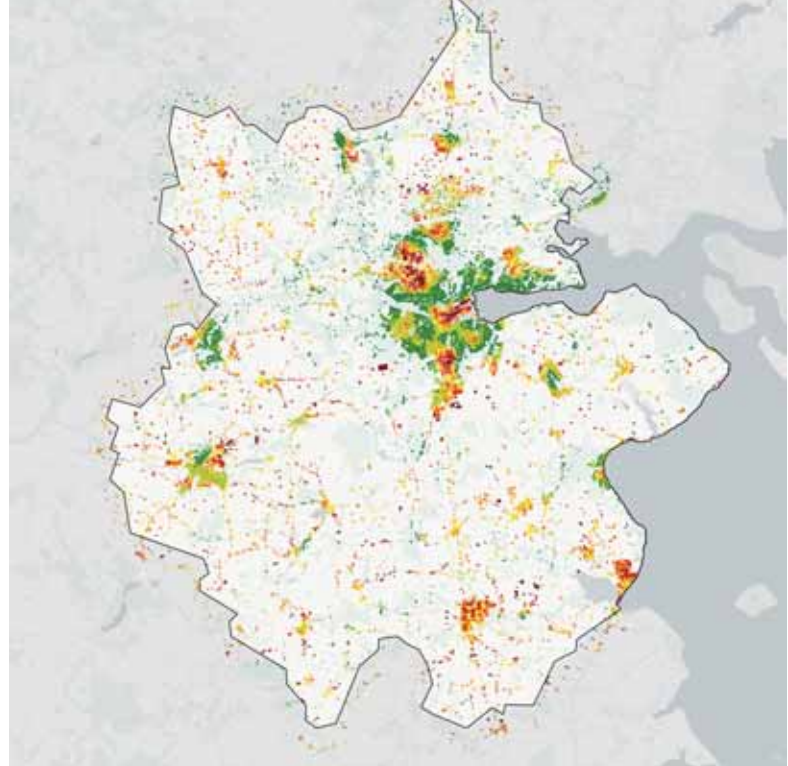
Malmø har været testområde for konceptet 'plantable spots' - identifikation af egnede plantesteder i bymiljøet. Ved at kombinere information fra træregistre med byens trædatabase har man forbedret artsvalg og øget trædæknin-gen i boligområder.

Erfaringerne fra Malmø viser at denne systematiske tilgang sikrer at nye træer placeres hvor de giver størst mulig værdi både for biodiversitet, klimatilpasning og menneskelig

- Grønt Miljø har i denne dækning ikke beskæftiget sig med Holbæk og Kolding i nævneværdig grad. Det skyldes at vi løbende kommer til at skrive om udviklingen herhjemme i takt med at forvaltningerne er klar med udmeldinger, men også fordi vi for en gangs skyld har materiale om Færøerne og Grønland som vi sjældent har. På illustrationerne ses kort over Holbæk (til venstre) og Kolding med farveindikation af hvor kommunerne lever op til 3-30-300-konceptet, og hvor de ikke gør. Igen er de hvide egne uden beboelse. Illustration fra rapporten.

- Kun for 4% af Reykjaviks bygninger er kronedækket i lokalområdet 30% eller højere. Men de særlige vækstforhold i nordatlanten gør at 3-30-300-konceptet ikke er egnet til at udrulle i sin helhed. Foto: Héloïse Delbos.

trivsel. Byen har særligt fokuseret på at øge trækrone-dækket i områder med socioøkonomiske udfordringer hvor adgangen til grønne områder traditionelt har været begrænset. Desuden viser kortmaterialet med fremskrivninger af varme-effekten i Malmø at flere boligområder frem mod år 2100 vil kunne nå dødbryngende temperaturer under hebedølger.

Udvikler en målpymamide

I Umeå og Stavanger har man arbejdet intensivt med at udvikle strategier for artsvalg der tager højde for både nuværende og fremtidige klimaforhold. Gennem detaljerede kortlægninger af træarter har projektet identificeret at disse byer har en relativt høj andel af hjemmehørende arter hvilket er positivt for biodiversiteten.

Samtidig viser analyserne at klimaforandringer vil ændre vækstbetingelserne markant frem mod 2090. Det kræver en nuanceret tilgang til artsvalg. Projektet har derfor udviklet en 'målpymamide' for artsvalg der hjælper fagfolk med at vælge de rette træarter til specifikke formål baseret på:

- Funktionelle mål (skygge, køling, luftrensning, støjrreduktion).
- Biodiversitetsmål (understøttelse af insekter, fugle, svampe).
- Æstetiske mål (årstidsvariation, blomstring, høstfarver).

- Klimatilpasningsmål (tørke-resistens, oversvømmelses-tolerance).

En mere divers bestand

Artsvalget bør nemlig ikke længere baseres udelukkende på tradition eller æstetik, men på en helhedsvurdering af træets funktion i det specifikke bymiljø. Erfaringerne fra Umeå viser at denne tilgang har ført til en mere divers træbestand der er bedre rustet til at modstå sygdomme og klimaforandringer.

Trædkontoret i Sverige, som har været tovholder på projektet, har udarbejdet hele 60 analyser af træarter og deres udbredelse og dermed anvendelsesmuligheder under de ændrede klimaforhold frem til år 2100. Disse filer er frit tilgængelige og opsat som gifiler hvor man kan se udbredelsen ændre sig i en kort sekvens. Det er interessant præsenteret. Eksempelvis lader det til at vi herhjemme skal opgive at plante bærmispel. Find analyserne på tradkontoret.se/resurser/klimatprognoser/.

YGGDRASIL

Yggdrasil er i den nordiske mytologi verdenstræet, sandsynligvis en gigantisk ask eller taks. Yggdrasil betyder også Yggs hest eller Odins hest. Træets krone, der altid er grøn, når helt op til himlen, og træets tre rødder ender i tre verdener. Asgård (gudernes hjem), Jotunheim (jætternes hjem) og underverdenen Hel.

KILDE

Yggdrasil. The living nordic city: Implementering av naturbaserede løsninger gjennom 3+30+300 princippet. 198 s. Norden.org.

The Engcon logo, consisting of the word "engcon" in a bold, black, sans-serif font, with a registered trademark symbol (®) to its upper right.A circular badge with a green border. Inside, the text "VI SES PÅ" is in white, and "HL25" is in large, bold, orange letters. Below this, in smaller white text, it says "SKANDINAVIENS STØRSTE FAGUDSTILLING FOR DEN GRØNNE BRANCHE" and "HAVEOGLANDSKAB.DK".

VI SES PÅ
HL25

SKANDINAVIENS STØRSTE FAGUDSTILLING
FOR DEN GRØNNE BRANCHE

HAVEOGLANDSKAB.DK

A large orange Engcon excavator with a black bucket is shown in the foreground, working on a pile of grey stones. In the background, another excavator is visible, and the scene is set in a hilly, wooded area under a cloudy sky.

**Forøg din effektivitet
og konkurrenceevne
med engcon**

Vi har tiltrotatorer og redskaber til
gravemaskiner fra 1,5 til 33 tons.
Kontakt os eller din forhandler
for yderligere information.

A brown, tag-like graphic with a circular badge in the center. The badge contains the text "VI SES PÅ" and "HL25" in orange, with "SKANDINAVIENS STØRSTE FAGUDSTILLING FOR DEN GRØNNE BRANCHE" and "HAVEOGLANDSKAB.DK" below it. The tag also features the dates "3.-5. september 2025" and the location "Stand: B17 på Engen".

MØD OS PÅ

VI SES PÅ
HL25

SKANDINAVIENS STØRSTE FAGUDSTILLING
FOR DEN GRØNNE BRANCHE

HAVEOGLANDSKAB.DK

3.-5. september 2025
Stand: B17 på Engen

MØD OS PÅ

HAVE & LANDSKAB

PÅ LEDREBORG SLOT

3.-5. SEPTEMBER 2025

ENGEN / STAND B17

A black starburst graphic with white text inside.

**VI SES PÅ
SOMMERENS
UDSTILLINGER**

f i y X in

Tel. +45 70 20 13 50 | www.engcon.com

• Hvad der varer til 750 lastbillæs jord er gravet væk fra skrænten ved fjorden. Foto: Henrik Gregersen.

Skal genoprette natur på kystskrænt

Lodsejer har ulovligt fjernet 7600 m³ jord og træer ved Vejle Fjord

Naturen skal genoprettes i Brejning ved Vejle Fjord hvor en lodsejer ulovligt har fjernet 7600 m³ jord og træer fra en kystskrænt. Det svarer til 750 lastbillæs idet en tredjedel af jorden røg i vandet, skriver Ritzau 10.7.2025.

Kystdirektoratet er myndighed for strandbeskyttelseslinjen. Og reglerne siger at der ikke må ske terrænregulering inden for 300 meter fra strandbredden. Kystdirektoratet kræver derfor i et varsel om

påbud at området genskabes inden 1. oktober for at undgå øget skredfare. Hvis lodsejeren ikke efterlever påbuddet, bliver han meldt til politiet.

Men det vil han, fremgår det af et høringssvar, skriver Licitationen. Ejeren erkender at der blev gravet uden myndighedsgodkendelse og vil gerne retablere skrænten.

Grunden er ejet af virksomheden Morning Star ApS der ejes af Henrik Hallenberg Rasmussen som ifølge Ritzau også

har andre sager kørende. Bl.a. fik han på en anden grund i nærheden lov til at bygge to små fiskerhuse, men opførte i stedet en luksushytte med panoramaudsigt over Vejle Fjord. Den er ifølge Vejle Amts Folkeblad allerede fjernet igen.

Sagen i Brejning begyndte da Vejle Kommune i april konstaterede et brud på en kloak i området. Her så kommunens folk tre gravemaskiner i gang med et større arbejde.

„Kysten er unik fordi den er

uberørt, og det kan man ikke uden videre tilbageføre til den oprindelige stand,” siger kon-torchef Steen Jensen fra Kystdirektoratet til Ritzau.

Forskningsinstitutionen Geus vurderer at „jordarbejdet har ødelagt et karakteristisk, aktivt landskred hvis naturlige dynamiske ligevægt det vil være vanskeligt at genetablere.” Geus vurderer også at hvis man fører jorden tilbage-vil risikoen for skred være ‘betydeligt større’ end hvis man ikke retablerer terrænet.

Ejer og entreprenør er tidligere blevet politianmeldt da de ikke har efterlevet kommunens påbud om at standse aktiviteten med at ændre skrænten. Lodsejeren har før forklaret at arbejdet på skrænten er sket efter et jordskred fra naturens side og afviser at have gjort noget forkert.

Folketinget har nyligt, som del af en ny strafreform, besluttet at skærpe straffen for naturkriminalitet. Bødestrafen skærpes med 100%, og de groveste tilfælde skal give fængsel. Der skal dog først stemmes for det i tinget. sh

Ristene blændes og regnen løber langs kanten

Med VandPåVej vil Frederiksberg Kommune udnytte klimatilpasningsanlæggene bedre

Med konceptet ‘VandPåVej’ blænder Frederiksberg Kommune riste langs kantstenene og leder vandet videre til et eksisterende klimatilpasningsanlæg. På den måde udnyttes deres kapacitet bedre, enkelt og billigt.

Vejristen lukkes ved at montere en 2 mm tyk PEHD-membran direkte under ristene. Når det regner stuvet regnvandet derfor op langs kantstenene og løber langs med dem til de ønskede riste til et klimatilpasningsanlæg. Det kræver dog at der er hældning på vejen så vandet løber langs kantstenene til det ønskede sted.

Membranen i risten er dog ikke helt tæt, men det er kun en fordel. Det betyder nemlig at det sidste vand langs kantsten siver langsomt bort gennem membranen i risten. På den måde får man tømt det

sidste vand i terrænets lavpunkter som ikke kan løbe videre langs kantsten.

Kommunen har afprøvet princippet på to veje med hældning gennem de seneste to år. Det er bl.a. målt hvor meget vand der har stået på vejene når det regner. Ingen regnhændelser har skabt udfordringer med for meget vand, viser det sig.

Ved hver hændelse er regnvandet løbet fint videre til det nærmeste klimatilpasningsanlæg. Vandstanden på vejene har næsten været ens for store og små regnhændelser. Vandets hastighed er bare større ved kraftig regn. Og giver de små papirbåde mere fart. sh

KILDE
Lene Stolpe Meyer (2025): Forsøg med at sløjfe vejriste og lede regnvand langs kantsten. Trafik & Veje 6/7 2025.

• Vandstanden har næsten været ens for store og små regnhændelser. Vandets hastighed er bare større ved kraftig regn. Foto: Frederiksberg Kommune.

Plader i græs vinder frem

Der kan dog opstå problemer for driften og arkitekturen når gravlys og krukke står i vejen

Plader i græs er en gravtype der vinder frem på mange kirkegårde, men den kan også skabe problemer for driften og arkitekturen fordi reglerne ikke altid holdes. Det skriver kirkegårdsleder på Gladsaxe Kirkegård Mikkel Dalsby i Kirkegården 3/2025.

Plader i græs er urnegrave hvor hver grav har en sten i plan med græsoverfladen og hvor stenene danner et overordnet mønster. Resultatet er en stram arkitektur og en relativ effektiv maskinel drift da der ikke skal arbejdes manuelt omkring gravstenene.

Af samme årsag må der ikke være gravlys, krukke, personlige effekter mv. på gravene. På Gladsaxe Kirkegård må man dog godt sætte afskårne blomster i de vaser kirkegården stiller til rådighed. Man må også lægge afskårne blomster på gravstenen selv om det er mere sjældent. Det betyder

at man ikke bare kan klippe hen over gravstenene.

Det er regler de efterladte ikke altid kan holde. Sorgen og mindet kan ændre det ønskede fysiske udtryk. Og mange kender næppe reglerne. Som Mikkel Dalsby siger: „Information gives til én, men gravstedet bruges af mange.“ For pårørende kan det virke ufølsomt når personalet fjerner effekterne, men det er de nødt til for ikke at sløre arkitekturen og hæmme driften.

„Der er derfor brug for tydelig og vedvarende kommunikation, og at de pårørende forstår hvad det indebærer at vælge en plade i græs. At det er en gravtype med meget faste rammer. At den netop ikke giver plads til personlige udtryk i samme grad som en traditionel grav med bed,“ siger Dalsby og tilføjer at mange kirkegårde nu bruger skilte og anden visuel kommunikation.

• Plader i græs på Gladsaxe Kirkegård Der er solgt cirka 400 gravsteder på 15 år, og afdelingen er nu helt belagt. Foto: Gladsaxe Kirkegårde.

Gladsaxe Kirkegårde får ofte ønsker om at gøre noget mere på gravstedet, men afviser det generelt og tager en dialog med de pårørende. Her kan også indgå muligheden for at flytte urnen til et andet gravsted. Som på andre kirkegårde er der alternativer med mere fleksible rammer.

Kirkegårdens retningslinjer for plader i græs er: Sidst på vinteren fjernes alt der ser ud til at have stået på græsset i

længere tid. Fra 1. marts får alt der står pænt, lov til at stå frem til en uge efter påske hvor græsslåningen begynder. I den følgende klippeperiode må der kun stå buketter i vaser og lægges buketter på gravsten. Fra 1. oktober må efterårsplanter stå i vaser og på gravsten til granlægningen begynder. sh

KILDE. Mikkel Dalsby (2025): Plader i græs - balance mellem landskab og sort. Kirkegården 3/2025.

HITSA
WE SUPPLY OUTDOOR SPACES

Mød os på
Have & Landskab
Slotspladsen 21

Bredt udvalg af byrumsinventar og cyklismeprodukter.
Find os på hitsa.dk, 75 57 41 55 eller hitsa@hitsa.dk

Egen i Ivenack er verdens største eg

TRÆPLEJE. For meget store og gamle træer skal den langsigtede overlevelse vægte højest, så beskyt rod- og kronerummet, bevar konstant vandspejl, og få styr på de værste skadedyr

Af Christian Nørgård Nielsen,
Flemming Rune og
Anders Tærø Nielsen

Et besøg ved Europas og nok verdens største egetræ er overvældende. 'Ivenacker Eichen' nordøst for Berlin på den 'Mecklenburgische Seenplatte' er ellers blevet til en international seværdighed med dyrepark, trætopstier, lille restaurant og gebyrpligtig indgangsportal.

Men her i maj kunne man have det største, flotte egetræ med næsten 12 meter i omkreds næsten for sig selv. Desværre uden at kunne komme tæt på og røre ved træet, for skovforvaltningen havde (klogt nok) lavet afspærring i cirka 15 meters afstand. I nærheden står flere andre ege med over 7 meters omkreds.

Det mest fantastiske var det største træes forholdsvis gode sundhed (figur 2). Træet stod med en stor og høj krone med god beløvning.

Er stadig livskraftig

Aldersmæssigt kan Ivenack-egen ikke konkurrere med vores Kongeeg i Jægerspris Nordskov, men det kan den derimod i forhold til sundhed, volumen og højde. Kongeegen er jo meget hul og flækket og

med en ringe resthøjde. Den store Ivenack-eg virkede derimod stadig livskraftig med begrænsede hulheder.

Træet har en omkreds på cirka 11,8 meter og en højde på næsten 32 meter. Det statslige skovbrugsinstitut i Mecklenburg-Vorpommern har vurderet stammevolumen til omkring 140 m³, og ud fra den gennemsnitlige tilvækst i omkreds siden begyndelsen af 1800-tallet skønnes alderen til 700-800 år.

Sammenlignet med andre kæmpeege i Europa er Ivenack-egen hverken den tykkeste, højeste eller ældste, men sandsynligvis er den Europas største i volumen - og dermed også verdens største, enstammede stilkeg.

Verdens store egetræer

Vi har nær ved 500 arter af eg i verden - de fleste er hjemmehørende i Amerika. Nogle arter kan danne store, mange-stammede 'træmonumenter', og i det sydøstlige USA er bevaret flere imponerende eksemplarer af især stedsegrøn eg (*Quercus virginiana*).

I Europa har vi lidt over 20 arter af eg, og de to nordeuropæiske, stilkeg og vintereg, kan blive størst og ældst. Vintereg har især nået store

dimensioner i Storbritannien og Spanien mens stilkeg overalt i Europa kan leve i mange århundreder og udvikle de mest utrolige, sejlivede og voluminøse individer. I det følgende taler vi kun om stilkeg.

De ældste ege i Europa er formentlig Kongeegen i Danmark og Rumskullaeken ved Norra Kväll i Sverige. De har begge haft en omkreds nær 14 meter i brysthøjde, men i dag er Kongeegen blot en ruin og Rumskullaeken er døende.

Begge træers alder nærmer sig 1.000 år, kongeegen rime-ligvis ældst. Der er budt på aldre på op til det dobbelte. Det er vanskeligt at vurdere hule træers alder når størstedelen af stammen er væk, men næsten alle ege vokser 15-25 mm i omkreds om året i brysthøjde det meste af livet.

Tykke, men lave ege

De tykkeste ege med en omkreds på over 10 meter er sjældent over 20 meter høje, enten fordi de har mistet toppen, eller fordi de netop har en lav vækstform som har givet dem en større stabilitet i alderdommen. Englands tykkeste, Bowthorpe Oak i Lincolnshire (13 meter i omkreds), Norges tykkeste, Tordenskioldeika i Horten (11,5 meter), Kongeegen

og Rumskullaeken er således alle under 17 meter høje.

Enkelte enstammede ege har dog formået at holde sig oprejst i mange århundreder trods en højde på omkring 30 meter. I Danmark Frostrup-egen på Lolland og Valdemarsegen på Falster som er henholdsvis næsten 9 og 10 meter i omkreds i brysthøjde. De vurderes derfor til at have en stammevolumen på 70-100 m³ hvilket også er imponerende, men trods alt et godt stykke under Ivenack-egens imponerende volumen. Vi har ikke længere (så vidt vides) ege i Europa der kan gøre den rangen stridig som den største.

Medvirker til høj alder

Området rundt om Ivenack-søen har kulturhistorisk været ret intensivt udnyttet siden vikingetiden. I skovdistriktets materiale om Ivenack-egene fremgår det at området i århundreder har været anvendt primært til græsning.

På de græs- og urtedomine-rede sletter har træerne i det meste af middelalderen og i nyere tid stået som mere eller mindre spredte solitærtræer som gennem græsningen har været friholdt fra opvækst af konkurrerende træer. Dermed har træerne kunnet udvikle meget dybe kroner med en meget stor og effektiv fotosynteseproduktion.

Det store 'produktionsapparat' har sikret en fremragende kulhydratbalance i træerne. Det har samtidig været understøttet af en konstant vandforsyning til træerne fra et forholdsvis højtliggende grundvandsspejl. Ivenack-søen ligger kun 250 meter fra det største egetræ, og ved træet skønnes grundvandsspejlet at ligge i cirka 1 meters dybde. Jordbunden skønnes også at være af meget god bonitet med god naturlig næringsforsyning.

Arealet sprang i skov

Netop denne vegetations-historie skønnes at være hemmeligheden bag de cirka 300

Figur 1. Døde grenstamme og åbne tude mod nordøst på det største træes stamme. Foto: Christian N. Nielsen.

Figur 2. Det største og sundeste træ blandt de tyske 'Ivenacker Eichen.'
Foto: Christian N. Nielsen.

år gamle bøgetræer i Suserupskoven på Sjælland. Som så mange andre steder (bl.a. netop Suserupskoven) er arealanvendelsen ændret gennem begyndelsen af det 20. århundrede idet græsningen ophørte. Det medførte at arealet sprang i skov, og egetræerne blev i varierende omfang omgivet af især bøgetræer.

Historiske fotos fra begyndelsen af 1900-tallet viser en meget bredere krone end i dag. Et familiemedlem, som har kendt disse egetræer gennem 60 år, kunne berette at også den største og mest velbevarede eg var mere eller mindre tæt omgivet af 'store træer' i starten af 1990'erne. Denne konkurrence har medført at mange af de lave grene blev overskygget og døde. Figur 1 og 4 viser konsekvenserne af disse grentab: store døde grenstamme og rådne, åbne tude ind i stammen.

Skadet af konkurrencen

Blandt de syv oprindelige store 'Ivenack-egge' er to døde inden for de sidste få årtier, og de fire mindste levende træer er voldsomt beskadiget af konkurrencen fra de nu fjernede nabobøgetræer (figur 3). Træet i figur 3D har en helt ekstrem indsnævret krone, og der findes rundt om dette træ stadig forholdsvis friske stubbe efter fjernede bøgetræer.

Beskyttelsen af træernes rodtrum med lavt hegn samt fjernelsen af bøge-nabotræer er af nyere dato (figur 2). Sådanne beskyttelsesforanstaltninger fandtes ikke for blot 20-30 år siden. Det har antageligt medført at jorden i træernes rodtrum er blevet delvis komprimeret.

Figur 3 A-D. De fire mindre stadig levende egetræer ved Ivenack er stærkt skadet af det gamle naboskab fra bøgetræer. Foto: Christian N. Nielsen.

Denne formodning understøttes af den udbredte top-tørre i det sundeste og største træ (figur 4). Taget den ellers ideelle vandforsyning fra et grundvandsspejl i 1 meters dybde i betragtning tyder meget på at de dybeste rødder, som skulle suge grundvand, er blevet beskadiget af en forringet ilttilgang ned gennem jorden. Forårsaget af jordkomprimeringen.

Læren af Ivenack-egene

Læren som kan drages af træernes historie, varierer lidt af øjnene der ser eller af hvilke hensyn man vægter højest i forvaltningen af gamle træer. Er man ensidigt fokuseret på mikrohabitater og flagermus, vil man naturligvis glæde sig over de mange døde stammer og grenstamme samt de mange åbne tude og hule stammer.

Men netop når der er tale om sådanne både biologisk, kultur- og naturhistorisk tunge gamle træer, bør træernes langsigtede overlevelse vægtes højest. Altså med fokus på 'longevity'. De døde grene og åbne, rådne tude skal jo nok komme med tiden. Når man anlægger denne synsvinkel, kan man lære følgende:

1. Beskyt rodrummet

Der må frem for alt etableres en beskyttelse mod jordkomprimering. En jordkomprime-

Figur 4. Døde grene i toppen af kronen på den største Ivenack-eg. Foto: Christian N. Nielsen.

ring går ned til 60-80 cm dybde og er fra dybden 25 cm og nedad næsten irreversibel. Det tager mange 100 år på naturlig vis at få brudt sådan en jordkomprimering. Beskyttelse af rodrummet sikrer en høj sundhed af især de dybe rødder som modvirker tørkestress.

2. Beskyt kronerummet

Det er vigtigt at man ikke lader 'naturen råde', for det fører til opvækst af bøge- og ahorntræer rundt om egene. I modsætning til de gamle bøgetræer i Suserup som har kunnet skygge-konkurrere

med nye 'opkomlinge', kan egetræerne ikke klare sig i konkurrencen med mørke-træarterne bøg og ahorn. Det blev beskrevet allerede i 1863 af Christian Vaupel.

3. Fast grundvandsspejl

Man skal sikre et konstant grundvandsspejl og dermed jævn vandforsyning til træets dybe rødder. Det er meget vigtigt at man ikke ændrer i arealets hydrologi med f.eks. dræning eller bortledning af overfladevand. Hvis grundvandet står i en dybde af mindre end 1 meter, kan man med fordel sænke grundvandsspejlet gradvist, men det bør ved så gamle træer ske meget langsomt og kontrolleret, da de dybe rødder ellers ikke kan følge med ændringen i vanddybde (f.eks. 5 cm per 10 år).

4. Ubalance i næringssalte

I langt de fleste tilfælde vil træerne tilpasse sig udbuddet af næringsstoffer i jorden. Dårlig bonitet (altså lav forsyning af næring) vil nok have en indflydelse på træets størrelse, men i reglen ikke være afgørende for egetræers livslængde. Alvorlig ensidig mangel på specifikke makro- eller mikronæringsstoffer kan dog med fordel afhjælpes gennem forsigtig gødskning over en længere årrække.

5. Skadevoldere

Hvis træerne har en god og stabil vandforsyning, vil de i

reglen kunne overleve periodiske afløvninger af f.eks. egespinder, egevikler o.l. Derimod bør man overveje aktiv indgriben hvis egeprocessionsspinder eller de nye asiatiske træbukke nærmer sig sådanne værdifulde træer.

Hjælp til større sundhed

Vi kan ikke kunstigt genskabe en nedbrudt krone. Men hvis træets rodtrum er skadet af komprimering eller kunstig dræning, kan vi afhjælpe problemet med udluftningskanaler til de dybe jordlag (se f.eks. <https://skovbykon.dk/revitalisering-af-svaekkede-traeer>).

Og hvis træerne er meget hule og i fare for at flække, kan træet mekanisk stabiliseres. Det samme gælder særligt tunge grene som kan tildeles en 'krykke'. Sådanne tiltag til 'revitalisering' og stabilisering bør ske med hjælp af højtuddannede specialister da f.eks. krykker til grene også blokerer den naturlige biomekaniske styrkelse af ved-skelettet.

Alt i alt er de nordøsttyske egetræer i høj grad en udflugt værd. Man bør i så fald ikke fravælge en tur på den virkelig flot anlagte trætopsti (figur 5).

SKRIBENTER

Christian Nørgård Nielsen er forsker og seniorkonsulent i SkovByKon, og med speciale i træbiologi.

Anders Tærø Nielsen er ph.d. fra Københavns Universitet og ny direktør i SkovbyKon.

Flemming Rune er biolog, botaniker og specialist i svampe og biodiversitet.

Figur 5: Det flotte trætopsti med nedstigningstårnet i dyrehaven. Træet fra figur 5C kan ses oppefra trætopstien. Foto: Christian N. Nielsen.

Som anlægsgartnere
vil vi gerne tage ansvar.
Og det forventer vi også
af dem, vi samarbejder
med. For løsninger,
mennesker og vores
fælles verden.

Det manglede da bare.

**Anlægsgartner,
anlægsstruktør
eller rør lægger?**

Ring på 54 33 92 37
og bliv en del
af holdet.

MØLLERLØKKEGAARD

møllerløkkegaard.dk

MØLLERLØKKEGAARD

Anlæg for mennesker og natur

EgeproceSSIONsspinderen har bredt sig

SKADEDYR. Hvis man skal have en chance for at vinde kampen skal man slå meget hurtigt til

I løbet af få dage hen over sommeren gik egeproceSSIONsspinderen fra at have slået sig ned i én dansk kommune til at blive observeret i fem: Odense, Nyborg, Kerteminde, Herning og Horsens. Dermed er det lille møls allergifremkaldende larver og pupper gået fra at være et lokalt problem i Odense til at blive en landsdækkende hovedpine.

23. juni blev der opdaget en rede i en privat have i Odense hvor der tidligere kun er blevet fundet eksemplarer på offentlige arealer.

3. juli indløb besked om at Kerteminde Kommune - i Hølev - op mod Odense Kommune - havde set flere reder og sat gang i overvågningen.

5. juli blev levende larver opdaget i en børnehave i Horsens.

8. juli blev det offentliggjort at en privat anlægsgartner i Herning havde luget omkring et nyplantet egetræ og opdaget en rede med døde pupper af egeproceSSIONsspinderen.

Endnu ingen national plan
Både lokal- og landspolitikere har derefter kaldt til handling fra Christiansborg. Bl.a. har flere medlemmer af byrådet i Herning Kommune erklæret at staten skal på banen med et omgående importforbud af egetræer og ønsker en national handlingsplan. Det samme gælder landspolitikere fra Enhedslisten, Moderaterne og Det Konservative Folkeparti:
„Der er brug for en national

handleplan som sikrer at kommunerne slår hårdt ned første gang de registrerer den, og at de bliver vedholdende ved med at bekæmpe denne her larve, så den ikke spreder sig til andre byområder og andre kommuner,” har eksempelvis politisk ordfører i Det Konservative Folkeparti Mette Abildgaard udtalt til DR.

Flere har bedt minister for Grøn Trepert Jeppe Bruus om at komme på banen, men Grønt Miljø har været i kontakt med ministeriet, og her lyder den klare besked at problemet ikke hører under ministerens ansvarsområde, bl.a.

fordi egeproceSSIONsspinderen ikke klassificeres som invasiv.

Grønt Miljø skrev derfor til fem ministerier før sommerferien, men der er endnu ikke klarhed over hvor egeproceSSIONsspinderen lander rent ansvarsmæssigt. Kommunerne er derfor p.t. overladt til sig selv når der skal findes løsninger. Det har flere gjort ved at ringe til Odense Kommune og de to entreprenører som p.t. står for bekæmpelsen i kommunen, Rentokil og Sparvath.

Kerteminde melder ud

Første fund uden for Odense Kommune var i Kerteminde

- Reden på de nyplantede (2024) stilke ved børnehaven i Horsens ses her med pupper og døde larver og er siden fjernet af Rentokil. Kommunen har opsat fælder til at samle hanmøl af egeproceSSIONsspinderen for at observere udbredelsen. Foto: Entreprenør Jørgen Skov ApS.

- Kerteminde Kommune har fundet seks reder i sommer. Det var første observerede forekomst af egeproceSSIONsspindere uden for Odense Kommune. Overvågning i Kerteminde er igangsat og intensiveres i efterår-vinter når bladene falder af træerne. Screenshot: TV2 Fyn.

Kommune. Her er Park & Vej bekendt med i alt seks fund af reder med larver og/eller pupper i juni og juli som alle er bekæmpet. Alle fund er ifølge kommunen gjort i private haver i den sydvestlige del af Kerteminde Kommune omkring Hølev og Birkende.

Park & Vej har i juli screenet træer for egeproceSSIONsspindere, og opfordret borgere til at sende et tip ved mistanke om fund. Henover efteråret og vinteren, når bladene er faldet af træerne og de forladte reder lettere ses, vil kommunen vurdere udbredelsens omfang.

Samtidig opfordrer Park & Vej alle borgere til at sende et tip hvis man har mistanke om en egeproceSSIONsspinder-rede, så kommunen kan få kortlagt omfanget og får det bedste grundlag til håndtering af egeproceSSIONsspinderen.

Horsens vil udrydde

Første fund i Jylland skete i Horsens da anlægsgartner Bastian Bunch Bertelsen fra Entreprenør Jørgen Skov ApS var i færd med sit almindelige arbejde med at luge omkring nyplantede stilke ved Naturinstitutionen Nørrestrand der ligger nord for Horsens.

Afdelingsleder i Horsens Kommunes Natur- og Miljøafdeling Flemming Larsen fortæller til Grønt Miljø at man formoder at de nyopdagede har siddet på et importeret træ plantet i 2024. Kommunen har siden haft Rentokil til at fjerne forekomsten, og der er endnu ikke fundet andre reder eller larver i en radius af 500 meter omkring institutionen.

„Vi fortsætter monitoreringen og har også opsat fælder som indfanger hanmøl af egeproceSSIONsspinderen så vi kan få en vurdering af situationen. Det springende punkt er dog at det endnu ikke har etableret sig her. Det må helst ikke ske, så vi overvåger fortsat omkring institutionen og satser på at den er et overstået kapitel for os,” siger Flemming Larsen og fortæller at de grønne folk i kommunens driftsafdeling er blevet briefet omkring

'Larven fra helvede' spreder sig

Egeprocessionsspinderen er blevet spottet i en park i det centrale Odense

• Egeprocessionsspinderen har i folkemunde fået tilnavnet 'Larven fra helvede.' Den kan give alvorlige allergiske reaktioner hos mennesker og hunde, men Grønt Miljø gætter på at der må findes værre larver derude - hvis der overhovedet findes larver i helvede. Screenshot: eb.dk.

egeprocessionsspinderen, dens udseende og opførsel og har øjnene med sig i det daglige.

„Vi har også fået henvendelser fra bekymrede borgere, som tror at de har gjort nye fund, og alle disse henvendelser har vi sendt mandskab ud til. Der er dog mange møl og sommerfugle som laver spind og ingen af henvendelserne har vist nye forekomster. Heldigvis er egeprocessionsspinder desuden knyttet til egetræer, så det gør den lettere at finde,” siger Flemming Larsen.

Svær at slippe af med

Det har længe været forventet at egeprocessionsspinderen med tiden ville slå sig ned i Danmark, både fordi den allerede er fast beboer i Nordtyskland, og fordi det varmere klima betyder at dens naturlige udbredelseszone forskyder sig længere mod nord. I både London og Hamborg har man opgivet at udrydde den permanent. Derfor er det ikke sandsynligt at vi herhjemme kan slippe for ynglende egeprocessionsspindere, mener biolog Alexander Holm.

„Den slipper vi ikke af med igen. Det ville være overdrevet dyrt og kræve en større indsats end det ville give mening at kaste enorme ressourcer efter,” siger Alexander Holm.

Men hvis man overhovedet skal have chancen for at have

en egeprocessionsspinderfri kommune, så skal man slå til lige så snart man opdager den, forklarer lektor emeritus ved Københavns Universitet Hans Peter Ravn som i 2020 var med til at udarbejde universitetets videnblade om egeprocessionsspinderen.

„Man skal bekæmpe fokuseret første gang man overhovedet opdager forekomsten, for så har man en chance for at udnytte den begrænsede udbredelse. Den spreder sig nemlig meget langsomt uden menneskehjælp,” fastslår Ravn.

Men med fire nye røde pletter på landkortet denne sommer lader det til at være et spørgsmål om tid før ynglende egeprocessionsspindere opdaget i endnu en kommune. *It*

TIDLIGERE ARTIKLER I SAGEN
Tre dage i Augsburg med træer.
Grønt Miljø 5/2014.

Kampen mod den hårrejsende larve.
Grønt Miljø 2/2025 s. 40-43.

Jagten på egeprocessionsspinderen.
Grønt Miljø 4/2025 s. 32-35.

EGEPROCESSIONSSPINDER PÅ FAGLIGT FORUM, HAVE & LANDSKAB
Onsdag 3. september er formiddagen afsat til ekspertoplæg om egeprocessionsspinderens biologi, metoder og arbejdsmiljø under bekæmpelse samt erfaringer fra London.

Et af temaerne på standen hos Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning ved Københavns Universitet er netop egeprocessionsspinderen.

Alexander Holm kommer i sit indlæg 5. september 'Biodiversitet og invasive arter' ind på egeprocessionsspinderen selv om den formelt ikke er invasiv.

Find tid og sted for Fagligt Forum-oplæggene på side 42-43.

Hårdt mod svindel med forurenet jord

Grelle sager om svindel med forurenet jord og lemfældig håndtering af byggeaffald har afsløret alvorlige problemer med håndteringen af jord og byggeaffald. Det skal der styr på, lyder det fra Miljø- og Ligestillingsministeriet 27.6.2025.

Udgangspunktet er initiativer og redskaber som Miljøstyrelsen har kortlagt i to nye bruttokataloger. De peger på tre hovedudfordringer: manglende sporbarhed, kontrol og håndhævelse.

Der lægges bl.a. op til at stille højere dokumentationskrav for anmelderne af jorden. Desuden lægges op til en mere ensartet praksis i landets kommuner. Det skal bl.a. ske gennem øget vejledning og myndighedssamarbejde.

Derudover er der fokus på at skærpe håndhævelsen og bøderne. I forvejen er 'Det styrkede affaldstilsyn' trådt i kraft 1. januar 2025 og 'Krav om selektiv nedrivning' trådt i kraft 1. juli 2025. *sh*

GRØNNE løsninger til den GRØNNE sektor

KECKEX
Effektiv ukrudtsbekæmpelse og rengøring

RIMAS
Lydløs og miljørigtig transport

Club Car
URBAN
Ingen støj eller CO₂
Komfortabel og hurtig

Kontakt Søren Gersvang
for mere information
sg@rgteknik.dk
+45 61 16 22 84

Klimarådet ønsker mere globalt fokus

Styrk den globale klimaindsats, og sæt et pejlemærke for at reducere klimaaftrykket fra forbrug. Sådan opfordrer det uafhængige organ Klimarådet 12.6.2025 i et nyt notat. Notatet kommenterer Energistyrelsens globale afrapportering hvor regeringen årligt gør status over hvordan danske forbrugere, virksomheder, investorer og myndigheder påvirker drivhusgasudledningerne uden for Danmarks grænser.

Det fastslås at pejlemærket skal være et supplement til 70%-målet og andre nationale klimamål, ikke en erstatning. Overordnet vurderer Klimarådet at den globale afrapportering er fagligt solid og giver et godt overblik over Danmarks globale klimapåvirkning, negative som positive. Afrapporteringen peges også på at forbruget af biomasse vil falde de kommende år. Grønnere offentlige indkøb fremhæves som en mulighed til at reducere danskernes klimabelastning.

Kæmpeskælhoved bliver to meter høj

Kæmpeskælhoved, *Chephalaria gigantea*, blev månedens plante i juni. Den udpeges af Haveselskabet efter nominering af medlemmer i Danske Planteskoler. Det er en høj kraftig staupe der blomstrer i juli-august. De snitdelte blade danner en roset hvorfra blomsterstænglerne skyder op. De cremefarvede blomsterhoveder, 5-6 cm i diameter, sidder på lange stængler og svajer i vinden. Stauden bliver op til 2 meter, men behøver ikke opbinding. Højden gør planten fin som baggrund i staupebedet eller som solitærstaupe. sh

Foto: Jespers Planteskole

VERDENS LANDSKABER

Den gamle pestplads i London er blevet renoveret

Den lille park på 0,7 ha park ved Finsbury Circus Gardens i London har spillet en central rolle flere gange gennem århundrederne. Den har bl.a. eksempelvis været teltlejr til dem som blev hjemløse under katastrofer som Londons store brande og pestudbrud.

Parken er nu blevet fornyet med mere tilgængelig belægning, større græsplæne, nyt stisystem og ikke mindst et

væld af planter, 13.000 træer, buske, stauder, urter og græsser samt 6.000 løg.

Planterne er primært placeret i bede indrammet af lave cortenstålkanter, og flankeret af siddesten i granit og nye bænke fremstillet af FSC-certificeret Iroko (*Milicia excelsa*), en hårdtræsart fra Afrikas vestkyst. Belægningen er rektangulære sandstensfliser. Pladsens mest markante element er dog de store, gamle plataner som er bevaret.

Den vestlige del bliver kaldt 'The Woodland Habitat' og består af skyggetålende buske og stedsegroede planter omkring bænke. Pladsen indeholder også et større regnbed samt staupebeplantninger med overlappende blomstringsperiode og arter der er udvalgt for at sikre at der også er næring til de natlevende insekter. Bag projektet står tegnestuen Realm. Læs mere på worldlandscapearchitect.com og søg på 'finsbury'.

Monacos nye bydel har lagt sig til rette ved byens fod

Monaco er udvidet med seks hektar ud i Middelhavet. Det skal give den fashionable minihovedstad nye pladser og stier at gå tur på, hvilket faktisk er en mangelvare i Monaco. Men selvfølgelig skal der også være nye boliger ved vandet.

Bag projektets landskabsdel har fået navnet Mareterra, står landskabsarkitekt Michel

Desvigne, og det nye landområde nær den populære stand Larvotto indeholder foruden promenade også en offentlig park og kunstinstallationer.

Biodiversitet har været et fokusområde for projektet. Det gælder også i havet hvor der er udlagt bede med ålegræs langs hele Mareterra. Projektet er tegnet i en buet, organisk form som om det nye landområde med tiden næn-

somt har lagt sig til rette ved byens fod. Overalt hvor det var muligt er der desuden plantet hjemmehørende i egnen. Læs mere på dezeen.com og søg på 'mareterra'.

Sjovt nok nævner beskrivelsen det københavnske projekt 'Holmene' som eksempel på hvor normalt det er blevet at bygge ud i havet - uden dog at komme nærmere ind på kritikken af byggeriet. It

Gummigranulat udfases fra kunstgræsbaner

Københavns Kommune bruger korkgranulat som infill eller anvender græs uden infill

Københavns Kommune er i sommer begyndt at skifte sine kunstgræsbaner så top laget ikke mere er plaststrå med gummigranulat som infill. I stedet er det enten plaststrå med korkgranulat som infill eller plaststrå helt uden infill.

Det sker for at stoppe spredning af mikroplast, herunder gummigranulat, til det omgivende miljø. Dermed vil kommunen imødekomme EU's forbud om at udfase mikroplast i kunstgræs frem mod 2032.

Kultur- og Fritidsforvaltningen arbejder p.t. primært med to banetyper. Den ene er kunstgræsbaner med 'performance infill' af naturmateriale kork. Den anden er 'non-infill'-typen der ikke har et fyldmateriale der forbedrer banernes spilegenskaber. Grønt Miljø har spurgt kommunen om top laget af plaststrå er det samme uanset det

er til infill eller non-infill, men har ikke fået svar.

Kork som infill er ifølge forvaltningen en dyrere løsning end gummigranulat, men anses for at være mere miljøvenlig da kork er et naturligt materiale der ikke truer miljøet. Lokale og Anlægsfonden har støttet projektet med at skifte til kork, en ret ny teknologi.

Udskiftningen af kommunens kunstgræsbaner er begyndt med tre anlæg. Det ene er Sundby Stadion der får en 'performance infill' der kan leve op til DBU's krav for herrenes 1. divisionsfodbold. Det samme gælder Ryparken, en af kommunens ældste kunstgræsbaner. Det tredje anlæg er i Nørrebroparken. Det får en non-infill bane som skal tilgodese både foreningsidræt og selvorganiseret brug.

„Med materialer som kork og non-infill bevæger vi os i

• Nørrebroparkens kunstgræsbane udskiftes med en non-infill bane.
Foto: Kultur- og Fritidsforvaltningen, Københavns Kommune.

en ny retning. Vi følger udviklingen tæt og arbejder hele tiden for at finde løsninger der både er gode for dem der skal spille på dem, og for miljøet,” siger Mads Kamp Hansen der er plan- og tilskudschef i Kultur- og Fritidsforvaltningen i Københavns Kommune.

Anlægsarbejdet løber indtil september 2025. Kultur- og Fritidsforvaltningen planlægger herefter at skifte 4 til 6 baner om året frem til 2032 så alle kommunens kunstgræsbaner lever op til reglerne.

Forvaltningen har allerede gjort sig blandede erfaringer

med non-infill-baner som ikke bruger granulat, men kræver en anden form for vedligeholdelse og giver en lidt anderledes spilloplevelse.

De nuværende baner med gummigranulat har i mange år været populære fordi de giver gode spilegenskaber og lang levetid, oplyser forvaltningen. Men selv om den i mange år har etableret granulatsikring og sluser, havner det sorte granulat ofte uden for banen. Det hænger fast i fodboldstøvler, strømper og tøj, spredes rundt og kan ende i kloak, natur og i hjemmet som mikroplast. sh

DET SIKRE VALG AF GRÆSBLANDING

- Forædlet og udviklet i Danmark
- Produceret af danske landmænd
- Tilpasset det danske klima og dine opgaver

Kom og hør mere til Have & Landskab på vores stand: Nyland 21.

• Da kunstgræs bruges stadig mere, kan det være værd at studere hvordan, hvorfor og hvor meget planter spontant gør kunstgræs til deres habitat.

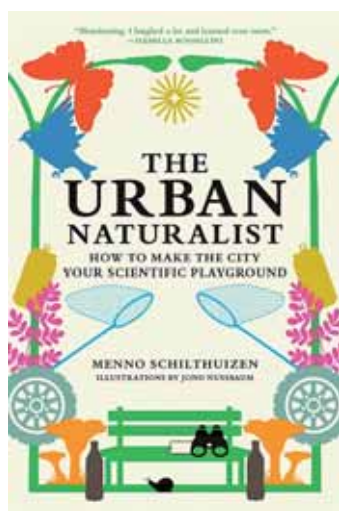
Planter og dyr tilpasser sig kvikt byens aparte vilkår

Menno Schilthuizen viser hvordan man kan arbejde semividenskabeligt om bl.a. byens natur

I 2021 så den hollandske botaniker Ton Denters at levende planter groede op mellem stråene i en kunstgræsplæne ved Amsterdams hovedbane-gård. Bagefter registrerede han på et 10x10 meter felt i plænen 25 forskellige plantearter, bl.a. mælkebøtte, tusindfryd, fuglegræs, elmetræer og hvidpil. Det var den første botaniske artsopgørelse i kunstgræs i verden. Den viste at der var dobbelt så mange plantearter som man normalt kan se i en rigtig græsplæne.

Det kan man læse i den nye bog 'The urban naturalist. How to make the city your scientific playground' af den hollandske biolog Menno Schilthuizen og som Annette K. Nielsen fortæller om i Weekendavisen. Som bogens titel antyder, handler den dog mest om hvordan man generelt kan undersøge byens botanik når man er naturentusiast og ikke videnskabsmand.

Da kunstgræs bruges mere og mere, kan det ifølge Schilthuizen være værd at finde ud af hvordan, hvorfor og i hvilket omfang planter spontant gør kunstgræs til deres nye hjemsted. Det kunne også være mange andre menneskeskabte habitater end kunstgræs, bl.a. rendesten, kloaker, tunneller, belægninger, rør- og kabelføringer, katakomber og parkeringskældre. I storbyer kan de bl.a. danne en vidt forgrenet 'dyb infrastruktur' der er mindst lige så kom-

pleks som naturlige huleformationer.

Romance & open science

At dedikerede lægfolk foretager egne undersøgelser kaldes også borgerdrevet videnskab. Det ser man ikke meget af i dag, men i 1800- og 1900-tallet bidrog lægfolk til tidens etablerede videnskab, også inden for naturvidenskaben hvor udgangspunktet bl.a. var lokale haver og naturområder.

F.eks. studerede amerikaneren Mary Treat i 1800-tallet insekter og planter i sin have og korresponderede bl.a. med Charles Darwin om sine iagttagelser. Hun publicerede også undersøgelser i videnskabelige og populære tidsskrifter.

Den professionalisering af videnskaber der siden skete, har hægtet personer som Mary Treat af, men med sin bog vil Schilthuizen vække amatør-

ens 'romance of science' til live igen. Derfor vejleder hans bog også i hvordan amatører kan arbejde forskningsmæssigt gennem 'open science', f.eks. om byens natur. Og det betyder vel at mærke at man arbejder ud fra fakta.

„Jeg tror på fornuft og faktabaserede meninger som en livsstil. Og jeg tror det lønner sig for alle at kunne tage stilling til ting ud fra beviser og information. Det gælder ikke bare i forhold til studier af naturen, men i det hele tager, f.eks. i forhold til politik og meningsdannelse,“ siger Schilthuizen.

Internettet og den øvrige teknologiske udvikling er de sidste 20 år blevet en hjælp og har bidraget til at 'demokratisere videntilegnelsen' skriver Schilthuizen. Flere videnskabelige artikler - eller sammendrag - er frit tilgængelige på open access-platforme. Databaser over museumssamlinger, dyrestemmer og sporingsdata kan tilgås af alle. Apps til at bestemme planter og dyr kan downloades til telefonen. Udstyr kan købes ret billigt, og man kan følge onlinekurser.

Evolutionære trykkogere

Med sin bog - og forgængeren 'Darwin comes to town' fra 2018 - argumenterer Schilthuizen for ikke at fokusere så meget på at undersøge uberørt natur, men mere se på menneskeskabte levesteder og de organismer der slår sig ned der.

Han har selv droppet en videnskabelig karriere for bl.a. at lede ekskursioner for borgere i byens vildnis. Aktuelt skal han lede en tur til økologiske haver anlagt på tidligere sportsbaner i Amsterdam. „Vi har fundet en utrolig stor plantediversitet fordi hver enkelt have rummer vidt forskellige ater,“ siger han.

I 'The urban naturalist' beskriver Schilthuizen menneskeskabte økosystemer og deres livsformer. Her ændrer dyrs adfærd sig meget hurtigt, fastslår Schilthuizen. I Amsterdam bygger blishøns f.eks. robuste reder med masser af plast.

Byer er evolutionære trykkogere der i evolutionær henseende kan sammenlignes med Galapagosøer. I trafikområder udvikler dyr og planter nye egenskaber for at tilpasse sig miljøet og kommer hurtigt til at skille sig ud fra de samme arter i parken ved siden af.

Til Schilthuisens kontroversielle synspunkter hører at man i byer bør bevare de invasive arter som han ser som en integreret del af byernes økologi. Som han siger, bør man i byer være mere fokuseret på en arts funktion som f.eks. hjemsted for fugle og insekter end artens oprindelsesland. *sh*

KILDER

Menno Schilthuizen (2025): The urban naturalist. How to make the city your scientific playground. MIT. Mitpress.mit.edu.

Annette K. Nielsen (2025): Baggårdsplanter og storbydyr. Weekendavisen 23.5.2025.

guide

Have & Landskab '25

• Have & Landskab i Slagelse 2021. Her lå udstillingen fast fra 2003 til 2023, men nu er det slut.

273 udstillere venter på Ledreborg

Udstillingen Have & Landskab er fornyet og flyttet og er 3.-5. september klart til et stort rykind

Fagets store udstilling Have & Landskab bliver holdt fra 3. til 5. september 2025 på herregården Ledreborg Slot ved Roskilde. Her venter de faglige gæster (i skrivende stund) 273 udstillere. Og ikke kun de kommercielle stande som er udstillingens kerne.

„Det er en udstilling der samler den professionelle have-, park-, landskabs- og vejsektor. Her finder man maskiner, materialer, udstyr, teknologi, viden, løsninger, designs og idéer til den grønne sektor. Man møder iværksættere og etablerede leverandører. Og man kan se produkter og praksis inden for alt fra design og projektering over anlæg og til pleje, vedligeholdelse og forvaltning inden for såvel grønne som grå områder.“ Sådan lyder det i hvert fald fra udstillingsledelsen der venter op mod 12.000 gæster.

Have & Landskab holdes ulige år og har været holdt i Slagelse i mange år. Første udgave blev holdt i 1992. Næste

udgave blev afholdt i 1995 og siden da har udstillingen været afholdt i alle ulige år. Fra 1992 til 2001 blev Have & Landskab holdt et nyt sted i landet hver gang. Fra 2003 til og med 2023 havde udstillingen til huse ved fagskolen ZBC Jernbjerggaard i Slagelse hvor der var 278 udstillere og 11.661 besøgende.

Når udstillingen er flyttet, hænger det ifølge udstillingens formand Joel Klerk sammen med at man i Slagelse blev mere og mere udfordret af logistikken, især parkeringsforholdene. Han tilføjer: „Trods en perlerække af stadig flottere udstillinger kunne man lidt frækt sige at de også gentog sig selv. Det var lidt det samme fra år til år.“

Gæsterne vil i år opleve et nyt sted og en ny geografi. I Slagelse gav maskinmarken, skoven, strøget, parken, torvet mv. vilkår der passede de forskellige stande. På Ledreborg er der en lignende inddeling, men med nye navne: På 'Engen' finder man maskinerne. I

'Amaliehaven' finder man planterne og plantetilbehøret. i 'Nyland' finder man de mindre og mere blandede stande. Ni i alt som man kan se på kortet og udstillerlisten.

Der er meget mere med på udstillingen end de kommercielle stande. Man kan bl.a. høre 37 faglige indlæg af varierende længde samlet under hatten Fagligt Forum. Indlægene er delt i fire spor: kirkegården, grøn omstilling, træer og ressourcer.

Et af disse spor er kirkegårde med sine 6 forskellige faglige indlæg. Mange af de stande der særligt henvender sig til kirkegårdsfolk, er også samlet ude på udstillingen, på Tårn Alléen. Og følger man skiltene kirkegårdsikoner, kan man finde flere end 30 leverandører fordelt rundt på hele udstillingsarealet. På den måde er kirkegårde blevet en udstilling i udstillingen.

Som de foregående år uddeleger Maskinleverandørerne Vej, Park & Anlæg sin årlige inno-

vationspris. Skov- og naturteknikerlærlinge dyster om skovbrugsmesterskaberne. Man kan komme på faglige rundvisninger rundt på slottets arealer. I en særlig 'Iværksætterlandsby' kan man møde helt nystartede virksomheder med skæve idéer. Og onsdag aften kan udstillerne opleve en biodivers fyraften med biolog Alexander Holm.

Have & Landskab er ejet og arrangeret af branchens fire centrale aktører: Danske Anlægsgartnere, Maskinleverandørerne - park, vej og anlæg, Danske Planteskoler og Københavns Universitets Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning.

Læs mere om Have & Landskab på haveoglandskab.dk, og følg med på udstillingens profiler på Facebook, LinkedIn og Instagram. Udstillingen er gratis at deltage i for fagfolk. Man skal bare bestille billet på haveoglandskab.dk. På alle tre udstillingsdage 3.-5. september er der åbent kl. 9 til 16. sh

AO ER EN STOLT OG AKTIV DELTAGER I

DAG PARTNERSKABSNETVÆRK

Vi ønsker hele tiden at udvide vores sortiment til Danske anlægsgartnere så deres dagligdag bliver nemmere.

Her har vi vist nogle af vores nyeste skud på stammen fra AO til DAG - Jordens bedste håndværkere.

PRODUKTERNE PÅ DENNE SIDE VIL VÆRE UDSLILLET PÅ HAVE & LANDSKAB.

**SES VI PÅ
HAVE & LANDSKAB 2025?**

**LEDREBORG SLOT
3-5. SEPTEMBER**

AO STÅR KLAR PÅ NYLAND 29
- VI HAR SELVFØLGELIG TOAST,
KAFFE, SJAKBASER OG
GODT HUMØR

AO er en førende byggevaregrossist som leverer et bredt varesortiment til professionelle håndværkere. Gennem et effektivt lager- og distributionssystem er AO i stand til at varetage hurtige leverancer. AO fokuserer, med sine 54 håndværkerbutikker i Danmark, på behovet for lokal tilstedeværelse. Kunderne kan via PC, tablet, smartphone samt AO365 bestille og afhente varer døgnet rundt.

Se nærmere på AO.dk eller kontakt din nærmeste håndværkerbutik. Er der noget du mangler i vores sortiment? Så send meget gerne en mail til hek@ao.dk

16 nyheder går efter innovationsprisen

Både danmarks- og verdensnyheder er indstillet til Maskinleverandørernes faste prisuddeling

Siden 2017 har det været tradition at brancheforeningen Maskinleverandørerne Vej, Park & Anlæg uddeler sin årlige innovationspris på Have & Landskab (ulige år) og Maskiner under Broen (lige år).

I år er der indstillet 16 maskiner. Det er færre end sidst på Have & Landskab hvor der var 21. Til gengæld er flere verdensnyheder blandt de indstillede maskiner og redskaber, nemlig 10 hvor der sidst var 6.

Som altid vil en fagjury bestemme hvem der vinder priserne. Juryen består i år af anlægsgartnermester Troels Skov Larsen fra Skov Larsen ApS, driftsleder ved Boligforeningen Lillebælt Jesper Nielsen samt specialkonsulent ved Lyngby-Taarbæk Kommune Christian Assam Taarnhøj.

De vil få datamateriale om de indstillede maskiner til gennemgang før udstillingen, men ingen afgørelse er truffet før jurymedlemmerne har været forbi en række af topkandidaterne og fysisk set den enkelte maskine og talt med leverandøren.

Som altid får juryen sin sag for, for der er stor variation i de indstillede maskiner og redskaber som strækker sig fra elektriske feje-sugemaskiner over verdens største elektriske zero turn-plæneklipper til det nyeste i fjernbetjening og autonome robotter.

• Hilltip IceStriker Lion er en saltspreder til lastbiler som H.A. Fog har indstillet som verdensnyhed. Den kan nemt omstilles fra tørsalt til salt-lage eller prewet befugtning. Lion kan leveres hydraulisk eller - som den eneste på markedet ifølge leverandøren - med 24V/48V. Foto: H.A. Fog.

Under udstillingen kan gæsterne orientere sig efter ikonerne for innovationsprisen som er en, to eller tre elpærer i et tandhjul - alt efter om der er tale om en firmanhed, danmarksnyhed eller verdensnyhed. Ikonerne kan ses på kort og fysisk med skilte på standene. Vinderne kåres af Lejre Kommunes borgmester Tina Mandrup (V) onsdag den 3. september klokken 12 på Engen (maskinmarken).

Den største el-zeroturn

En af deltagerne i dysten om Maskinleverandørernes Innovationspris er H.A. Fog A/S. Herfra understreger indehaver Karsten Fog at man ikke indstiller maskiner og redskaber til prisudelingen på Maskiner under Broen. For så kan man 'samle sammen' til Have & Landskab, og det må man sige

• Raymo Torpedo Robot er endnu en Verdensnyhed, denne gang fra Nomaco Danmark. Der er tale om en autonom robot-version af det eksisterende Raymo Torpedo redskabsbærer. Foto: Nomaco Danmark.

• FSI Stump Cutters har indstillet FSI B31-980 Remote som verdensnyhed. Det er den første model i B31-serien af fjernstyrede stubfræsere. Foto: FSI.

Maskinleverandørernes Innovationspris 2025 NOMINEREDE

2026 ePark Pro. Stiga. Verdensnyhed.
Boschung S2.0 Max. Nomaco Danmark. Verdensnyhed.
Egholm Park Ranger 2155e. Egholm. Verdensnyhed.
EVO96 Mean Green. Henrik A. Fog. Verdensnyhed.
FSI B31-980 Remote. FSI Stump Cutters. Verdensnyhed.
Hilltip IceStriker Lion. Henrik A. Fog. Verdensnyhed.
Sabnet 70P. Henrik A. Fog. Verdensnyhed.
Nexus. Stiga. Verdensnyhed.
Nimos Posi-Trac K-316. Henrik A. Fog. Verdensnyhed.
Raymo Torpedo Robot. Nomaco Danmark. Verdensnyhed

Kärcher MC250. Nellesmann Machinery. Danmarksnyhed.
McCormick X4.80F P3. Helms TMT Centret. Danmarksnyhed.
MK Mini Kipper. Special Maskiner. Danmarksnyhed.
Schäffer 14e. Helms TMT Centret. Danmarksnyhed.
Schäffer 23eT. Helms TMT Centret. Danmarksnyhed.
Toro Greensmaster eTriflex 3360. Reesink Turfcare. Danmarksnyhed.

at de har gjort i år. H.A. Fog har indstillet hele fire maskiner i konkurrencen, og heraf er alle fire verdensnyheder.

„Derfor bliver det spændende at se hvordan det går i år. Vi har jo vundet tre ud af de fire gange vi har deltaget, og jeg synes virkelig at vi har nogle imponerende nyheder med i år,“ siger Fog. Han nævner bl.a. EVO96 Mean Green, verdens største (målt i klippebredde) elektriske zeroturn-klipper. Hertil kommer Sabnet 70P, Hilltip IceStriker LION og Nimos Posi-Trac K-316.

Den elektriske minilæsser

Helms TMT Centret A/S har man indstillet tre danmarksnyheder til innovationsprisen: Schäffer 14e, Schäffer 23eT og McCormick X4.80F P3, men det skyldes ikke at man har gemt på krudtet for at kunne imponere på Have & Landskab.

„Det er ikke altid at der er så mange nyheder. Men nu er hele situationen med manglende komponenter og flaskehals i forsyningskæderne overstået, i hvert fald hos de producenter vi arbejder med. Det

betyder at der er plads til at sætte mere fokus på udviklingen igen,“ forklarer CEO Allan Helms og pointerer at det længe har været et ønskescenarie at kunne tilbyde kunderne en lille elektrisk minilæsser som det nu er tilfældet med Schäffer 14e.

„Den passer helt vildt godt til kirkegårde og boligforeninger fremfor at de skal bruge en eltrillebør. Med Schäfferen har de jo også adgang til alt i vores redskabsprogram, og på den slags arealer skal man ikke undervurdere vigtigheden af at den både er emissionsfri og støjfri. Og så i den anden ende af spektret kommer vi med den nye McCormick-plantage-traktor eller smalsporstraktor som nu har fuld automatisk powershift transmission der gør den ekstrem brugbar også ved landevejskørsel,“ siger Allan Helms.

Verdensnyhed og jubilæum

Egholm A/S er klar med verdensnyheden Egholm Park Ranger 2155e, men det er ikke selve maskinplatformen Park Ranger som er en nyhed.

• Vinderne i innovationsprisens kategori 'småmaskiner' på Have & Landskab 2023. Benny Svenningsen (i midten) fra Nomaco Danmark vandt både 1. og 3. pladsen. Til højre Carsten Brandt fra Reesink Turfcare DK der fik 2. pladsen. Fotos: Lars Hestbæk.

Tværtimod er det i 2025 30 år siden at den første Park Ranger serie fra Egholm A/S så dagens lys. Og det vil man gøre noget ud af til Have & Landskab, fortæller Product Innovation Manager hos Egholm A/S, Anders Møbjerg Rasmussen.

„Vi vil stå klar med både den originale serienummer 1, men også den nuværende dieseldrevne Park Ranger og selvfølgelig verdensnyheden Egholm Park Ranger 2155e. De vil stå med hele viften af vores

redskaber, for en af de store fordele ved serien er nemlig at den er fuldt bagudkompatibel, kort sagt, redskaberne passer altid uanset om du har en ældre model,“ siger Anders Møbjerg Rasmussen.

Han forklarer at den nye elmodel er skabt efter længere tids analyse af kundernes ønsker omkring hvor langt den skal kunne køre, og hvordan en el-Park Ranger bedst ville passe ind i en almindelig arbejdsdag. It

NOMACO

We have a *Green* dream

Nyheder 2025
besøg
Nomaco på
H&L stand
B18

bosch

S2.0 Max 100% elektrisk feje/suge maskine

Bosch's 100 % el-drevne maskiner spænder vidt, fra den nye, banebrydende S2.0 MAX feje-suge maskine, til Pony 3.0 100% el-drevne redskabsbærer med 4-WD og lasteevne op til 2 tons.

melex

N.30 el-arbejdsbil

Melex el-køretøjer er udviklet og tilpasset i tæt samarbejde med Nomaco, så de matcher det nordiske klima, vejforhold og de krav, professionelle brugere stiller.

Nomaco Danmark

Tømmerupvej 13-15, 2770 Kastrup (+45)7030 5430 mail@nomaco.dk www.nomaco.dk

Partnernes mange gode input

Firkløveret bag udstillingen har også egne stande med fokus på bl.a. klimarobust plantevalg, råstofbesparelser, hyperlignificering og laver

Som altid er firkløveret bag udstillingen i 2025: Danske Anlægsgartnere, Danske Planterkoler, Maskinleverandørerne - Park, Vej og Anlæg samt Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning (IGN) ved Københavns Universitet. Men selv om de er sammen om udstillingen, har de også hver især deres egne og vidt forskellige måder at være til stede på udstillingen på.

Maskinleverandørerne

Hos Maskinleverandørerne - Park, Vej og Anlæg går de fleste kræfter omkring Have & Landskab til at holde 'Maskinleverandørernes Innovationspris' (læs mere på side 30).

Organisationen har dog en stand (Engen C4) hvor det primære fokus er at være der for medlemmerne. Og naturligvis påpege over for maskinleverandører der ikke er medlem, at de ikke bør gå glip af fordelene ved at være en del af organisationens store netværk eller de mange rådgivningsfunktioner inden for f.eks. færdsel eller salgs- og personalejura.

Danske Anlægsgartnere

Den største enkeltgruppe af besøgende på Have & Landskab har altid været anlægsgartnerne, og derfor er Dan-

ske Anlægsgartnere også at finde på Ledreborg Slot i år (Slotspladsen 9). Her er standen et samlingspunkt for både nuværende, tidligere og kommende medlemmer af foreningen samt deres ansatte.

På standen vil der dog også være et tema om overforbrug af råstoffer. Her kan mindre bundopbygning under befæstelser og genbrug af eksisterende materialer være en enorm fordel - både i forhold til økonomi og CO₂. Her kan man få en snak om det kommende udkast til en ny norm som er i støbeskeen, netop for at få både projekterende og udførende til ikke til at overdimensionere og ofte helt undvære bundopbygningen.

Danske Planteskoler

Danske Planteskoler har som den eneste arrangør ikke en egentlig stand på Have & Landskab '25. Til gengæld er foreningen repræsenteret på andre måder. Det sker ved to oplæg der holdes to gange hver) på Fagligt Forum: 'Fra tørke til skybrud - Plantevalg når klimaforandringerne udfordrer os' ved planteekspert Jeanette Thyssen og 'Hvordan tiltrækker vi den ny generation til den grønne branche'

ved Peder Glud, Uddannelsesleder, Jordbrugets UddannelsesCenter Århus.

Derudover ankommer Danske Planteskoler med temaet 'fremtidens klimarobuste planter' som konkret kommer til at udmønte sig i beplantede bede fire forskellige steder på udstillingsarealerne. Her kan gæster både opleve bedene på stedet og - på plancher ved hvert bed - få oplysning om tankerne bag sammensætningen og plantevalget.

IGN på KU

Som det er passende for et universitet, har IGN linet en stor varieret buffet op til de gæstende fagfolk på standen (Amaliehaven 57). Her vil forskere stå klar til at præsentere ny forskning inden for fire områder, hands-on.

Du kan lære om lav der er en vigtig del af biodiversiteten og kan bruges som indikator for både luft- og naturkvalitet. Kom forbi standen og se hvor mange laver du kan finde.

Kom også og få en snak om flora-fauna-interaktioner og hjemmehørende arter og hør om LAR-vejbede der samtænker grøn infrastruktur, biodiversitet og overfladevand.

Hvis du frygter om egeproceSSIONsspindere har slået sig

ned i din kommune eller er på vej, kan du komme og teste din viden om sommerfugle-larver med hår og spind. EgeproceSSIONsspinder er kommet til Danmark via importerede egetræer, men har du styr på overvågning, symptomer og bekæmpelse?

Sidste forskerhold præsenterer den nye metode til miljøvenlig træbeskyttelse. Den kaldes hyperlignificering og er så effektiv, at den kan bruges til at gøre eksempelvis bøgetræ egnet som brolægning.

Man har også mulighed for at tegne abonnement på Videntjenesten og få adgang til IGN's Videnblade og rådgivning samt høre nærmere om IGN's landskabsarkitektuddannelse og praktikordning.

Du kan endvidere opleve IGN som del af Fagligt Forum 5. september i Slotspladsen hvor undervisere, forskere og gæster holder oplæg og lægger op til debat om grøn omstilling. Debatprogrammet tager afsæt i initiativet 'Fra tanke til handling - Sådan kommer vi i mål med den grønne omstilling' igangsat af Danske Landskabsarkitekter og IGN. Se også udstillingen af samme navn på Have & Landskabs 'Futurelab' hvor studerende viser udviklingsforslag til kirkegårde. /t

• Danske Anlægsgartnere vil i år findes på Slotspladsen 9 hvor der både vil være hygge og et meget konkret tema om at bruge både penge og ressourcer bedre når det gælder befæstelser. Foto: Lars Hestbæk.

- Danske Planteskoler etablerer bede fire steder hvor man kan studere plantesammensætning inden for temaet 'Fremtidens klimarobuste planter'. Bedene er p.t. ikke færdige, men her er et eksempel som Danske Planteskolerens bede vil læne sig op ad. Foto: Jeanette Thysen.

- Forskere fra Københavns Universitet har opdaget en metode - hyperlignificering - som kan beskytte træ mod nedbrydning udendørs uden biocider. Efter imprægnering er træet skærmet mod fugt og råd. Foto: Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning.
- På Københavns Universitet kan man også lære om lav der er en vigtig del af biodiversiteten og kan bruges som indikatorer for både luftkvalitet og naturkvalitet. Foto: Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning.

Filmbyen, Aarhus

Køpmannsgården, Silkeborg

Bossin 7, Aarhus Ø

Mød os 3.-5. september på **Have & Landskab '25**

Vi står klar i Det Urbane Rum til at vise, hvordan vi omsætter idéer til skræddersyede betonløsninger, der forener æstetik, funktion og holdbarhed. Med mere end 100 års erfaring og eget formværksted skaber vi betonelementer til moderne byrum – fra pladser, parker og gårdum til aktivitetsområder og private projekter. Kig forbi stand 3 og oplev, hvordan vi sammen kan forme fremtidens byrum.

Se mere på aarhuscementvarefabrik.dk

Steno Planteskoler, KBH

Aarhus Cementvarefabrik

Iværksætterlandsbyens nye idéer

Digitale veje, plantekoncepter, transportformer og automatisk flagstang

Der bliver et særligt område for de helt nystartede virksomheder på Have & Landskab. Her kan du møde alt fra nye digitale løsninger, plantekoncepter og transportformer - og sågar en automatisk flagstang. Det sker i den såkaldte 'Iværksætterlandsby' nær udstillingens hovedindgang.

Landsbyen er ifølge udstillingsleder Dina Overgaard sat i verden for at give „spritnye virksomheder en unik mulighed for at deltage på en ægte fagmesse, møde de professionelle brugere, få konkret og relevant feedback og afprøve markedspotentialet med hidtil ukendte koncepter der måske bliver hverdag i fremtidens landskaber og byrum.“

Her har vi set nærmere på en lille håndfuld af Iværksætterlandsbyens udstillere:

Fuldautomatisk flagstang

Uptimast står klar med en vaskægte verdensnyhed, en fuldautomatisk flagstang.

„En Uptimast ligner ved første øjekast en helt almindelig flagstang, for hele teknikken er under jorden. Det hele styres via en app eller fra pc, og systemet kan også sætte flaget på halv,“ fortæller den ene af indehaverne af Uptimast Ulrik Trend Mogensen.

„Der er mange penge at spare for både kirker, kommuner og boligforeninger ved at gøre arbejdet med at hejse og nedhale flaget automatisk. Jeg talte med en kirkegårdsansvarlig der sagde at de havde sparet 180 mandetimer om året ved at automatisere ringnin-

gen, og det økonomiske potentiale er lige så stort når det gælder flagning,“ siger han.

Brugeren kan have to forskellige flag monteret på samme tid, eksempelvis Dannebrog og et logo-flag eller et stormflag, alt efter om det er en virksomhed eller en kirke.

Styrbar vandbremse

Det er dyrt for kommuner og forsyningsvirksomheder at sikre byerne mod fremtidens vand. Derfor har virksomheden Smartbrønd flere løsninger som fokuserer på styring og monitorering af regnvand, bl.a. den styrbare vandbremse Flowmaster Pro.

„Det er optimalt at etablere løsningen i nye regnvands-håndteringsanlæg, men der findes jo også mange eksisterende anlæg hvor volumenet ikke altid udnytter det fulde potentiale under kraftige nedbørshændelser,“ siger stifter Mikkel Priess som p.t. har løsninger ude hos flere kunder.

„Vi har erfaret at det kan give mening at undersøge disse regnvandsanlæg, for med små indgreb kan man nå en langt større udnyttelsesgrad. Hertil har vi udviklet en styrbar vandbremse og en vandstandsmåler, så man kan udnytte hele potentialet i de recipienter der er til rådighed,“ siger han.

Cykel med 250 kg bagpål

Trafik, vejarbejde og arrangementer kan få selv småture i byen til at være en udfordring i bil. Det er en af grundene til at Laplandar har udviklet ladcykler der kan tilpasses efter kundens behov og fragte op

til 250 kg grej, siger salgsmedarbejder Sirius Kirsebom.

„Det er meget lettere at komme omkring i de større byer på cykel end i en varevogn. Og det er jo ikke alle der har et kørekort. Og udover den lave pris og de mange anvendelsesmuligheder så kan man også konfigurere kassen bagpå så den passer til netop ens behov. F.eks. kan en anlægsgartner have en vinterkasse som er lukket, og en sommerkasse som er åben, og hvor der er plads til skovl, rive, hækklipper, græsslåmaskine mv.,“ fortæller Kirsebom. Han pointerer at man selv kan skifte kassen bagpå med håndkraft, stabeløfter eller palleøfter.

Nyt træplantningskoncept

Hos Put'n Grow kan man se et nyt koncept til plantning af 1-3 meter høje heistere (træer med sidegrene). Grundidéen er at træerne ikke bliver rodbeskåret og dermed er langt mere klar til at vokse videre efter de er gravet op fra planteskolen og plantet hos kunden.

Det sikrer Put'n Grow ved at plante træerne i en 35 cm dyb og 12,5 cm bred pose med et vækstmedie hvor finrødderne kan trænge gennem for at optage vand, men de større rødder bliver i posen, forklarer indehaver Ole Mogensen. „Det virker fordi træet plantes i et cylinderformet hul lavet af et jordbor. Det giver rødderne umiddelbar adgang til jorden omkring fremfor at stå i et plantehul med løsnet jord hvor der kan være længere til vandet. It

- Der bruges mange penge på flagningen på eksempelvis landets kirkegårde. Det vil Uptimast løse med deres nye, fuldautomatiske flagstang som også kan flage på halv og kan styres via app eller pc.

- Put'n grow viser sin metode til hurtigt træetablering med stor overlevelsessevne af eksempelvis læhegn. I modsætning til traditionelle klumpplanter beskæres rødderne ikke. Se video på [youtube.com/watch?v=fgC_-vgUU7c](https://www.youtube.com/watch?v=fgC_-vgUU7c)

IVÆRKSÆTTERLANDSBYENS UDSKILLERE:

- Uptimast ApS
- Laplandar
- SmartBrønd
- Gismap
- Put'n Grow
- O-Robotics
- ZosteraGrids
- ArnHorticulture
- Heibjerg Aps

- Det er nemt at komme omkring i Laplandar L250 der har plads til en EU-palle og klarer op til 250 kg last.

Mad & drikke

Herthadalen

Pokebowl m./ kylling (Madbillet)
Pokebowl m./ ørred (Madbillet)
Pokebowl m./ falafel (Madbillet)
Vildtgryde m./ vildsvin (Madbillet)
Herthadalens Ramsløgspølser 120 gr.
Herrepølse 220 gr. m./ briochebrød
Dagens kage

Pølsevogn

Hotdog/Pølser/Green dog
Toast

Kaffevogne.dk

Økologisk friskristet baristakaffe

Kjærstrup - Bornholmske fristelser

Chokolader
Flødeboller
Is

Copenhagen Crepes

Dessertpandekager
Pandekager m./ skinke og ost

Østagergård

Morgenmad (Økologisk s...

House of Sandw

Flæskestegs Sandwich (M...
Kylling & Bacon Sandwich

Fasaneriet

Burger (Madbillet)
Vegetarburger (Madbillet)
Mørbradgryde (Madbillet)
3xFrikadeller og kartoffels...
Fasaneriets salat m./ laks...
Pølser med brød
Fritter m./ dip

murt surdejsbolle med ost & kaffe)

rich

(Madbillet)

(Madbillet)

alat (Madbillet)

eller kylling

PRAKTISKE OPLYSNINGER

ÅBNINGSTID. Onsdag den 3. september, torsdag den 4. september og fredag den 5. september, alle dage kl. 9.00-16.00.

ADRESSE. Have & Landskab 2025, Ledreborg Slot, Ledreborg Allé 2, 4320 Lejre.

VÆRT. Ledreborg Gods. For første gang i Have & Landskabs historie afholdes årets udstilling på Ledreborg Slot på Sjælland. På godset har man også erfaringer med store menne-skemængder til slotskoncerter, livstilsmesse mv.

BIL FRA VEST ad motorvej E20: Tag frakørslen 35 og følg Østre Ringvej/rute 14. Drej til venstre ad Hvalsøvej/rute 225. Drej til venstre ad Ledreborg Allé og følg skiltene.

BIL FRA ØST ad motorvej 02 til Holbækmotorvejen/Rute 21. Følg Rute 21 og tag frakørsel 14, tag derefter tredje afkørsel i rundkørslen og kør ad Lindenevej/Rute 155 cirka 750 meter inden du drejer til venstre ned ad Ledreborg Allé.

BIL FRA SYD fra syd følger man rute 47. Tag frakørsel 34 (Herfølge) fra E47/E55. Fortsæt ad Slimmingevej. Tag Vestre Ringvej, Ryeskovvej og Bregnetvedvej til Hovedvejen/rute 14 i Lejre. Drej til højre, og følg Hovedvejen/Rute 14. Tag Lejrevej til Ledreborg Allé.

TOG, BUS OG CYKEL. Du kan tage toget til Roskilde eller Lejre. Fra Lejre kan du tage bus 233 direkte til Ledreborg Slot og afgangstiderne passer med toget. Tager du cyklen med til Lejre Station, er der blot 2 km cykling. Fra Roskilde er cykelturen 11 km og tager cirka 40 min.

SHUTTLEBUS FRA LEJRE STATION. Hvert 10. minut fra kl. 09.00 til 17.00 alle tre udstillingsdage. Turen tager cirka 5 minutter. Shuttlebussens stoppested: Parkeringspladsen ved Lejre Station og Stationsvej 2, 4000 Roskilde

SHUTTLEBUS FRA ROSKILDE STATION. Hver time (kl. 09.00, 10.00, 11.00 osv.). Retur fra Ledreborg: Hver hele time (kl. 09.30, 10.30, 11.30 osv.). Denne service kører i tidsrummet Kl. 08.00 til 17.00. Turen tager cirka 20 minutter. Shuttlebussens stoppested er Køgevej ved Roskilde Sygehus.

PARKERING. Der er fri parkering på den store parkeringsplads ved Ledreborg Allé som du passerer før du ankommer til Ledreborg Slot. Følg skiltene og parkeringsvagternes anvisninger. Skulle man ankomme med UFO er de nøjagtige koordinater til p-pladsen som følger: 55°36'28.3"N 11°57'27.5"E

INDGANGE. For gæster har udstillingen to indgange, begge fra øst. Den første af indgangene hedder 'Indgang øst' og fører til maskinområdet 'Engen'. Den anden indgang kaldet 'Hovedindgang' ligger længere mod vest ad Ledreborg Allé.

BILLET. Der er gratis adgang med udfyldt billet (adgangskort). Find, udfyld og print det via haveoglandskab.dk.

NAVNESKILTE. Adgangskortet er forsynet med et navneskilt som klippes ud og bæres synligt. De fastgøres med en skilteholder der ligger fremme ved indgangene.

APP. Du kan hente Have & Landskabs app til iPhone og Android. Søg 'Have & Landskab 25'. Med appen kan du finde kort, vise billet, scanne produkter på stande, se udstillerlister, se programmet for Fagligt Forum og se hvor maden er.

UDSTILLINGSKONTOR. Kontoret ligger i velkomstområdet syd for hovedindgangen i samme område som bl.a. Iværksætterlandsbyen og Talentcamp. Telefonnummeret til udstillerkontoret er 5143 5300.

Dina Overgaard (udstillingsleder) 5360 3830
HL@haveoglandskab.dk

Anette Hansen (bogholderi) 2917 8952
sekretariat@haveoglandskab.dk.

PRESSE. Pressekoordinator Lars Thorsen kan nås på 6116 9394 og LLthorsen@gmail.com. Presserummet ligger i Slots-laden ved Slotspladsen modsat selve slottet. Pressen bruger samme parkering som gæster. Her kan man som presse oplade telefonen, bruge WiFi mv. Det er også muligt at få mad-billetter ved henvendelse på udstillerkontoret. Udstillingsleder Dina Overgaard kan nås på 5360 3830, HL@haveoglandskab.dk. Bestyrelsesformand for Have & Landskab Joel Klerk kan træffes på 4821 0771, joel@klerk.dk.

SIKKERHED. Hold god afstand til arbejdende maskiner. Sikkerhedsafmærkninger og anvisninger skal respekteres. Færdsel er på eget ansvar.

FØRSTEHJÆLP. Skulle du komme galt af sted på udstillingen kan du kontakte samaritterne i velkomstområdet syd for hovedindgangen (se kortet). Deres telt er bemannet i hele åbningstiden under alle tre udstillingsdage.

MAD OG DRIKKE. Have & Landskab samarbejder med flere restauratører, cateringfolk og kaffespecialister der sikrer et stort og varieret udbud af mad og drikke fra foodtrucks rundt om udstillingen (se kortet). Man kan bestille samlet til flere personer på forhånd og få faktura. Se menu og bestil på haveoglandskab.dk/menuhl25/.

KORT. Ved indgangene ligger gratis udstillingskort. Kortet kan også ses på plancher rundt om på udstillingen. Samme kort er med på midtersiderne i denne guide.

ALLE OPLYSNINGER PÅ WEB OG SOME. På haveoglandskab.dk er der adgang til bl.a. program, kort, udstillere, spisesteder, parkering og toiletter. Fra listen med udstillere kan man klikke videre til en nærmere præsentation. Man kan også følge med på Facebook.com/HaveogLandskab, på Instagram på [instagram.com/haveoglandskab](https://www.instagram.com/haveoglandskab) eller på LinkedIn på [linkedin.com/in/haveoglandskab](https://www.linkedin.com/in/haveoglandskab).

ARRANGØRER

- Danske Anlægsgartnere. Sankt Knuds Vej 25, 1903 Frederiksberg C. Tlf. 3386 0860. Dag.dk.
- Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, Rolighedsvej 23, 1958 Frederiksberg C. Tlf. 3528 1500. Ign.ku.dk.
- Maskinleverandørerne, Park, Vej & Anlæg. Kokholm 3C, 6000 Kolding. Tlf. 3917 0087. Maskinlev.dk.
- Danske Planteskoler. Hvidkærvej 29, 5250 Odense SV. Tlf. 6617 1714. Danskeplanteskoler.dk.

Haveoglandskab.dk. Facebook.com/HaveogLandskab

Biodivers fyraften med biolog Alexander Holm

En halv time med både grin og inspiration

Have & Landskab gentager succesen fra Have & Landskab 2023 med at samle alle udstillerne og deres ansatte til et fyraftensarrangement på udstillingens åbningsdag efter gæsterne er gået hjem. Denne gang sker det onsdag den 3. september.

I 2023 var underholdningen til arrangementet et temmelig højtspillende band som var dygtige, men også fik virkelig mange deltagere til at forlade teltet. Denne gang er det ikke musik, men den både faglige og friske biolog Alexander Holm som vil bruge 25-30 minutter på at sprede både grin og inspiration.

Måske fortæller han historien om Judasgeden fra Galapagos eller helikopterskydning af dromedarer i Australien? I hvert fald kommer det til at

handle om biodiversitet og invasive arter.

Alexander Holm har også et oplæg samme onsdag på Fagligt Forum klokken 15. Her vil han komme ind på: Hvad er biodiversitet overhovedet for noget? Hvad er invasive arter og hvordan gør de skade på biodiversiteten? Og hvad gør man ved det?

Det er store spørgsmål hvor gode svar vil imponere. Men som Alexander Holm kækt siger til Grønt Miljø: „Det er helt ok at fagfolk også er forvirrede over biodiversitet. Med biodiversitet har vi ét ord som skal dække over alt liv på planeten, og det er jo skørt at tro at det kan lade sig gøre uden forvirring. Derfor håber jeg at vi kan være forvirrede sammen. Og er man i tvivl, kan man jo bare lytte til mig.“ *It*

• Alexander Holm: Er man i tvivl, kan man jo bare lytte til mig.

• Og bemærk ellers lige anlægsgartnerlærlingenes t-shirts!

Talentcamp for lærlinge

20 unge fra anlægsgartneruddannelsen går på Have & Landskab sammen to og to for at skabe et anlægsprojekt med belægnings af chaussesten, natursten og støttemure. De ti er fra Jordbrugets Uddannelsescenter i Beder og de ti er fra Roskilde Tekniske Skole, Vilvorde.

De unge har sluttet 2. hovedforløb, men opgaven på Have & Landskab er mere kompliceret end det normalt ventes af elever på dét uddannelsesniveau. Sværhedsgraden er dog stadig under niveauet for DM i Skills som mange går efter.

De arbejdende lærlinge promoverer uddannelsen mellem Engen og Slotsparken. Der kåres ingen vinder da det handler om talentudvikling. Zurfacer sponsorerer materialerne. *It*

Faglige rundvisninger rundt på slottets arealer

Tre forskellige dage med tre forskellige oplæg

Faglige rundvisninger er ikke noget helt nyt koncept på Have & Landskab. Eksempelvis har landskabsarkitekt Marie Schnell på flere udgaver af Have & Landskab vist rundt i den demonstrationsplantning af buske som blev plantet ved ZBC i Slagelse i samarbejde med Københavns Universitet.

Men konceptet er blevet udvidet markant til udstillingen i år hvor der er mulighed for at blive taget fagligt i hånden alle tre dage til tre forskellige oplæg.

• Første mulighed er onsdagens kombinerede oplæg-rundvisning 'Genskabelse og fornyelse af Ledreborg Slotspark'. Her kan man først høre om projektet og sidenhen ved selv syn se løsningerne og høre om udfordringerne fra med fagfolkene bag projektet: Karl Svansø Iversen (Schönherr), Martin Zehngraff Poulsen (Fj

Poulsen A/S), Silvia Munro og Jock Munro (Ledreborg Slot).

• Du kan også lære hvordan Ledreborgs ældste træer plejes, og du kan høre om kronepleje og sikkerhedsstrategier i oplægget 'Før de forsvinder: Rundvisning blandt de gamle kæmper' med ejerne og forvalterne af Ledreborgs Slotspark. Rundvisningen foregår både onsdag og fredag.

• Flere og flere ønsker at blive begravet i skoven. Kom med om bag scenen på Ledreborg Slotsbegravelsesplads når John Munro, godsejer Ledreborg Slot og ansvarlig for begravelsespladsen, viser omkring på det særlige slotsbegravelsesområde i Lille Knapso Bakke Skov. Rundvisningen har titlen: 'Rundvisning Ledreborg Skovbegravelsesplads' og finder sted onsdag og torsdag. Se programmet (side 42-43) for tider og steder. *It*

Slottet er langt fra det eneste nye

Det er ikke kun Have & Landskabs placering ved Ledreborg Slot der er ny. Det er mange af de (i skrivende stund) 273 udstillere også. Grønt Miljø har set nærmere på enkelte af de nye firmaer og deres produkter som selv garvede gæster kan opleve for første gang i år. Foruden disse udpluk er der naturligvis også nye idéer i Iværksætterlandsbyen og i de produkter der er indstillet til maskinleverandørernes innovationspris. Og naturligvis kan man finde masser af nyheder på stande rundt omkring, så hold øjne og ører åbne. *It*

Rockwool viser hegnskonceptet Noistop

Den danske isoleringsproducent Rockwool viser på stand Amaliehaven 41 støjhegnskonceptet: Rockwool Noistop. Virksomheden deltager på Have & Landskab i år fordi det ikke er alle anlægsgartnere, landskabsarkitekter, ingeniører, rådgivere, indkøbere mv. der tænker på Rockwool når talen falder på støjhegn, forklarer salgs- og marketingskoordinator Annette Runge.

Virksomheden vil præsentere tre forskellige løsninger i stål, træ og selvfølgelig akustisk stenuld som de primære

materialer. Annette Runge understreger at det betaler sig at bekæmpe støjen - uanset om man prøver at skærme omverden for ens egen støj eller prøver at skabe fred fra omverden på ens egne arealer.

Hun forklarer: „Uanset om vi taler støj fra en børnehave, en trafikeret vej eller en varmepumpe, er støjen ikke lineær. Hvis du eksempelvis er påvirket af støj på 50 til 75 decibel, og du med vores hegn kan dæmpe støjen med 10 dB, vil du faktisk opleve støjen som mere end halveret.“ *It*

Byblomst projekterer og leverer planter

Den unge tegnestue Byblomst er debutanter på Have & Landskab og står på stand Amaliehaven 43. Byblomst er både projekterer og leverer blomstrende plantesammensætninger med fokus på biodiversitet, drift og æstetik.

Planterne er danskproducerede, både hjemmehørende og ikkehjemmehørende arter. De produceres på Gartneriet Pedersen i Aarhus der er ejet af Byblomsts direktør Mette Bue Lorentzens far.

„På den måde ved vi præcist hvad vi kan love kunden og

hvad vi kan levere. Det er en enorm fordel når vi er i kontakt med kommuner eller erhverv som vi hjælper med at skabe arealer til biodiversitet. Eller det kan måske være en anlægsgartner der har brug for et område med blomstring som ikke kræver så meget pasning,“ siger Sissel Holfelt Kristiansen der er salgsansvarlig i Byblomst.

Hun tilføjer: „Vores store plantekendskab bruger vi også ofte i rådgivningsopgaver i forbindelse med f.eks. DGNB-certificeringer i byggeriet.“ *It*

Dialog om bæredygtighed i byrummene

Inventarproducenten Vestre har tidligere udstillet på Have & Landskab. Men efter ti års fravær kunne de ikke dy sig længere, siger virksomhedens Sales Manager for Norden, Carina Charalambidis, og uddyber: „Vi har leveret flere større projekter i Danmark i 2024 og mærker at efterspørgslen er øget i Danmark, siden vi deltog på Have & Landskab i 2015.“

Carina Charalambidis er alle-

rede nu klar til at løfte sløret for at gæsterne på årets Have & Landskab bl.a. vil kunne opleve et helt nyt, modulært byrumsmøbel, og sågar vil få et indblik i arbejdet på Vestres fabrik 'The Plus' - som virksomheden kalder verdens mest bæredygtige møbelfabrik. Netop dialogen om bæredygtighed i byrummene ser Carina Charalambidis og Vestres folk frem til at tage med fagfolken på udstillingen. *It*

Multifunktionel vogn har 18 cm lasthøjde

Der står en vaskeægte verdensnyhed i form af den patentbeskyttede trailer Smartload på Lavmands stand Nyland 50. Ifølge virksomheden sætter den nye standarder for fleksibilitet, funktionalitet og sikkerhed og anvendelse.

Med en Smartload trailer kan du nu efterlade et lad eller en boks på stedet og hente dem igen senere. Smartload-bokse kan tillige stables oven på hinanden. Og man kan kø-

re med åbent lad, lukket boks, specialopbygning eller rampe. Det hele sparer tid, kørsel og ressourcer. Og med det indbyggede spil kan man laste og losse hundredvis af kilo gods alene uden gaffeltruck.

Samtidig er Smartload traileren med en lasthøjde på kun 18 cm over jorden en forbedring af arbejdsmiljøet ved lastning og losning af gods på trailere. Nu kan tunge løft og farlige situationer undgås. *It*

Pindstrup er meget mere end spagnum

Pindstrup Mosebrug A/S har 120-års jubilæum i år, men det er første gang at de står klar til at møde den samlede grønne branche på Have & Landskab. Den nye beslutning skyldes at der i markedet er ved at ske en bevægelse væk fra spagnum på grund af produktets CO₂-aftryk, lyder det fra sælger Henry Fruekilde.

„Vi støder ofte på den misforståelse at Pindstrup ikke sælger andet end spagnum når vi taler med eksempelvis kirkegårdsfolk, anlægsgart-

nere og andre grønne fagfolk. Nu tager vi til Ledreborg Slot og viser hvad vi har at byde på af voksemedier, for der kommer trods alt over 10.000 mennesker, så vi vil gerne åbne folks øjne for hvad vi kan,“ siger Henry Fruekilde.

Virksomheden sælger stadig spagnum som er et både luftigt, vandholdigt og billigt produkt, men i stigende grad også blandingsprodukter med træfibre og sågar fibre som stammer fra biogasanlæg, understreger Henry Fruekilde. *It*

Den perfekte plæne starter altid med professionelle frø

EuroGrass-serien er udviklet af vores planteforældre til fagfolk, der ikke går på kompromis med kvalitet.

De nyeste sorter giver tættere, sundere og mere slidstærke plæner – velegnet til både sportsanlæg og grønne områder. Med over 100 års erfaring i sækken står vi bag løsninger, der performer i praksis.

Har du brug for sparring eller et konkret forslag? Vi står klar med rådgivning – online, på telefon eller hos dig.

Kontakt os i dag på
tlf. 9742 0533 eller
besøg www.dsv-froe.dk

EUROGRASS®

Innovation
og vækst

KIRKEGÅRDE
Morgendagens kirkegård, anderledes, men genkendelig
Fanny Møller. Familiesalen
onsdag 9.45-10.15

KIRKEGÅRDE
Vejen til bedre økonomi
Anders Beck Larsen.
Familiesalen
onsdag 10.30-11.00
onsdag 14.45-15.15

GRØN OMSTILLING
Fra skovrejsning til skovlandskabelse
Anders Busse Nielsen
Slotsladen
torsdag 9.45-10.15

GRØN OMSTILLING
De nye skove og klimaet
Jon Kehlet Hansen
Slotsladen
torsdag 10.30-11.00

KIRKEGÅRDE
Grøn omstilling: Mangfoldighed eller ørkenvandring?
Lise Palstrøm
Familiesalen
onsdag 14.00-14.30
torsdag 10.30-11.00

KIRKEGÅRDE
Kunst kan skabe nye holdepunkter.
Signe Moos og Karen Lisbeth Rasmussen
Familiesalen
onsdag 11.15-11.45
torsdag 9.45-10.15
fredag 12.30-13.00

GRØN OMSTILLING
Er forsyningslinjen på plads?
Ulrik Kejser Nyvold
Slotsladen
torsdag 13.15-13.45

GRØN OMSTILLING
Fra skrivebord til skov - 250.000 ha skov på 20 år
Peter Ladegaard Jensen
Slotsladen
torsdag 12.30-13.00

KIRKEGÅRDE
Inspiration til at indpasse skov og naturen
Leif Christensen, Michael Smidemann
Familiesalen
torsdag 13.15-13.45

KIRKEGÅRDE
Rundvisning på skovbegravelsesplads
John Munroe
onsdag 12.30-13.45
torsdag 11.00-12.15

GRØN OMSTILLING
Grønne Klimaskærme Naturlige løsninger for fremtidens byer
Marina Bergen Jensen
Lotte Lindgaard Andersen
Kornladen
torsdag 9.45-10.15
torsdag 14.45-15.15

GRØN OMSTILLING
Fra tørke til skybrud Plantevalg i klimaforandringsens tid
Jeanette Thysen
Danske Planteskoler
Kornladen
torsdag 10.30-11.00
torsdag 14.00-14.30

KIRKEGÅRDE
Debatmøde om fremtidens kirkegård
Familiesalen
Fanny Møller
torsdag 14.00-15.00

GRØN OMSTILLING
Naturlig tilgroning bistået af planteskoleproduktion
Nané Kølgaard Pedersen
Slotsladen
torsdag 11.15-11.45

GRØN OMSTILLING
Hvordan tiltrækker vi den nye generation til de grønne fag?
Peder Glud
Danske Planteskoler
Det Vilde
torsdag 11.15-11.45
torsdag 14.45-15.15

TRÆER
Egeprocessionsspinder
Oliver Bühler (vært)
Slotsladen
onsdag 9.30-12.15

Udbredelse og biologi
Mathias Just Justesen
Christoffer Sonne Glüsing
9.40-10.10

Arbejdssikkerhed
Bent Jensen
10.15-10.45

DEMO af procedure
Morten Sparvath
11.00-11.15

Forvaltning og proces
Edward Straw
11.15-12.00

TRÆER
Når alléerne ældes. Sikker forvaltning af værdifulde træer
Palle Kristoffersen, Silvia Munro, John Munro, Mads Bjørn Larsen.
Slotsladen
onsdag 12.30-13.00

GRØN OMSTILLING
Grøn drift med omtanke Slåning med fokus på biodiversitet
Tine Gills, Per Malmos Engen
onsdag 12.30-13.00

GRØN OMSTILLING
Grøn drift med omtanke Slåning med fokus på biodiversitet
DEMONSTRATION
Per Malmos, Tine Gills Engen
onsdag 13.15-14.30

TRÆER
Levetidsforlængelse af byens træer og alléer. Fra vurdering til indsats
Palle Kristoffersen
Slotsladen
onsdag 13.15-13.45

TRÆER
Nye æblesorter
Lasse fra Pometet
Danske Planteskoler
Det Vilde
torsdag 10.30-11.00
torsdag 13.15-13.45

TRÆER
Klimaprognoser og kronedækningsanalyser
Gustav Nässlander
Kornladen
torsdag 12.30-13.00

TRÆER
Fra tanke til handling Klima, biodiversitet, natur og jord
Jan Støving
Torben Dam
Thomas Vejsnæs
Slotsladen
fredag 9.00-11.00

TRÆER
Fra politisk beslutning til policy og forvaltning
Johan Ostberg
Kornladen
torsdag 13.15-13.45

TRÆER
Alléernes fremtid i en tid med muligheder og udfordringer
Palle Kristoffersen
Kornladen
fredag 10.30-11.00

TRÆER
Kortlægning af fremtiden for forvaltning
Johan Ostberg
Kornladen
torsdag 14.00-14.30

TRÆER
Hands-on oplevelser. Forvaltning af gamle alléer.
RUNDVISNING
Mads Bjørn Larsen
Silvia Munro
Fra Kornladen 11.15-11.45

TRÆER
Viden om etablering af alléer, strategier for beplantning og artsvalg
Palle Kristoffersen
Kornladen
fredag 9.45-10.15

TRÆER
Før de gamle kæmper forsvinder
RUNDVISNING
Palle Kristoffersen, Silvia Munro, John Munro, Mads Bjørn Larsen.
Fra Slotsladen
onsdag 14.00-14.30

RESSOURCER
**Sund jord, sunde planter
- sund fornøft**
Hanne Gundersen
Engen
torsdag 9.45-10.15
torsdag 13.15-13.45

RESSOURCER
**Hvordan bekæmper vi
ukrudt smartere,
grønnere og billigere?**
Claus Winther
Engen
onsdag 9.45-10.15
onsdag 14.00-14.30

RESSOURCER
**Er du klar til kontrollen?
Trailerkørsel og tachograf**
Per Hedetoft
Engen
onsdag 13.15-13.45
fredag 9.45-10.15

SLOTSPARKEN
**Genskabelse og fornyelse
af Ledreborg Slotspark**
Karl Iversen
Martin Zehngraff
Familiesalen
torsdag 12.30-13.00

RESSOURCER
**Tværfaglighed
eller tunnelblik?**
Kim Degn
Danske Kloakmestre
Engen
onsdag 10.30-11.00
onsdag 14.45-15.15

RESSOURCER
**Fremtidens Råstofforbrug.
Genanvendelse og nye
løsninger i anlægsbranchen**
Jacob Sandell,
Kristoffer Sindby
Engen
torsdag 10.30-11.00
torsdag 14.00-14.30

RESSOURCER
**Kan biokul forbedre
byens jord?**
Ann Mari Fransson
Engen
torsdag 11.15-11.45
torsdag 14.45-15.15

SLOTSPARKEN
**Genskabelse og fornyelse
af Ledreborg Slotspark**
RUNDVISNING
Karl Iversen
Martin Zehngraff Poulsen
Fra Familiesalen
torsdag 13.15-13.45

• Fagligt Forum på Have & Landskab i 2023. I år bliver der endnu flere oplæg man kan lytte til - og bagefter tage med ud på standbesøgene.

Masser af faglighed på Fagligt forum

Have & Landskabs kursus-koncept Fagligt Forum er en integreret del af udstillingen og mere ambitiøst end før. Det omfatter 37 oplæg hvor de fleste er foredrag der holdes inden døre og varer en halv time, så der stadig er tid til et besøge stande.

Flere af tidens vigtigste, faglige spørgsmål bliver besvaret - både teoretisk og praktisk. Det gælder bl.a. den frygtede egeproceSSIONsspinder, træartsvalg til fremtidens byklima, hvordan man genbruger råstoffer i nye projekter, hvilke EU-krav der er til maskintransport, og hvordan ukrudt bekæmpes grønnest og billigst.

Til de 36 oplæg kommer enkelte rundvisninger og demoer der tæller med i de 36 oplæg.

Nogle oplæg gentages to eller tre gange, men de tæller ikke ekstra med.

Af de mange oplæg har nogle en fælles retning og er - som her - placeret i fire grupper med de overordnede temaer: træer, ressourcer, grøn omstilling, kirkegårde - foruden to oplæg om renoveringen af slotsparken.

Nogle oplæg danner et sammenhængende forløb. Det gør oplæggene om egeproceSSIONsspinderen onsdag formiddag der samlet varer det meste af tre timer. Et lignende forløb er 'Fra tanke til handling' der varer to timer fredag formiddag.

Bagefter kan man konfrontere standene. „Du sidder ikke i en konferencsal hele dagen,

men kan gå direkte ud og opleve løsningerne og mulighederne bagefter og diskutere din nye viden med landets bedste fagfolk. Det er meget mere værd at blive klogere mens du er tæt på virkeligheden og kan få greb om tingene,” fastslår Have & Landskabs formand, Joel Klerk.

De fleste oplæg holdes i bygningerne ved Slotspladsen, men der er også mere praktiske aktiviteter og oplæg på Engen, Ledreborg Allé og Ledreborg Skovbegravelsesplads.

Eksempel 1 Træer

- Johan Ostberg: Klimaprognoser og kronedækningsanalyser.
- Johan Ostberg: Kortlægning af fremtiden for forvaltning.

Gæsterne får mulighed for at se ind i fremtiden når Johan Östberg fra svenske Trädkontoret holder to oplæg på årets udstilling, bl.a. med udgangspunkt i de klimaprognoser som firmaet har lavet for 70 forskellige træarter og -sorter og lagt frit tilgængeligt frem på Trädkontoret.se. Det fortæller firmaets medejer, landskabsarkitekt og landskabsingeniør Johan Östberg:

„Det er vigtigt at forstå hvordan fremtidens træbestand kommer til at se ud. Hvilke skadegørere får vi, og hvilke arter har de bedste forudsætninger for at klare sig. Og vi har jo ikke ubegrænsede penge, så vi skal lykkes med vores beplantninger. Hvis man derfor sidder midt i detalplan-

lægningen og skal plante 50 træer, er det vigtigt at vide, hvad man bør vælge,” understreger Johan Östberg.

Han påpeger eksempelvis at fremtiden bliver meget udfordrende for birketræer, så man skal tænke sig godt om inden man planter mange af dem. Samtidig er skyrækker på listen over arter der er forbudt at sælge i EU. I Danmark findes de fleste tidligere beplantninger med skyrækker stadig, og de kan brede sig herhjemme hvis ikke de lokale fagfolk er klar på udfordringen.

Eksempel 2 Grøn omstilling

• Tine Gills og Per Malmos: Grøn drift med omtanke. Slåning med fokus på biodiversitet.

Biodiversitet bliver indtænkt i grønne områder og lokalplaner overalt, men branchen har endnu ikke oparbejdet mange erfaringer med drift af biodiversitet. Det vil Per Malmos fra Malmos Landskab og Tine Gills, beplantningsudvikler hos SLA og medstifter af Biodiversitetskursen.dk råde bod på, både som foredrag og som praktisk gennemgang på Engen.

„Vi er blevet rigtig dygtige til at lave forskellige tiltag der potentielt kan styrke biodiversiteten i byer, f.eks. at tilbyde ressourcer for dyrelivet i form af enggræs og rige blomstringer, men vi er ikke helt i mål med hvordan vi drifter og plejer de levesteder vi skaber,” siger Tine Gills. „Derfor håber vi at både landskabsarkitekter og medarbejdere, der arbejder med drift og pleje af beplantninger, vil lægge vejen forbi.

Vi håber også at de vil byde ind med egne erfaringer.”

„Hvis målet er at styrke et områdes biodiversitet, kræver drift af både plænegræs og enggræs en grundlæggende forståelse for dyr og planter ’årshjul’ og deres krav til levesteder, men det kræver også en forståelse for hvordan forskellige driftsmetoder påvirker dem. Og det er lige fra valg af maskiner til slåhøjde og slåningstidspunkt. Vi skal også have en snak om om der er grobund for at opdrage robotklippere til ikke at være så perfektionistiske,” siger Tine Gills.

Eksempel 3 Ressourcer

• Per Hedetoft: Er du klar til kontrollen? Trailerkørsel og tachograf.

Maskinerne kommer man ikke uden om på Have & Landskab. Men det er ikke altid at man når at opdage og implementere alle EU-regler inden myndighederne banker på. Derfor står Maskinleverandørerne - en af de fire parter bag Have & Landskab - for et oplæg om trailerkørsel og kravene til tachometer, fortæller teknisk konsulent hos Dansk Maskinhandel, Per Hedetoft.

„Mange tror at køre-hviletidsbestemmelserne kun gælder for turistbusser og langturschauffører. Men EU-forordningen er bestemt ud fra vægten, så hvis du har et vogntog på mere end 3.500 kg, f.eks. en bil med trailer og materialer eller en minigraver på, er du underlagt kravene. De gælder hvis du kører længere væk fra virksomheden end 100 km, og i det øjeblik

• Ønsket om at blive begravet i skoven bliver stadig mere udbredt. Det kan man bl.a. blive i Ledreborgs skove nær Lille Knapso Bakke. Foto: Have & Landskab.

det sker, kan politiet kræve at du skal redegøre for de seneste 52 døgn transport, og det kræver et tachometer,” siger Hedetoft der også regner med at oplægget kommer ind på kravene til fastsurring af gods.

Eksempel 4 Kirkegårde

• Leif Christensen og Michael Smidemann: Inspiration til at indpasse skov og naturen.

Ønsket om at blive begravet i skoven bliver mere og mere udbredt, og derfor kan man også opleve oplægget ’Inspiration til at indpasse skov og natur på kirkegården’ af graver Leif Christensen fra Vester Hasing Kirkegård og kirkegårdsleder hos Holstebro Kirkegårde, Michael Smidemann.

„Vi har tidligere i år fået ’udsolgt’ på vores begravelsesplads i den høje bøgeskov. Nu omdanner vi et ubrugt areal til et lidt mere parkagtigt område med lav skov af hvidblomstrende træer såsom mirabel eller kræve med slæde gangstier i det høje græs. Her bliver

der også skovbegravelsesplads, for det virker som om at ønsket om at blive begravet i skoven er kommet for at blive,” fortæller Michael Smidemann der understreger at løsningen både kan være æstetisk, brugervenlig og en økonomisk fordel for kirkegården på samme tid.

Han fortæller at oplægget er praksisnært og henvendt til gravere og kirkegårdsledere som enten står over for eller midt i udfordringen med at imødekomme ønsket om flere skovbegravelsespladser.

Enestående dynamik

Programmet for Fagligt Forum er blevet skabt med input fra et væld af fagfolk, ikke mindst udstillingens advisory board. Her er landskabsarkitekt Niels Lützen repræsentant for Danske Landskabsarkitekter.

„Programmet er skarpt og rummer mange spændende og aktuelle emner som er lige præcis det vi har brug for i øjeblikket,” siger han. „Foredragsholderne er vant til at tænke praktisk, og det har vi også brug for. Forståelse på tværs af faggrupper er fremtiden, og det synes jeg i høj grad programmet lægger op til. Reelt set lever vi fagfolk i vores små faglige grupper, men her giver Fagligt Forum og Have & Landskab en enestående dynamik for det er vel den eneste mulighed vi har for dialog på tværs på stedet.”

Der er dog ét problem ved arrangementet, mener Niels Lützen: „På en dag kan man simpelthen ikke nå alt det man gerne vil.” Heldigvis bliver flere af oplæggene holdt to gange. *It & sh*

• Kirkegårdstemaet omfatter oplæg, udstillere og arbejdende stand. Her mindelanterne fra Moos Landskaber.

Pension for Selvstændige er DAG-partner og tilbyder dig
rådgivning og fordele, du ikke selv kan opnå.

40.000 selvstændige køber pension og forsikringer gennem os.

Kontakt os på telefon 33 93 86 00 eller via www.pfs.dk

Pension for
Selvstændige

Dysten om skovbrugsmesterskaberne

Skov- og naturteknikerlærlinge kæmper om 'vanvittige' præmier

Om fredagen bliver der passende nok masser af larm og fart over feltet når op mod et dusin lærlinge fra skov- og naturteknikeruddannelsen dystet i skovbrugsmesterskaberne på Have & Landskab. Det sker i den sydlige ende af området Nyland.

Skovskolen ved Københavns Universitet står for arrangementet. Herfra fortæller underviser Matias Skov Jonesen, at de unge igen i år skal dyste i fem discipliner som dog bliver sværere end tidligere.

Præmierne er besværet værd, for de har aldrig været større. De tre præmier er et gavekort på 25.000 kr. til Arborist.dk (sponsor: Vermeer), en Husqvarna 572 XP motorsav til 13.999 kr. (sponsor: Husqvarna) og en Stihl MS 271 motorsav til 6.000 kr. (sponsor: Stihl). En præmierække som Matias Skov Jonesen kalder 'decideret vanvittig'.

Lykkens gang

En af de skov- og naturteknikerelever der er klar til at kæmpe om ære og præmier er Andreas Møller Hansen. Han er i praktik hos Naturstyrelsen Sønderjylland og har deltaget i to lignende konkurrencer. Og ser frem til den tredje.

„Først og fremmest er det en fed sport, og jeg kan godt lide at vise faget frem. Det er som om der mangler kommunikation mellem os i skoven og så den almindelige dansker, og derfor er skovbrugsmesterskaberne en god idé,“ siger

Andreas Møller Hansen. Han kan godt forestille sig at hans kollegaer fra Sønderjylland lægger vejen forbi for at hjælpe - og naturligvis se på alt det nye som have-, park- og anlægssektoren har at byde på.

Sværdvending er sjovest

Af konkurrencens fem discipliner er han særligt glad for sværdvending som sjovt nok er den eneste hvor man hverken arbejder med træ eller har motorsaven tændt. „Til gengæld kan du øve når det passer dig, og det er stor fordel. Jeg kan jo ikke fælde træer hele tiden for at træne til dén disciplin,“ bemærker Andreas Møller Hansen.

Netop træfældning har han dog alligevel øvet på siden sidste år hvor han blev nr. 5 i en tilsvarende konkurrence i Tivoli. Her faldt hans stamme for langt fra den målepind man skal forsøge at ramme i disciplinen fældning. På Langesø-messen i 2024 kom han tættere på og fik sølv. Til Have & Landskab '25 på Ledreborg Slot håber Andreas Møller Hansen på endnu mere. Som han siger: „Det er jo rart at have bragging rights over for klassekammeraterne“

Arrangementet foregår fredag den 5. september på Have & Landskab. Læs mere om de fem discipliner på haveoglandskab.dk > aktiviteter. *lt*

- Andreas Møller Hansen er en af 10-12 skov- og naturteknikerelever som i år kæmper i skovbrugsmesterskaberne. Privatfoto.
- Der blev også dystet i skovdiscipliner på Have & Landskab 2023, hvor billedet er fra, men nu er præmier og sværhedsgrad højere. Privatfoto.

• Foto: Odense Kommune.

EGEPROCESSIONSSPINDER PÅ HAVE & LANDSKAB

Have & Landskab giver mange muligheder for at blive klædt godt på til den kommende kamp mod egeprocessionsspinderen.

Onsdag den 3. september er hele formiddagen afsat til ekspertoplæg om alt om egeprocessionsspinderens biologi, konkrete metoder og arbejdsmiljø i forbindelse med bekæmpelse. Hertil kommer en gennemgang af hvad man gør i London hvor det besværlige møl er kommet for at blive.

Et af temaerne på standen hos Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning ved Københavns Universitet er netop egeprocessionsspinderen. Man kan bl.a. finde videnblade, den nyeste forskning og få en snak med forskerne.

Biolog Alexander Holm vil på sit Fagligt Forum-oplæg fredag den 5. september 'Biodiversitet og invasive arter' komme ind på egeprocessionsspinderen selv om det lille møl rent faktisk ikke er en invasiv art.

Find tid og sted for Fagligt Forum-oplæggene på side 42.

HONDA

Power uden kompromis

Honda Plæneklippere

Begyndelsen på et langt venskab

Med kraftige robuste motorer og gennemtænkt teknologi og unikke funktioner har Honda i mere end 40 år sat standarder for plæneklippere.

Med et robust klippehus i stål eller det rustfrie polycarbonat får du den holdbarhed og ydelse, som du forventer af en Honda plæneklipper. Plæneklipperne er selvkørende og HRG har 'Selective Mulching', hvor du med et håndtag kan skifte mellem opsamling og bioklip, mens HRX har variabelt bioklip med kombineret opsamling i 5 trin.

Opsamleren er designet til at blive helt fyldt hver gang og maskinen er IP54 beskyttet, så du kan klippe vådt græs nemt og sikkert.

Find din plæneklipper på hondapower.dk

**BESØG OS PÅ
HAVE & LANDSKAB
C109**

Anvend ikke for små sandfangsbrønde

Rørcentret har testet brønde med vandlås eller ej og med tomt eller halvfylt sandfang

Tusinder af nedløbsbrønde leder regnvandet fra tage og terrænoverflader til afløbssystemet og tilbageholder grus, sand, løv mv. i sandfanget så afløbssystemet ikke stopper til. Alligevel havner meget sand og grus i hovedafløbssystemet. Det tyder på at nedløbsbrøndene ikke altid virker efter hensigten, eller at deres sandfang ikke bliver tømt når det er ved at være fyldt. Sådan lyder det fra Rørcentret på Teknologisk Institut i Klokaktuelt april 2025.

Sandfanget skal ifølge Teknologisk Institut tømmes efter behov, men mindst 1 gang årligt. Når man ikke gør det, kan sandfang stå helt fyldt i mange år. I så fald vil alt det materiale som burde bundfældes i sandfanget, løbe videre i afløbssystemet. Utømte sandfang kan også give fugtskader på kældervægge.

Selv om sandfanget tømmes efter behov, er det stadig spørgsmålet hvor gode sandfang egentlig er til at tilbageholde sand, grus og løb. For at belyse det har Rørcentret testet tre af de mest almindelige sandfangsbrønde:

- En tagnedløbsbrønd ø200 mm med vandlås.
- En nedløbsbrønd ø315 mm med vandlås.
- En nedløbsbrønd ø315 mm uden vandlås.

Vandstrømmen blev sat til 1 liter/sekund svarende til en regnintensitet på 140 liter/sekund og et standardparcelhus på 150 m² med to tagnedløb. Vandet blev tilsat oven i brønden som det er normalt ved tagnedløb og nedløbsbrønde med rist.

Derefter blev der tilsat 0-2 mm strandsand, 2,1 kg jævnt fordelt over de første 5 minutter, og derefter i yderligere 5 minutter uden at tilsætte sand. Alt vand fra de tre testbrøndes udløb blev derefter filtreret så man kunne måle den procentdel sand der blev tilbageholdt.

Ø200-brønden med vandlås blev testet i to situationer: med 15 liter tomt sandfang og 15 liter halvfylt sandfang. Her blev der tilbageholdt henholdsvis 76% og 41% sand.

Ø315-brøndene med vandlås blev også testet i to situationer: med 35 liter tomt sandfang og 35 liter halvfylt sand-

• Nedløbsbrønde leder regnvandet fra afløbssystemet og tilbageholder grus, sand, løv mv. i sandfanget. Men systemet virker ikke altid.

fang. Her blev der tilbageholdt henholdsvis 92% og 91% sand.

Ø315-brøndene uden vandlås blev ligeledes testet i to situationer: med 35 liter tomt sandfang og 35 liter halvfylt sandfang. Her blev der tilbageholdt henholdsvis 81% og 71% sand.

Tallene viser samlet set at ø-200-brøndene er dårligst, især når sandfanget er halvfylt. Det ser generelt bedre ud for ø-315-brøndene, især dem med vandlås.

Ø200-brøndene kan ikke tilledes meget mere vand end det blev tilladt i forsøget, fastslår Rørcentret. Normalt siger man højst 100 m² overfladeareal pr. brønd. Det er ikke testet hvor meget vand der kan tilledes en ø315 mm brønd, men generelt højst 300-350 m² overfladeareal pr. brønd.

Belastes brøndene med mere vand, vil vandet stuve op over terræn, og hvis brøndene er placeret op ad husmure, kan de opfugte murværket.

Rørcentret har samlet set fire konklusioner.

1. Nedløbsbrønde på ø315 mm virker bedre end tagbrønde på ø200 mm.
2. Tagarealet der tilsluttes ø-200 mm tagbrønde, bør ikke overstige 100 m².
3. Arealet der tilsluttes en ø315 mm nedløbsbrønd, bør ikke overstige 300-350 m².
4. Ø200 mm brønde bør kun bruges i særlige tilfælde, f.eks. ved mindre arealer eller hvor der er meget trangt. De er dårligere til at tilbageholde sand og er også sværere at rense. sh

KILDE
Klokaktuelt nr. 210. April 2025. Hvor gode er sandfang?

Græsrødderne sprøjter frøene ud

Sprøjtesåning har hørt til anlægsgartnerbranchens standardopgaver i mange årtier, men det er også en noget hængemt teknik. Sprøjtesåning anvendes typisk til at så på skråninger hvor det ellers er stejlt eller upraktisk at komme til.

I en tank blander man vand og frø og sprøjter det op ad skråningerne. I blandingen kan der også være gødning og fibre af træ eller papir så man får en mere klistret fugtholdende masse hvor frø bedre kan spire og gro.

En af dem der sprøjtesår, er Græsrødderne ApS i Ølstykke der har fået tilføjet en ekstra vandtank så redskabet fuldt lastet er på 15 ton og trækkes af en kraftig traktor.

Naturens egen entreprenør spreder sig

Der lever omkring 100 bævere i 28 bæverfamilier i området omkring Arresø og Gribskov. Det viser den nyeste og største undersøgelse af den nordsjællandske bæverbestand siden de første bævere blev udsat her for femten år siden.

„Der er mange flere bævere

end man tidligere har forventet hvilket formentlig skyldes at Nordsjælland har så mange vandløb og søer og dermed kan bære en stor bestand,” siger biologistuderende Sofie Grønning fra Københavns Universitet der står bag undersøgelsen som Naturstyrelsen har

- For første gang er der fundet et bæverbo i Gribskov, Sjællands største skov, der snart bliver naturnationalpark. Natoptagelse: Sofie Grønning.

støttet mens det er Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø der har myndighedsansvaret for bæverne.

For første gang er der også fundet et bæverbo i Gribskov, Sjællands største skov, der snart bliver naturnationalpark. Bæveren har bevæget sig 12 km gennem vandløb fra det oprindelige udsætningssted for at nå til Gribskov.

Bæveren er kendt som 'naturens entreprenør' der bygger dæmninger så vandet stiger og skjuler indgangen til deres bo. Men dæmningerne er også gode for den omliggende natur. For når vandet stemmes op, og jorden bliver gennemvåd, holdes drivhusgasser og kvælstof tilbage til gavn for klima og vandmiljø.

Batteritunge lastbiler og busser kan øge vejsliddet

Det kan bl.a. mødegås med semi-fleksibel belægning (SFB) på bl.a. busstoppesteder

Flere og flere køretøjer bliver drevet af batterier, ikke bare personbiler, varevogne og arbejdsmaskiner, men også af busser. Snart også af lastbiler. Det har fordele, men også ulemper. En af dem er at de gør køretøjerne tungere, og det gør at de slider mere på vejenes befæstelser.

Som FDM forklarer: hvis en personbil med forbrændingsmotor har en aksellast på f.eks. 800 kg mens en elbil har en aksellast på 1.100 kg, vil elbilen slide 3,6 gange så meget som den lettere bil.

Det spiller dog ikke nogen rolle i praksis, for det er i alle tilfælde de tunge køretøjer der skaber næsten alt sliddet på vejene. Vejsliddet stiger ifølge Vejdirektoratet med vægtforøgelsen i fjerde potens, så en fordobling af aksellasten øger vejsliddet med faktor 16. Derfor er udgangs-

punktet for Vejdirektoratets trafikklasser - og den medfølgende dimensionering - alene hvor mange lastbiler eller andre tunge køretøjer der kører på befæstelsen.

Hvad gør man så når de tunge køretøjer går over til batterier og bliver meget tungere? Man kan sænke nettolasten hvilket i busser er lig med antallet af passagerer. Man kan også bruge køretøjer med flere aksler fordi belastningen måles pr. akseltryk. Eller man kan øge befæstelsens bæreevne, mest oplagt der hvor belastningen er allerstørst.

Det kan f.eks. være på busstoppesteder. Og f.eks. i Københavns Kommune hvor man løbende forstærker busstoppestederne med tykke betonbærelag. Fra kommunen oplyses at det til dels skyldes elbusser. Eller som det hedder fra Tobias Moe Hoffmeyer fra

• Tunge elbusser kan få betydning for stoppestedernes dimensionering.

Rådhussekretariatet 12. juni: „Forvaltningen skifter hvert år busplader ved busstoppesteder der har mest brug for det, men det handler ikke kun om at elbusser er tungere.“

Han fortsætter: „Kommunen forstærker stoppesteder, hvor der kører mange busser, og som derfor slides mest. Hvis buspladerne f.eks. er af gammel asfalt, SF-sten eller gammel beton, erstattes det med en særlig type stærk belægning der kan holde til det slid som busser giver hvilket er en sporkørings- og olieresistent overfladebelægningstype (slidlag) som kaldes semi-fleksibel belægning (SFB). Hvor stærk

belægningen skal være afhænger af hvor meget trafik der er på stedet. Kommunen regner med at nogle typer busser - f.eks. ledbusser med to aksler - slider mere på vejene, men det tages der højde for ved beregningen af den nye type belægning.“

SFB hedder også Confalt og er fra Peab Asfalt. Den er beregnet til gentagne høje belastninger, bl.a. lufthavne samt broer og veje med tung trafik. Confalt er en fugefri topbelægning der består af et underlag med åben, gradueret asfalt som fyldes med en specialfremstillet, cementbaseret Confalt-mørtel. sh

3. TIL 5. SEPTEMBER 2025

HAVEOGLANDSKAB.DK

PÅ HL25 ER
MAN NØDT TIL
AT VÆRE LIDT
NØRDET

HAVE & LANDSKAB
PÅ LEDREBORG SLOT

Arbejder du med haver, parker, byrum & grønne områder? Så finder du kun hele udvalget og alle fagfolkene ét sted.

Se programmet
for HL25

Hent GRATIS
billet til HL25

Vi har 16,1% skov hvis alt regnes med

SKOVDRIFT. Der er masser af data til debatten i Skovstatistik 2023 der er udkommet i år

Vi får stadig mere skov, og og navnlig mere løvskov. Regnes alt med, er vi oppe på 16,1% af landets areal. Vedmassen sætter ny rekord og CO₂-lageret og hugsten følger med. De mest almindelige træarter er bøg, rødgran, eg og birk. Et generelt stigende bladtab peger på sundhedsproblemer. Godt halvdelen er dækket af hjemmehørende arter.

Det kan man læse i 'Skovstatistik 2023' udgivet i 2015. Den handler dog om mere end om statistik, for forskerne bag statistikken kommer også med forklaringer og vurderinger - og afslører også store forskelle mellem regionerne.

Skovarealet vokser

Det samlede skovareal i Danmark er 651.757 hektar, 15,1% af landets areal. Løvskov udgør 45%, og andelen af løvskov er steget de sidste tre årtier. Nåleskov udgør 35%, blandet løv- og nåleskov 12% og juletræer og pyntegrønt 5%. Midlertidigt ubevoksede arealer samt hjælpearealer i skov (brandbælter, læggepladser mv.) udgør hver især 2%.

Såkaldt 'andet træbevokset

areal' omfatter primært tilgroede heder, enge og moser. Det omfatter 44.317 ha. Regnes det ned, når det samlede træbevoksede areal op på 696.074 ha og dermed de 16,1%.

Samlet udgør 'andet træbevokset areal' 1,0% af landet, mindre i Region Hovedstaden og Region Sjælland (0,1-0,2%) end i de øvrige regioner (1,1-1,5%). Det hænger bl.a. sammen med jordbund, historik, heder, klitter samt skovrejsning siden midt i 1800-tallet.

Region Midtjylland har den største andel af landets skove (36,3%) og et skovdække på 18,0% af regionens areal. Region Hovedstaden har den mindste andel af landets skove med (7,7%), men har et skovdække på 19,5% af regionens relativt lille areal.

Skovarealet er steget siden den første skovtælling i 1881. I de seneste fem år (2018-2023) har stigningen været godt 4.900 ha/år. Det kan ifølge rapporten skyldes øget fokus på skovrejsning.

Sammensætning og alder

Forøgelsen i skovarealet frem til omkring 1990 blev mest

brugt til mere nåleskov. Siden er der kommet stadig mere løvskov mens arealet med nåleskov og blandet løv- og nåleskov har været ret konstant.

Region Midtjylland har den største andel af nåleskov (inklusive juletræer og pyntegrønt) med 48%. Region Sjælland og Region Hovedstaden har en betydeligt højere andel af løvskov (67% og 62%) end nåleskov (19% og 22%). De regionale forskelle hænger sammen med jorden, men også i historik, bl.a. tilplantninger af de gamle hedeegne vestpå.

De mest almindelige træarter i Danmark er bøg (14%), rødgran (12%), eg (12%) og birk (8%). Siden 2005 er særligt arealet med rødgran faldet mens det er steget for især eg, birk og andet løv.

Skovene har en overvægt af yngre og mellemaldrende skov (20-70 år). Unge skove (0-30 år) udgør en betydelig del af arealet især for arter som nordmannsgran (juletræer og pyntegrønt), birk og eg mens der er overvægt af rødgran og fyr i aldersgruppen 30-70 år. Ældre skove over 80 år domineres af løvtræer som bøg og eg. Fordelingen hænger sammen med forskelle i arternes naturlige levetid og gængs forvaltningspraksis.

Fordelingen afspejler også en igangværende omstilling i dansk skovbrug med øget fokus på løvtræer og større biodiversitet i skovene samt præference for arter der ventes at

være mere modstandsdygtige over for klimaændringer.

Vedmassen sætter rekord

Den samlede vedmasse er 149,7 mio. m³ svarende til et gennemsnit på 230 m³/ha skov. Det er det højeste der nogensinde er registreret. Der er dog også her regionale forskelle.

Løvtræ udgør 60% af den samlede vedmasse mens nåletræ står for de 40%. Bøg dominerer med 26% af den totale vedmasse. Rødgran, det mest udbredte nåletræ, udgør 15%. Det skal med at ældre bøge i længere tid ikke er fældet på grund af lave træpriser.

Størst vedmasse pr. ha skov findes i Region Sjælland (317 m³/ha) og Region Hovedstaden (287 m³/ha). Region Syddanmark har lavest gennemsnitlige vedmasse (195 m³/ha).

Siden etableringen af Danmarks Skovstatistik i 2002 har der været en generel stigning i både den gennemsnitlige og den totale vedmasse. Den er de seneste fem år (2018-2023) steget med 3,26 mio. m³/år i gennemsnit. En vækst der dog ikke er jævnt fordelt.

Vedmassen er øget mest i løvskovene. Her den gennemsnitlige årlige forøgelse 1,89 mio. m³. De blandede løv- og nåleskove følger efter med 0,96 mio. m³ mens nåleskovene viser en mere moderat årlig stigning på 0,43 mio. m³.

Askens vedmasse er faldet fra 5,3 mio. m³ i 2005 til 3,1 mio. m³ i 2023. Det er nok på

• Feltmålinger i grandis der skal blive konstruktionstræ. Fra rapporten.

DEFINITIONEN PÅ SKOV

- Skov er et areal større end 0,5 hektar med en minimumsbredde på 20 meter, bevokset med træer højere end 5 meter og med et kronedække på mere end 10% - eller med træer der kan nå disse tal på voksestedet. Der inkluderes midlertidigt ubevoksede arealer og hjælpearealer til skovdriften, men ikke arealer domineret af landbrugs- eller bymæssig anvendelse, herunder sommerhusområder.

- Statistikken opererer også med 'andet træbevokset areal'. Det har samme arealkrav, men mindre krav til kronedække. Det kan være på 5-10% af træer der er højere end 5 meter, eller træer som på voksestedet kan nå det. Det kan også være kronedække af træ- eller buskarter der er større end 10%, men ikke kan nå en højde på højst 5 meter på voksestedet.

- Mange steder er skovene plantet for at beskytte mod sandflugt som her i Tisvilde Hegn. I dag er det dog ikke skovens primære mål. Fra rapporten.

grund af asketoptørre der har ført til udbredt fældning af ask for at redde tømmeret uden at der er plantet nye ask.

Skovenes kulstoflager

Skovene fungerer som kulstoflagre ved at optage CO₂ fra atmosfæren. Kulstoffet bindes indtil veddet brændes eller nedbrydes. Herved modvirker skovene klimaændringer. Samtidig har skovenes produkter afgørende betydning for at mindske CO₂-udledningerne. Denne sammenhæng er understreget i Trepartsaftalen fra 2024, hedder det i rapporten.

Blandt de fem overordnede kulstofpuljer omfatter mineraljorden 66% og den levende biomasse 28%. Døde blade og uomsat organisk materiale omfatter 6% mens død vedmasse udgør under 1% af det samlede kulstoflager.

Den samlede kulstofmængde i skovenes levende biomasse (stammer, grene og rødder) er estimeret til 45,6 mio. tons kulstof, svarende til et gennemsnit på 70 tons/ha skov. Løvtræ udgør den største del af skovbiomassens kulstoflager nemlig 61% mod 39% i nåle-

træerne. Der er generelt større vedmasseniveauer i løvskove, men rumtætheden og derved kulstoffætheden er også større i løvtræers ved.

Region Sjælland har det største gennemsnitlige lager med 97 tons/ha skov mod omkring 60 tons/ha i regionerne Nordjylland og Syddanmark. Det hænger sammen med dyrkningsforhold og træartsfordeling i regionerne, men også skovenes historik. Skovene i Region Syddanmark blev ramt særlig hårdt af stormen 3. december 1999 mens regionerne Nord- og Midtjylland blev særligt hårdt ramt af novemberstormen i 1981.

Siden 1990 er skovenes lager af kulstof i træernes levende biomasse øget med 17,7 mio. tons. Det svarer til at fjerne 64,9 mio. tons CO₂ fra atmosfæren eller 2,0 mio. tons CO₂/år ud over den mængde kulstof der er udtaget i hugst.

Skovenes sundhed

I statistikken er nåle- og bladtag indikator for sundhed. 0% tab svarer til fuld beløvning. Træer med tab på op til 25% ses ikke som skadede. Med

sundhed menes skovens evne til at modstå påvirkninger og gendanne et vitalt økosystem.

I 2019 toppede et stigende nåle- og bladtab hos de fleste træarter, og der kom forbigående forbedringer. Denne trend vendte dog igen i 2022 for bøg og eg og i 2023 for næsten alle træarter.

For at tage eg som eksempel er det gennemsnitlige løvtab 30% hos eg i 2023, men det svinger meget. I nogle år har over halvdelen af egene mere end 30% bladtab, typisk med forårsaflovning på grund af frostmålere og andre sommerfuglelarver.

Ask havde i 2022 havde et gennemsnitligt bladtab på samme niveau som de øvrige løvtræarter, men det steg i 2023 til 28%, vel på grund af asketoptørre. Nåletabet hos rødgran steg til et gennemsnit omkring 19%.

Skader registreres når de findes på mere end 10% af træerne, eller hvor skaden kan resultere i en nedgang i tilvækst eller værdi på mindst 10%. Det samlede areal der i 2023 er påvirket af skader, er 102.000 ha, 16% af skovarealet.

En stor del af skaderne skyldes abiotiske faktorer som vind og tørke. Kun 6% af det skadede areal er sket inden for ét år fra målingen mens 26% af skaderne er sket længe før. Det viser at vi ikke har haft større stormfald de senere år.

Pattedyr (mest hjorte) er skyld i 33% af det samlede areal med skadede bevoksninger, og 41% af skaderne er sket for mere end ét år fra måletidspunktet. Tallene viser at skaderne fra hjortevildtets fejning og skrælning kan ses længe, og at de stigende hjortevildtbestande er et problem.

Skovenes produktion

Bruttotilvæksten i skovene er 7,4 mio. m³/år svarende til en gennemsnitlig tilvækst på 9,9 m³/ha/år. Nåleskov har højest bruttotilvækst på 12 m³/ha/år.

Den gennemsnitlige årlige hugst var i 2023 på 3,5 mio. m³. Den årlige hugst i 2023 var på 5,1 mio. m³, den største der nogensinde er registreret. 68% af hugsten gik til energi og 32% til gavntræ. Ti gavntræ hører juletræer og pyntegrønt der økonomisk er en betydelig del af sektorens produktion.

Skovenes vækst afspejler direkte træernes optag af CO₂ fra atmosfæren. Samtidig danner tilvæksten grundlag for skovenes produktion af træprodukter og vedvarende energi, meddeler rapporten.

Biologisk mangfoldighed

Biologisk mangfoldighed opgøres mest som skovenes opbygning og struktur. Man ser altså mere på artsrigdommens vilkår i skovene, bl.a. udbud af levesteder, end på artsrigdommen i sig selv.

Statistikken viser at 54% af det træbevoksede skovareal er dækket af hjemmehørende arter. 67% af skoven er plantet eller sået mens 19% er naturligt forynget ved frøfald eller stødskud. 68% af de skovdækkede prøveflader har mere end én træart. Der er sket en stigning i arealet med mere strukturrige og fleretagerede skove. Stigningen af dødt ved i skovene var særligt kraftig i perioden 2010-2019, men har vist en afmatning siden 2019.

Andelen af løvtræer er steget de seneste tre årtier og udgør i 2023 52% af det træbevoksede areal. Det er en fordel for biodiversiteten da der er flere arter og mere biodiversitet knyttet til løvfældende og hjemmehørende arter. Og

det skyldes igen at den naturlige vegetation i Danmark er løvfældende skov.

Danmarks skove er underlagt flere former for beskyttelse der både tilgodeser skovdrift og naturværdier. Mest basal er fredskovsplikten der omfatter cirka 70% af hele skovarealet. 13% heraf er Natura 2000-områder med særlige regler for dyr og planter.

Beskyttende funktioner

I modsætning til flere andre lande er danske skoves primære formål kun sjældent beskyttende. Dog spiller skovene ofte en rolle i forbindelse med grundvandsbeskyttelse fordi skove ikke gødes eller sprøjtes.

Omkring 40% af skovarealet ligger i områder med særlige drikkevandsinteresser. Omkring halvdelen ligger i områder med almindelige drikkevandsinteresser. I områder med særlige drikkevandsinteresser er der mere løvskov (46%) end nåleskov (33%).

Samfundsøkonomi

Ifølge statistikken er der 24.066 skovejendomme i Danmark hvor langt de fleste er 0,5 til 19,9 ha. Private personer ejer 336.873 ha skov mens private firmaer og fonde ejer 115.363 ha. Cirka 75% af det

- Sundheden vurderes som nåle- og bladtab. Her træner Danmarks Skovstatistik vurderingen efter internationale principper. Fra rapporten.

- Gamle træer og dødt ved kan skabe mere biodiversitet. Fra rapporten.

samlede skovareal er privat ejet. Staten ejer 18% som mest Naturstyrelsen forvalter.

Skovbrugets bidrag til Danmarks bruttonationalprodukt var 923 mio. kr. i 2023 svarende til 0,04%. Skovbruget beskæftiger omkring 5.000 personer med skovbrug og skovforvaltning.

Der forbruges årligt omkring 23 mio. m³ råtræ-ækvivalenter i Danmark hvoraf 6,6 mio. m³ råtræ-ækvivalenter (29%) produceres i Danmark. Vedvarende energi dækker 45% af det samlede energiforbrug hvoraf en betydelig del kommer fra træ. Og 90% af befolkningen besøger skoven mindst én gang om året. Det bliver til 70 mio. skovbesøg.

Statistikens baggrund

Skovstatistikken hviler på stikprøver fra et landsdækkende net af celler på 2x2 km. I hver celle er der en gruppe af fire runde prøveflader på 15 meters radius. Hvert år måles en femtedel af prøvefladegrupperne så alle nås på fem år.

De prøveflader der er skovdækkede, identificeres før hver målesæson ud fra de nyeste luftfotos. Hver prøveflade lokaliseres med stor præcision (< 1 m) så man kan koble de indsamlede data med anden geografisk information.

I egne ord er skovstatistikken det centrale grundlag for

information om skovene og deres funktioner: leverandører af materialer og energi, arbejdspladser, rekreative områder, rent drikkevand og hjem for flora og fauna. Samtidig optager skovene CO₂ og lagrer kulstoffet så skovene også er en del af klimaindsatsen.

De indsamlede data tjener ikke kun nationale mål, men indgår også i europæiske forskningsprojekter, bl.a. et skovovervågningsprogram og indikatorer i EU's forordning om naturgenopretning.

„Skovstatistik 2023 står som et centralt værktøj i bestræbelserne på at sikre en bæredygtig fremtid for Danmarks skove hvor deres multifunktionalitet bevares og styrkes,” hedder det i rapporten der er lavet af Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på Københavns Universitet for Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø. Institutttet har udarbejdet skovstatistikken siden 2008 med den 'armslængde' det giver. Kun den overtog fra januar 2024 selv arbejdet. sh

KILDE

Thomas Nord-Larsen, Torben Riis-Nielsen, Iben M. Thomsen, Niclas S. Bentzen, Bruno B. Jørgensen, Annemarie Bastrup-Birk og Vivian K. Johannsen (2025): Skovstatistik 2023. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning. Københavns Universitet. 2025. Publikationen er udarbejdet for Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø, Ministeriet for Grøn Trepark. Skoven 2/2025.

PLANTEANVENDELSE I PRAKSIS

NYHED

Henning Looft

Håndbog med vejledninger for fagfolk der arbejder med planter og plantninger i byerne og i landskabet. Udgivet som bog efter at have været gået som føljeton i Grønt Miljø i fire år.

„Bogen præsenterer velafprøvede metoder og teknikker, så plantninger kan etableres og udvikle sig succesfuldt. Succes betyder at beslutningstagerne kan glæde sig over noget der er vellykket, at vi alle kan opleve herlighed og at natur og landskaber kan udfolde sig på en måde der også gavner biodiversiteten og klimaindsatsen.“ *Henning Looft*

Henning Looft er landskabsarkitekt MDL (f. 1953). Han har været landskabsarkitekt i Roskilde og Herning kommuner, stadsgartner i Aarhus kommune og partner på tegnestuen moos+looft landskabsarkitekter.

Forlaget Grønt Miljø 2025.
328 sider. 490 kr. inkl. moms,
ekskl. eksp./forsendelse.

**LINDSØ
SEMENCO**

Vi ses til Have & Landskab 2025
Ledreborg Slot, 3.-5. september
Kom og besøg os på Stand 19 i Nyland

• Suserup Skov på Midtsjælland er den danske skov der har ligget urørt længst. Kulstoflageret nåede et stabilt niveau i 1992, knap 70 år efter skoven blev lagt urørt. Foto: Ritzau Scanpix / Jens Nørgaard Larsen.

Den urørte skovs ligevægt

Nyt fra Suserup Skov viser at produktionsskov på lang sigt kan have bedre klimaeffekt

Når en skov står urørt samler den i mange år kulstofmasse (CO_2), men efterhånden opstår der en ligevægt mellem udledninger fra nedbrudt materiale og nyt optag af CO_2 så klimaeffekten falder.

Denne opfattelse støttes i en undersøgelse hvor forskere for fjerde gang siden 1992 har målt kulstofmasse over og under jorden i den 20 ha store Suserup Skov. Undersøgelsen

modsiges den hyppigt fremførte tese at urørt skov fortsætter med at optage mere CO_2 og derfor slår produktionsskoven på klimaet.

Det gør den ikke. Hvor urørt skov går mod CO_2 -balance, vil produktionsskov blive ved med at optage CO_2 fordi der løbende trækkes træprodukter ud af skoven og som bl.a. substituerer CO_2 -tunge materialer som beton og stål. Den

vil derfor på sigt blive bedre til at samle CO_2 end urørt skov.

Suserup Skov er den danske skov der har ligget urørt længst, stort set siden 1925. Der er målt kulstof i skoven flere gange siden 1992 så forskerne kan studere skoven. Der er brugt samme måle- og beregningsmetoder som i tyske urørte skove, og resultatet er også det samme.

„Der er ingen tvivl om at vi kan lagre mere kulstof i skovene ved at lægge dem urørt, og at vi også vinder noget klimamæssigt på den kortere bane ved at lægge skove urørte. Men når vi når det niveau som

Suserup Skov er på nu, bidrager skoven ikke med mere. Så er potentialet opbrugt,” siger Lars Vesterdal, professor ved Københavns Universitet, til Skoven 2/2025.

Han fastslår at det derfra handler om at bevare kulstoflageret i den urørte skov og hæmme CO_2 -udledningen. Derimod har produktionsskoven fortsat en klimaeffekt og kan derfor på sigt overhale den urørte skovs klimaeffekt.

„Hvis vi holder skoven i produktiv fase og bruger træet klogt, så det bliver til langvarige produkter eller materialer der kan bruges i stedet for stål eller andre klimatunge materialer kan den, modsat urørt skov, blive ved med at bidrage klimamæssigt,” siger Vesterdal der dog ikke kan sige hvornår urørt skovs ligevægt opstår.

I Suserup Skov havde kulstoflageret nået et stabilt niveau i 1992, knap 70 år efter skoven blev lagt urørt. På den anden side var Suserup Skov allerede i 1925 nok mere urørt end de skove der i dag lægges urørt. Vesterdal mener derfor urørt skov efter 150 år begynder at nærme sig ligevægten.

Han understreger at det ikke kun handler om CO_2 : „Der er f.eks. biodiversitet og andre forhold der er vigtige at tage højde for i forvaltningen. Men det er vigtigt at have åbne øjne for klimaeffekten når vi lægger skov urørt for at gavne biodiversiteten.” sh

KILDE. Malene B. Hansen (2025): Ny forskning belyser omstridt spørgsmål: Er urørt skov eller produktionsskov bedst for klimaet? Skoven 2/2025.

Der skal rejses meget ny skov, men de fleste landmænd er slet ikke interesseret

Der skal rejses 250.000 ha ny skov på tidligere landbrugsjord inden 2045 ifølge den grønne trepartsaftale. Men de fleste landmænd (59%) er slet ikke interesseret i at rejse skov. Herlighedsværdi, biodiversitet og klimahensyn hører til de primære motiver for skovrejsning. De største barrierer er ønsket om at bruge arealerne til landbrug og usikkerhed om fremtidige ordninger.

Det viser en undersøgelse fra Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi på Københavns Universitet. Den er baseret på 6.231 udsendte spørgeskemaer hvor 693 svarede helt og 93 svarede delvist.

De 59% der ikke vil rejse ny skov har flere grunde. De vil beholde arealet til landbrugsafgrøder (46%) og til dyrehold (22%). De vil undgå at indskrænke de fremtidige muligheder på arealet (34%). De peger på at indkomsten er for lille (30%), og at de vil undgå fredsskovspligt (15%). De synes at der er for stor usikkerhed om fremtidige ordninger (13%), at

man ikke vil rejse skov af landskabelige hensyn (10%), at man ikke har likviditet til at rejse skov (9%) og at man ikke ønsker offentlig adgang til skoven (9%).

De 41% der er positive over for at rejse ny skov, peger på at ny skov øger herlighedsværdien (40%). De peger også på biodiversitet (38%), skov til nye generationer (37%), jagt (34%), ejendomsforskønnelse (25%), CO_2 (22%), andre klimahensyn (15%), træproduktion (16%), friluftsliv (13%), arealforbedring (10%), grundvand (8%) og vandmiljø (5%).

Landmænd med små ejendomme og ejendomme der ikke er fuldtidslandbrug, finder skovrejsning mere attraktiv end dem med store ejendomme og fuldtidslandbrug. sh

KILDER

Clara Ryge, Dianna I.S. Guyard, Mar Moure, Thomas Lundhede, Jette B. Jacobsen (2025): Kvantitativ analyse af potentialer og barrierer for privat skovrejsning. Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet (2025).

Barrierer står i vejen for skovrejsning. Skoven 2/2025.

Lotus blomstrer i Wular

Efter en naturgenopretning er Indiens ikoniske vandplante tilbage, bl.a. fra rødder i dvale

Af Kasper Foldager

Wular-søen i Indien var engang berømt for sine store flotte lotusblomster. De forsvandt da søen slemmede til, men efter en oprensning er sat i gang, er blomsterne også vendt tilbage. Det skriver The Guardian 5.8.2025.

Wular-søen, der ligger i Kashmirregionen, var engang en af Indiens største ferskvandssøer med sine 217 km² plus 58 km² marsk. Kun lidt mindre end Langeland. Den blev i 1992 ramt af massive oversvømmelser som delvist fyldte søen op med slam og sedimenter, især silt fra de omliggende bjerge.

Historisk set har søen understøttet fiskersamfund og avl af vandkastanjer. Op mod 5000 lokale beboere var også afhængige af Lotusblomstens spiselige rødder som føde og handelsvare.

Da ulykken indtraf, blev mange derfor sendt ud i massiv fattigdom. For mange trækfugle var det også et kritisk levested der forsvandt, bl.a. den sibirske trane. Til gengæld blev dele af søen så tørlagt at den blev omdannet til landbrug og pileplantager. Det fik søer til at skrumpes yderligere ind til 86 km² i 2007, lidt mere end Roskilde Fjord.

I 33 år har man forsøgt at så frø fra lotusblomsten uden held, men efter et ihærdigt oprensningsprojekt, som startede i 2020 med fjernelse af silt og slam, er det endelig lykkedes at få lotusblomsten til at spire igen.

Det har også vist sig at lotusblomsten er kommet tilbage af sig selv i områder hvor man ikke har sået, men blot ved at silt er fjernet. De gamle lotusrødder har angiveligt ligget i dvale, ifølge Showket Ahmad, medarbejder hos Wular Con-

• Lotusblomsten er tilbage efter fem års naturopretning. I Indien er det en hellig blomst. Den blomstrer i tre dage. Foto: Courtesy of Umar Dar.

servation and Management Authority.

Ifølge embedsfolk er der på nuværende tidspunkt fjernet mere end 7,9 mio. m³ silt og slam, samt mere end 2 mio. piletræer for at få vandstrømningerne tilbage i søen. Det er med til at hindre at lotusrødderne slemmer til. Søen er i dag cirka 130 km² og naturgenopretningen fortsætter.

At lotusblomsten blomstrer,

giver nyt håb for de lokale og de involverede aktører i naturgenopretningen. „Det er ikke bare en genoplivning af en plante, det er en genoplivning af et kulturelt økosystem,“ siger Meera Sharma, miljøforkæmper fra Delhi. „Når naturen heler, genopliver den alt den engang gav: levebrød, traditioner, biodiversitet.“ □

SKRIBENT. Kasper Foldager er fagkonsulent i Danske Anlægsgartnere

VI DÆKKER BÅDE DE GRØNNE OG DE GRÅ

FPR
FORSIKRINGSMÆGLER A/S

Siden 2004 har Danske Anlægsgartnere og FPR Forsikringsmægler arbejdet sammen om en forsikringsløsning, der er målrettet branchen.

Overlad alt, hvad der hedder dækning og paragraffer til os.

Ring og få en snak, om hvordan du dækker din virksomhed bedst, på
70 20 29 29

Udregner lokalplaners klimabelastning

PlanCO₂, baseret på Excel og GIS, er allerede offentligt tilgængeligt

Med PlanCO₂ kan kommuner lettere udregne klimabelastningen i lokalplaner - hvor også alt det udendørs er taget med. PlanCO₂ der er baseret på Excel og GIS, er allerede offentligt tilgængeligt og benyttes af seks kommuner der er med på at samarbejde om at udvikle værktøjet.

Det er blevet til i samarbejde mellem arkitektvirksomheden Henning Larsen, Københavns Kommune, Middelfart Kommune, Plan22+ og er kvalitets-sikret af Build ved Aalborg Universitet. Plan22+ er en fem-årig indsats Plan- og Landdistriktstyrelsen og Realdania står bag for at udvikle kommunernes klimaarbejde.

PlanCO₂ skal ifølge Christian Oettinger, designingeniør hos Henning Larsen, medvirke til at reducere byudviklingens CO₂-udledninger. „Hvis man på en eller anden måde kan foretage de her CO₂-beregninger sammen med planlæggere og bygherrer så tidligt i processen som muligt, kan man reducere udledningerne samlet set,” siger han.

Han tilføjer at der i kommun- og klimaplaner ofte bliver sat mange mål for at reducere CO₂-udledningerne knyttet til transport og energi. Men ikke meget andet. Og dermed mister man en stor CO₂-gevinst.

Sted, teknik, materialer

Ifølge Oettinger kan man reducere klimapåvirkningen alle-

rede når man vælger hvor man f.eks. vil udvikle nye boligområder. Man kan jo f.eks. vælge de områder hvor der i forvejen er bygninger man kan transformere, benytte eller renovere, eller hvor der er veje og grønne områder.

Desuden handler det om hvordan man bygger, siger Oettinger: Hvis du bygger villakvarterer, bruger du ret meget plads målt i m² villa pr. person. Der skal også en del parkering eller carporte til, og så er der store haver og veje. Hvis man i stedet fortæller med etagebyggerier eller rækkehuse, er der færre m² pr. person, og det nedsætter CO₂-udledningen.

Også materialer har en stor indvirkning. Det spiller f.eks. en rolle om man anlægger alle veje og stier i grus i stedet for asfalt. Eller om man bygger i træ eller bruger mursten som ofte vil forhøje klimaudledningen. Alle materialevalg kan skrives ind i lokalplanen.

Mere end planloven

I december blev klima indskrevet i planlovens formålsparagraf. Ifølge den skal man nu også tage hensyn til klima og CO₂-udledninger. Samtidig er livscyklusanalyser som udgangspunkt obligatorisk for bygninger. Men altså ikke på lokalplansniveau.

Men så kan man jo med det nye værktøj bare selv regne på det der ligger ud over bygnin-

gerne, nemlig veje, fortove, terrasser, grønne arealer, parkering og lignende, lyder det fra Oettinger. Det er i virkeligheden alt det der er rundt om bygninger undtagen forsyningen under jorden.

Det er dog ikke alle udledninger fra en lokalplan der bliver medregnet i det nye værktøj. „Den måde vi udlægger ny byområder, påvirker mobilitet ret meget fordi hvis du bygger et villakvarter hvor alle har en bil, eller bygger et etagebyggeri tæt ved en station, er der stor forskel på hvor meget de tager bilen. Den overvejelse er ikke med endnu. Jordhåndtering og forsyning, de rør, der ligger under bygningerne og vejene, er heller ikke med,” siger Oettinger. Det er nogle af de centrale ting der er på tegnebrættet, og som på sigt skal skabe et 'realistisk og holistisk billede' af klimaudledningerne som Oettinger siger.

Byrummonitor spørger om klimareducerende tiltag kan bruges til at legitimere store, klimabelastende lokalplaner. Jo, siger Oettinger, men så skal man trods alt vide hvor stor klimapåvirkningen er for at kunne tage tiltag for at reducere den eller for at kunne tale om hvorvidt det er en klimapåvirkning som er det værd. sh

KILDE
Byrummonitor.dk.
Realdania.dk.

Fordoblet bøde for naturkriminalitet

Bødestraften for at begå naturkriminalitet bliver nu fordoblet, og de allergroveste tilfælde skal medføre fængselsstraf. Det indgår i en ny straffereform som regeringen har indgået med et bredt flertal i Folketinget, oplyser Miljø- og Ligestillingsministeriet (mim.dk 27.6.2025).

For ministeriets vedkommende vil det betyde at eksempelvis overtrædelser af reglerne om strandbeskyttelseslinjen vil blive straffet hårdere.

„Vi har set flere sager, hvor mennesker bevidst har ødelagt vores natur. Natur som tager årtier at genoprette. Det er forkastelig adfærd, og det skal ikke kunne betale sig at spekulere i at overtræde loven,” siger miljøminister Magnus Heunicke (S).

Ministeriet og Ministeriet for Grøn Trepert ser derudover nærmere på om sanktionerne skal skærpes når der kan være opnået en økonomisk fordel eller afledt økonomisk gevinst ved overtrædelsen. sh

Foto: Dansk Skovforening

Ulven beskyttes, men ikke strengt

EU er ved at ændre ulvens beskyttelsesstatus fra strengt beskyttet til beskyttet - hvilket betyder at en regulering af bestanden kan komme på tale. Ændringen bliver indskrevet i en ny udgave af artsfredningsbekendtgørelsen. Det sker som følge af en EU-beslutning om at flytte ulven fra bilag IV til bilag V i habitatdirektivet.

Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø forventer, at bekendtgørelsen derefter kan træde i kraft den 1. juli 2025 under forudsætning af at ændringerne i habitatdirektivets bilag IV og V er trådt i kraft på det tidspunkt. sh

Minkavl forbydes i EU fordi minkene er invasive

26 nye arter på EU's nye liste over invasive arter

Mink skal fremover betragtes som en invasiv art i hele EU, og det indebærer bl.a. at avl og produktion af mink forbydes i hele EU når ændringen træder i kraft. Det sker efter at et flertal af EU's medlemslande har godkendt en ændring af EU-forordningen om invasive arter.

Det oplyser Styrelsen for grøn arealoplægning og vandmiljø 20.6.2025. Ændringen indebærer bl.a. en opdatering af EU-listen over de arter som EU anser for invasive, og mink er én af de 26 nye arter på listen. Styrelsen har pr. 12.8.2025 ikke oplyst hvem de øvrige nye arter på listen er.

En invasiv art er en art som er introduceret af mennesker til et område uden for sit naturlige udbredelsesområde til skade for den naturlige flora og fauna. Kendte invasive arter er bl.a. gul kæmpekalla og

kæmpebjørneklo. I Danmark arbejdes der med to juridisk bindende lister over invasive arter, EU-listen med 88 arter og Den Nationale liste med 13 arter. Udover dem findes en liste med 77 arter som opfører sig invasivt i Danmark.

Danmark stemte imod ændringen af EU-forordningen fordi regeringen ønsker at det skal være muligt at drive og videreføre minkproduktion i Danmark. Regeringen vil nu ansøge om en EU-særordning i EU-Kommissionen for de danske minkavlere. Det er dog kun muligt at søge om en særordning for eksisterende minkvirksomheder, så de kan fortsætte deres hold af mink på det niveau som følger af minkfarmenes miljøgodkendelser.

Den nye EU-liste over invasive arter er gældende så snart ændringen af forordningen er trådt i kraft i 2027, og derefter

• Mink på en badebro ved Ystad Saltsjöbad i Sverige. Minken er siden 1930'erne spredt i Europa fra minkfarme og har skadet det naturlige dyreliv, dog relativt lidt i Norden ifølge Wikipedia. Minken er et rovdyr og jager i naturen mindre pattedyr og fisk. Det kan blive op til 72 cm lange plus hale. I 2018 vedtog Folketinget under Covid19-epidemien forbud mod minkavl. Danmark var da en af verdens største producenter af minkskind. Foto: Wikipedia.

vil medlemsstaterne have to år til at udfase minkavl og -produktion. Det gælder også for de danske minkvirksomheder medmindre Danmark får godkendt en særordning.

Undslupne mink i naturen er dog allerede i dag omfattet af dansk lovgivning. Ifølge den såkaldte vildtskadebekendtgørelse kan mink reguleres døgnet rundt og uden forudgående tilladelse.

Det nye invasivt begrundede forbud mod mink kommer efter den politiske beslutning i 2020 om at slå alle danske minkbesætninger ned for at undgå spredningen af corona. Herefter fulgte milliarderstatninger til minkavlere og siden tilladelsen i 2023 til igen at avle og producere mink. Der skønnes aktuelt at være 12 minkvirksomheder fordelt på fem minkfarme. *sh*

Få 20% rabat det første år

– med et lønsystem unikt designet til DAGs medlemmer

Med DataLøn-DAG får du et lønsystem, der er skræddersyet til din branche. Lønadministration bliver hurtigt, nemt og fleksibelt – så du kan bruge mere tid i marken og mindre tid bag skrivebordet.

Vi håndterer automatisk satser, pensioner og fritvalgskonto – og vores branchekendte konsulenter står klar til at hjælpe dig helt gratis.

Kom godt i gang uden besvær – og få 20% rabat på abonnement og lønsedler de første 12 måneder.
Læs mere på proloen.dk

DataLøn
Branche

Mens stenen er i luften

Islændingen Andri Snær Magnason bringer det grønne branchen ind i fiktionens verden

Jötunsteinn er et islandsk varemærke fra BM Valla der fremstiller betonsten og -fliser i flere formater og farver, bl.a. en grå 10x20 cm som kan lægges i sildeben. Den spiller en hovedrolle i islændingen Andri Snær Magnasons 42 siders minibog 'Jötunsteinn'. 'Jötunsten' i danske oversættelse.

Fortælleren står med en Jötunsten i hånden, formatet er uvist, men han tager den i hånden og kaster den mod en Range Rover Vogue og rammer bilens forrude i førersiden hvor en anden af bogens hovedfigurer sidder ved rattet. Det hele sker i superslow. Stenens flugt er bogens ramme, og den skade kastet kan skabe er barskt, men velovervejet.

Det er en desperat hævn. Fortælleren er en desillusioneret arkitekt, Arni Axelsson, der er begyndt med store idealer om kvalitetsbyggeri. Men som finansieringen, projekteringen og opførelsen skrider frem, bliver det til mere og mere skrabede og grimme boligblokke hvor man bruger de stort samme tegninger alle steder selv om husene kommer til at vende helt forkert i forhold landskabet. Det gælder om at ramme markedet og give

størst mulig fortjeneste til developer og entreprenør, Birgir senior og Birgir junior. Junior er arkitektens gamle ven og fætter der sidder bag ruden der er ved at blive ramt.

Birgir junior og hans kone får selv opført en kæmpe high end luksurvilla som Axelsson også tegner. De ved godt hvad der er kvalitet, men det er kun dem selv der får den. Ikke boligblokkens beboere der heller ikke efterspørger andet end den lavest mulige pris.

Arni Axelsson må tilmed lide den tort at boligerne som kan ikke mere kan udstå, opkaldes efter ham. De kaldes nu Arni-husene og bliver et brand. Resigneret indser Axelsson at boligerne ikke bare er et byggeri, men et „ideologisk system specialdesignet til at flytte kapital fra ét menneske til et andet.“

Der udgives et hav af bøger der berører anlægsgartner- og landskabsarkitektfaget, men med 'Jötunsten' bliver branchen også en del af en fiktion. Forfatteren er forfatter, filminstruktør, klimaaktivist mv., men han lyder som en anlægsgartner og arkitekt.

Han fortæller bl.a. om hvordan han sommerjobber i Fjernvarmeforsyningen som gartner og får frit ansvar for at tegne og udføre en belægning på 200 m² rundt om en industribygning. Det løser han sammen med et dovent ungdomssjak - med 10x20 cm Jötunsten der lægges i sildebensforbandt.

„Jeg fik en brændende interesse for fliselægning og haver, i det hele taget alt der havde med organisering og menneskabte miljøer i det hele taget,“ beretter Axelsson der vil være landskabsarkitekt, men da han finder studiet 'for begrænsende' bliver han bygningsarkitekt - på Arkitektskolen Aarhus. Bagefter får han hurtigt etableret egen tegnestue i Reykjavik. Det tegner lovende og slutter skidt. sh

Andri Snær Magnason: Jötunsten. A Mock Book 2025. 42 s. 130 kr. Amockbook.dk. Oversat fra islandsk Jötunstein, 2025. 42 s.

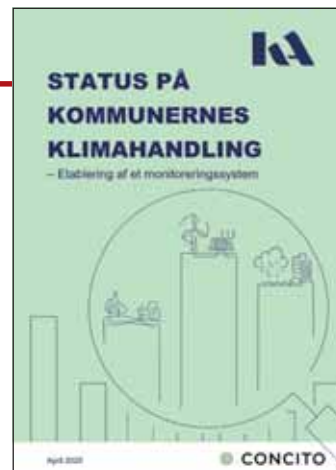
Synergier mellem klimatilpasning og reduktion af drivhusgasser. Behov for en ændret tilgang til den fysiske planlægning. Af Thomas Skou Grindsted, Martin Lehmann, Nicola Tollin og Clarissa Atombri. Plan22, Plan- og Landdistriktsstyrelsen og Realdania 2025. 34 s. Plan22.dk.

• Hæftet er en del af en serie der i 2024 og 2025 giver et bredt billede af hvad der forskes i i relation til den fysiske planlægning, den grønne omstilling og reduktion af CO₂. Formålet er at understøtte kommunernes klimaarbejde ved at udvikle det faglige grundlag for at vurdere, prioritere og diskutere hvordan klimahensyn kan indarbejdes i den helhedsorienterede fysiske planlægning for velfungerende byer og landområder.

Hvem er hvem i byggeriet 2025. Bygge- og anlægsvirksomheder, arkitekter, rådgivende ingeniører. Licitationen, Nordjyske Medier. 194 s. Er sendt ud med Licitationen.

• For 10. år i træk sætter Licitationen fokus på byggeriets nøglevirksomheder og nøglepersoner inden for bygge- og anlægsområdet. Hver virksomhed beskrives med nøglepersoner, arbejdsområde og nøgletal. Hertil kommer mange virksomhedsprofiler og annoncer. Udvælgelsen bygger på regnskabsdata og redaktionelle vurderinger. For bygge- og anlægsvirksomheder skal typisk have over 200 ansatte og en omsætning på mindst 200 mio. kr. for at komme med i oversigten hvilket betyder at de allerstørste anlægsgartnerfirmaer er med.

Status på kommunernes klimahandling. Etablering af et monitoreringssystem. Af Tue Damsø m.fl. Concito og Klimaalliancen 2025. 209 s. Concito.dk.

• Statusrapport med overblik over hvordan 96 kommuner arbejder med at indføre deres klimahandlingsplaner, og en lancering af 80 konkrete anbefalinger der kan styrke den kommunale klimaindsats. Rapporten bygger på spørgeskemaer, registerdata og gennemgang af alle klimahandlingsplaner. Sigtet er at statusrapporten skal udkomme årligt og understøtte både beslutningsstøtte og videndeling mellem kommunerne.

Haver ved havet. Af Hanne Troelsen. Forlaget Koustrup & Co. 300 kr. Koustrupco.dk.

• Hvordan skaber man en have der ikke blot overlever, men trives i kystens vindblæste og udfordrende miljø? Det kan man få svar på i havedesigner Helle Troelsens bog der fortæller om de særlige forhold ved kysterne, herunder plantevalg, materialer og designprincipper. Gennem portrætter af haver langs forskellige kysttyper lærer man hvordan man arbejder med havets nærhed og skaber en have der smelter sammen med landskabet.

Skovstatistik 2023. Af Thomas Nord-Larsen, Torben Riis-Nielsen, Iben M. Thomsen, Nicolas Scott Bentsen m.fl. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning. Københavns Universitet 2025. 78 s. lgn.ku.dk.

• Vi får stadig mere skov og mere og mere løv. Regnes alt med, er vi på 16,1% af landet. Skovenes vedmasse sætter ny rekord, og CO₂-lageret og hugsten følger med. Læs mere i artiklen side 50.

Arbejdsbeskrivelse for vildthejn (AAB/SAB-P). Vejdirektoratet 2025. Vejregler.dk.

• Sidste år blev den 13 år gamle 'Vejledning: hegning langs veje' opgraderet til håndbogen Vildthejn. Nu har den fået følge af 'Arbejdsbeskrivelse for vildthejn (AAB/SAB-P).

Arbejdsbeskrivelsen er en udbudsforskrift med krav, love og regler der bruges direkte i udbudsarbejdet. Håndbogen henvender sig bredere med viden om produkter, metoder og best practice.

Baggrunden for de to fornyelser er stadig større krav til vildthejnenes funktion, bæredygtighed, vedligeholdelse, levetid mv. Desuden har de flere større hjorte gjort sikkerheden mere aktuel. Et kron dyr på op til 180 kg og kan skades både køretøjer og personer.

På sporet af den tabte natur. Af Søren Rasmussen. Gads Forlag 2025. 240 s. 300 kr. Gad.dk.

• Bogen fortæller om naturens storhed og livsformer som forfatteren - cand. scient. i molekylærbiologi - har oplevet dem blandt klodens talrige økosystemer. Bogen søger at forklare de komplekse sider af biodiversiteten og dens betydning.

Blomster og vildere natur ved kommunens idrætsanlæg

I kanten af boldbaner og langs hegn og stier ved de kommunale idrætsområder skal naturen vokse vildere så blomster og hjemmehørende arter får mere plads, og så bier, sommerfugle og fugle får nye levesteder midt i byen.

Det oplyser Kultur- og Fritidsforvaltningen i Københavns Kommune 22. juli. Tiltaget omfatter op mod 2% af de grønne arealer ved byens idrætsanlæg. Her plantes blomster, planter og buske ud fra deres evne til at støtte bio-

diversitet. Nogle steder omlægges områderne til blomsterenge, andre steder etableres insekthøje, bygges kvashegn, laves små vandhuller og opsættes fuglekasser.

De første områder er allerede omlagt på Kløvermarken, og i sommer er der fokus på bl.a. Sundby Idrætspark og Valby Idrætspark. Herefter følger flere anlæg i takt med at områderne udpeges.

Tiltaget er en del af kommunens biodiversitetsstrategi som skal være med til at vende ud-

• På Kløvermarkens Idrætsanlæg er der allerede kommet vildere natur. Foto: Kultur- og Fritidsforvaltningen, Københavns Kommune.

14 +11 betydningsfulde haver

By og Land Danmark, også kaldet Landsforeningen for Bygning- og Landskabskultur, har udpeget 25 haveanlæg der i egne ord bidrager til at udvide kendskabet til den del af vores grønne kulturarv som have- og landskabskunsten repræsenterer. Det kan være alt fra offentlige parker til private ha-

ver. I 2022 udpegede foreningen de første 14 haver. I år er de sidste 11 haver udpeget

„Vi lægger vægt på haverne mangfoldighed, den geografiske spredning samt de arkitektoniske, botaniske og kulturhistoriske fortællinger,“ hedder det fra foreningen der tilføjer haverne ikke er fredede,

• Randområde i Valby Idrætspark hvor der i sommer kommer vildere natur. Foto: Kultur- og Fritidsforvaltningen, Københavns Kommune.

viklingen for de vilde arter i byen. Strategien bygger bl.a. på princippet om at selv mindre grønne lommer og korridorer kan gøre en forskel, især når de forbindes og får lov at udvikle sig over tid.

Kommunen understreger at det ikke sker på boldbanernes bekostning. Det gælder om at tænke naturen ind i de mellemiggende rum som alligevel ikke bliver brugt aktivt, bl.a. græsrabatter, skråninger og hegnsnære arealer. sh

de, men ligger på et 'niveau under'.

Som en del af arbejdet med 'betydningsfulde haver' udgav foreningen et temanummer af medlemsbladet By & Land der udkom i 2018. Temanummeret præciserer i en række artikler hvilke parametre der vægtes når haver udpeges som betydningsfulde. Læs mere på Byogland.dk. sh

DE 25 HAVER

Dem der er markeret med **rødt** er de 11 der er udvalgt i år.

JYLLAND

Brørup: Folkehaven på Museet Sønderkov (Sønderkovgårdvej 2, 6650 Brørup)

Kolding: Den gamle Kirkegård (Clemensgade 19b, 6000 Kolding)

Kolding: Geografisk Have (Christian 4 Vej 23, 6000 Kolding)

Gjerrild: Læringslunden ved Gjerrild Friskole (Knud Albæks Vej 4, 8500 Grenaa)

Herning: Mindeparken (Parkvej/H.C. Ørstedvej, 7400 Herning)

Holstebro: Egekirkegården (Viborgvej 1, 7500 Holstebro)

Holstebro: Tusindårshaven ved Sletten (Sletten, 7500 Holstebro)

Hovborg: Villa Baldersbæk (Baldersbækvej 33, 6682 Hovborg)

Hjørring: Vendsyssel Historisk Museums Have (Musemsgade 3, 9800 Hjørring)

Sæby: Nellesmanns Have (Langtvedvej 23, 9300 Sæby)

Aarhus: DR Aarhus (Olof Palmes Allé 10, 8200 Aarhus)

SJÆLLAND

Charlottenlund: Forstbotanisk Have (Bregnegårdsvej 2, 2920 Charlottenlund)

Farum: Farumgaardens Have (Søvej 8, 3520 Farum)

Frederiksberg: Landbohøjskolen Have (Bülowsvej 17, 1870 Frederiksberg)

Hellebæk: Sjølundsparken (Sjølundsparken, 3150 Hellebæk)

Hillerød: Skansekirkegården (Skansevej 113, 3400 Hillerød)

København: Christianshavns Grønne Tæppe (Strandgade 28-30, 1401 København)

Ordrup: G.N. Brandts Have (Ellensvej 2920, Charlottenlund)

Vordingborg: Historisk Botanisk Have (Slotsruinen 1, 4760 Vordingborg)

Ålgårde: Smuk Køkkenhave (Nordre Strandvej 254b, 3140 Ålgårde)

FYN & SMÅØER

Harndrup: Humlemagasinet (Rugårdsvej 51, 5463 Harndrup)

Lyo: Lyø Kirkegård (Lyo Bygade 3, Lyø, 5601 Lyø)

Langeland: Medicinhaverne Tranekær (Botofte Strandvej 2A, 5953 Tranekær)

Moseby: Moseby Præstegårdshave (Flesnæsvej 56, 4871 Horbelev)

Odense: Munkes Mose (Havhesten, Flesofgangen, 5000 Odense)

• En af de 25 betydningsfulde haver: Christianshavns Grønne Tæppe

DM i Skills bliver holdt i april i Vejle

Vejle bliver vært for DM i Skills 2027. Det oplyser SkillsDenmark 18.6.2025. Uddannelsesarrangementet bliver holdt ved DGI Huset i april 2027 med deltagelse af omkring 300 lærlinge i mere end 40 fag.

SkillsDenmark havde modtaget to ansøgninger om at holde DM i Skills i 2027. Den anden var Næstved som blev udpeget som værtsby i 2028. Her fandt begivenheden også sted i 2019. DM Skills 2025 holdes ikke, da der 9.-13. september i år holdes EuroSkills i Herning. DM i Skills 2026 bliver holdt 22.-25. april i Hjørring.

Lagercrantz Group overtager Epoke

Den svenske koncern Lagercrantz Group har købt alle aktier i Epoke A/S. Den sønderjyske virksomhed er producent af vintergrej i Danmark med en årlig omsætning på cirka 240 mio. kr. Peter Bertelsen, adm. direktør for Epoke, kalder Lagercrantz en „strategisk, langsigtet ejer der vil understøtte vores fortsatte vækst.“ Patrik Klerck, chef for Division International i Lagercrantz, vurderer at Epoke „bringer nichemarkedsledelse, den bedste teknologi i sin klasse og en stærk platform for vækst i både Danmark og internationale markeder.“

TLH Maskiner får Gehl-importen

I godt 30 år har Stenderup A/S importeret det amerikanske entreprenørmaskinmærke Gehl der er ejet af den franske Manitou Group. Fremover bliver det TLH Maskiner ApS der vil stå for import og forhandling. TLH Maskiner, der har hjemme ved Varde, vil tilbyde hele Gehl-sortimentet inden for salg, kundeservice og professionel rådgivning. Stenderup A/S har tidligere i år overtaget import og forhandling af en helt ny grøn linje af læsesmaskiner fra Weycor som Scantruck før havde stået for.

• Hækkene og fliserne repræsenterer de to specialer på anlægsgartneruddannelsen, grøn og grå, som begge bliver forkortet fra 12 til 7 skoleuger.

Grønne uddannelser revideret

Der er mere bæredygtighed og valgfrihed i anlægsgartner- og greenkeeperuddannelsen mens arbejdsmiljø er integreret i alle fag

Julie Thostrup Vesterlyng

Anlægsgartner- og greenkeeperuddannelsen er ændret. Der er kommet mere fokus på biodiversitet, bæredygtighed, arbejdsmiljø og valgfrihed i uddannelserne, og der er kommet flere ændringer i fagudbuddet. Sigtet med ændringerne har været at tilpasse fagene bedre til de udfordringer den grønne omstilling kræver.

Ser man på anlægsgartneruddannelsen er emner der er relevante for alle lærlinge, nu

placeret blandt de obligatoriske hovedforløbsfag. Det indebærer at uddannelsens to specialer, plejeteknik og anlægsteknik, er forkortet fra 12 til 7 skoleuger. Ser man på greenkeeperuddannelsen har dens to specialer groundsman (stadiongæs) og greenkeeper (golfbaner) fået en klarere indbyrdes profil.

Der er flere ændringer i fagene, både på fagskolerne og i de oplæringsmål som mester skal sikre at lærlingen kommer igennem. Desuden bliver svendeprøverne ændret så de af-

spejler de nye ændringer. Selve uddannelsernes overordnede rammer er der dog ikke rørt ved, og uddannelsens samlede længde og antal skoleuger er uændret.

En ændring der gælder begge uddannelser, er at 'arbejdsmiljø' ikke mere er sit eget fag, men har målpinde i alle fag. Også grøn omstilling er indtænkt i alle fag.

Ændringerne er formelt set sket med opdaterede bekendtgørelser om de to erhvervsuddannelser til henholdsvis anlægsgartner og greenkeeper.

Uddannelserne består nu som før af grundforløb 1, grundforløb 2 samt hovedforløb. Det fører frem til specialet og svendeprøven der afslutter uddannelsen. Specialet og svendeprøven varer uændret 9 uger i alt.

Bag ændringerne står Det faglige uddannelsesudvalg for anlægsgartneri. Opdateringen af uddannelserne gik i gang i 2024 hvor brancher, skoler og lærlinge blev hørt. Herefter har to arbejdsgrupper arbejdet

med de nye tiltag til uddannelsernes indhold.

Ændringerne trådte i kraft fra 1. august for alle dem der nu er startet på uddannelsen, hvad enten det er grundforløb 1, grundforløb 2, ny mesterlære eller voksenuddannelsen EUV1. For de øvrige bliver de nye ændringer i de to uddannelser ikke aktuelle. □

SKRIBENT. Julie Thostrup Vesterlyng er uddannelseskonsulent i Danske Anlægsgartnere.

Ændringer i fag på anlægsgartneruddannelsen

- Faget 'vejen som arbejdsplads' er rykket fra hovedforløbet til grundforløb 2 så de unge er klædt bedre på når de skal i oplæring.
- Faget 'klimateknik' der før kun blev undervist i på specialet plejetechnik, er blevet et bundet fællesfag for begge specialer, hvilket især har været et stort ønske fra lærlingene.
- Hvor der før var 2 ugers valgfag, er der nu 5 uger. De 3 uger er fundet ved at tage noget indhold ud af den bundne - obligatoriske - uddannelse. Den vundne tid skal bruges på valgfag som 'behandling af overfladevand', 'havestilarternes udvikling', 'plænegræs, vækstforhold og gødning', 'beskæring 2' m.fl.
- Oplæringsmålene (dem man finder i logbogen) er blevet opdateret med bl.a. nye afsnit om f.eks. 'arbejdsmiljø og sikkerhed' og 'klima og bæredygtighed'.

Ændringer i fag på greenkeeperuddannelsen

- Fællesfagene 'plant sundhed - sprøjtecertifikat' og 'beskæring og vedligeholdelse på golf og idrætsanlæg' er erstattet af flere dage på 'grundlæggende maskinkendskab' og 'græs, ukrudt, sygdomme og skadedyr' hvor også IPM er tilføjet.
- Der er kommet to nye fællesfag: 'dræning, afvanding og opsamling' samt 'træer og buske på golf og idrætsanlæg'.
- Der er tilføjet en uges valgfag der nu omfatter 2 uger.
- Psykisk arbejdsmiljø kommet med i faget 'kommunikation, samarbejde og kundeservice'.
- På greenkeeperspecialet er faget 'greenkeeper, afsætning, entreprise og jordberegning' erstattet af 'design og arkitektur på golfbanen'. Det var før valgfag, men nu obligatorisk.
- På groundsman-specialet er svendeprøven sænket fra 4 til 3 uger. Den vundne uge er sat ind på faget 'kunstgræs og hybridgræs'. 'Groundsman, afsætning, entreprise og jordberegning' er erstattet af 'teknologi og data på boldbaner'.

Stihl er CO₂-neutral i sin egen produktion

Siden 2024 har Stihls egne produktions- og salgsfaciliteter på verdensplan været CO₂-neutrale når det gælder direkte udledninger, dvs. dem som er omfattet af scope 1 og 2. Det oplyser den tyske producent af motorsave, græstrimmere mv. i sin nyligt udkomne bæredygtighedsrapport for 2024.

For at opnå klimaneutralitet for scope 1 og 2 har Stihl bl.a. arbejdet med energieffektivitet, eldrevne produktion, solcelleanlæg og klimakompensation med skovrejsning på

afskovet jord i Uganda og på Borneo. Det skal bl.a. reducere virksomhedens brugen af fossile brændstoffer med 40% i 2030 sammenlignet med 2019.

„Samtidig arbejder vi nu videre med scope 3 og hele værdikæden,“ siger Linda Hollins fra Stihl i Norden. Scope 3 indbefatter det CO₂-udslip der opstår ud over virksomhedens egen drift, såsom transport, brugen af produkterne og affaldshåndtering. Det skal bl.a. nås ved at udvikle flere eldrevne produkter. *sh*

Støtter projekt om det nye landskab

Dreyers Fond har givet støtte til projektet 'Landskabsarkitektsfaglige kompetencer i det åbne land - analyse og strategi'. Projektet skal undersøge og anviser hvordan kvaliteten af landskabet styrkes i de kommende års omfattende udvikling af det åbne land og især den grønne trepartsaftale.

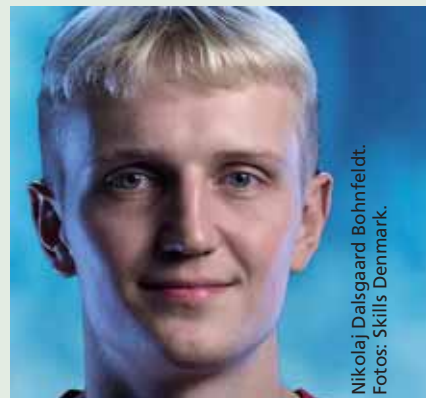
Projektet er sat i værk af Københavns Universitet, Arkitektforeningen, Danske Landskabsarkitekter og Dansk By-

planlaboratorium. Strategien præsenteres på Byplanmødet i Vejle i oktober 2025.

Aftale om et grønt Danmark, som er aftalens officielle titel, er den største og mest gennemgribende enkeltaftale i nyere tid. Den repræsenterer ifølge Danske Landskabsarkitekter en historisk mulighed for at gentænke det danske landskab og sikre at vi som samfund får mest muligt ud af de omfattende investeringer.

Magnus Franch Hald

Nikolaj Dalsgaard Bohnfeldt.
Fotos: Skills Denmark.

EuroSkills i Herning 9.-13. september

EuroSkills, europamesterskabet for unge faglærte, holdes i Herning 9.-13. september. Her skal 597 unge fagatleter fra hele Europa dyste om EM-medaljer. På den store uddannelses- og konkurrenceevent er anlægsgartneruddannelsen med blandt de 38 fag.

Her stiller Danmark med de to lærlinge der vandt DM i Skills sidste år: Magnus Franch Hald og Nikolaj Dalsgaard Bohnfeldt (se billederne). De er på det danske landshold Skills Team Denmark med 43 unge fagatleter der har trænet intensivt det seneste år.

Med de forventede 80.000 gæster bliver arrangementet Europas 'største uddannelses-topmøde' ifølge arrangørerne Skills Denmark og Messecenter Herning hvor mødet holdes suppleret af Jyske Bank Boxen.

Selv om EuroSkills er international med udenlandske deltagere, er det stadig en uddannelsesvent som folkeskolens afgangsklasser og andre interesserede kan besøge. Der vil som normalt være stande hvor man kan få mere at vide om de mange uddannelser. Næste DM bliver holdt i Hjørring 22.-25. april 2026. *sh*

Bliv rollemodel for anlægsgartnere

Som mange andre savner anlægsgartnerne både faglærte og lærlinge. Men hvordan får man lige solgt den gode historie om at blive anlægsgartner til et ungt menneske i grundskolen? Det har Erhvervsskolernes Elevorganisation (EEO) et bud på, nemlig et rollemodelkorps hvor fagets værdier bliver fortalt af unge til unge.

„Derfor skal vi have flere unge til at fortælle om deres vej til at tage uddannelsen til anlægsgartner. Der er p.t. 8 anlægsgartnerrollemodeller tilknyttet EEO, men der skal flere til,” siger Julie Thstrup Vesterlyng, uddannelseskonsulent hos Danske Anlægsgartnere. „Så kender du en der går rundt med en rollemodel i maven, så tag fat på EEO på 2510 3014,” opfordrer hun.

Grunkin er Odenses nye stadsarkitekt

Susanne Renée Grunkin tiltræder 1. september som Odense Kommunes nye stadsarkitekt, oplyser kommunen. Hun kommer fra en stilling som senior kreativ leder i Arkitema hvor hun også har været kompetenceleder for bæredygtighed.

Grunkin har før været formand for Danske Landskabsarkitekter og var 2019-2024 medlem af Odense Arkitekturråd. Hun har siddet i Concitos advisory board for klima og bynatur og i styregruppen for Green Cities DK.

„Vi kan ikke bygge os ud af kriser, men gennem bytransformation med omtanke kan vi opnå indbydende, klimaanbudsfulde, grønne og sociale og økonomisk inkluderende byer,” siger Grunkin der er landskabsarkitekt fra Landbohøjskolen i 1997.

Foto: Odense Kommune

Brug sabbatåret som global gartner

JU Aarhus tilbyder international dannelsesrejse med et fagligt indhold

Jordbrugets Uddannelsescenter Århus (JU Aarhus) har lanceret uddannelsen 'Global Gardener' der kombinerer international dannelsesrejse med en faglig specialisering inden for grøn omstilling. Uddannelsen varer et år og er målrettet unge med studentereksamen der vil bruge deres sabbatår til at rejse og samtidig få grønne kompetencer i et internationalt fagmiljø. Og bagefter tage en erhvervsuddannelse som anlægsgartner, gartner og landbrug.

Som student kan man i forvejen springe 1. og 2. grundforløb (GF1 + GF2) på i alt 40 uger over når man søger ind på en erhvervsuddannelse. Man skal kun tage et 10 ugers forberedelsesforløb. Det skal man også når man som student søger ind som global gardener. Når hovedforløbet derefter starter, følger alle den normale uddannelse med skiftende skoleophold og læring (praktik).

Det der er særligt ved den nye uddannelse er at oplæring foregår i udlandet, og at det ti ugers forbedelsesforløb på skolen har særligt fokus på grøn omstilling. Eleverne får undervisning i kulturforståelse, sprog og praktiske færdigheder. Undervisningen er casebaseret. Denne uddannelse starter 20. oktober 2025.

Eleverne får kendskab til nye teknologier og bæredygtige materialer, og forløbet giver en bred grøn faglig profil med særligt fokus på tværkulturelt samarbejde og praktisk klimaarbejde. Derefter følger praktikopplæring på en international læreplads.

Skoleopholdene foregår på skolens afdeling i Beder syd for Aarhus. Her følger man den normale undervisning på skolen der i egne ord kan kaldes et 'efterskolemiljø' med sammenhold på tværs af de grønne uddannelsesretninger.

Det er ifølge JU Aarhus centralt i Global Gardener at store dele af rejse- og opholdsudgifterne, måske alle, kan dækkes gennem tilskud og støtteordninger afhængigt af det sammensatte forløb. Det kan være

• JU Århus har stor erfaring med at sende elever på oplæring i udlandet. Her er det Marie Olsen (anlægsgartner) fra hendes oplæring i Californien. Hun har ifølge JU Århus oplevet og lært en masse både kulturelt og fagligt ved at rejse som en del af deres uddannelse. Foto: JU Århus.

støttet af Erasmus+ og lignende ordninger og kan eventuelt være kombineret med løn samt kost og logi.

„Vi har rigtig mange gode kontakter til virksomheder rundt omkring i verden som vi i forvejen samarbejder med i forhold til at sende vores elever på oplæring i udlandet,” oplyser kommunikationsmedarbejder Maria Møller Hedrup.

„Vi hjælper med at matche elev og virksomhed, dernæst med at lave en uddannelsesaftale - og selvfølgelig også med at søge støtte til deres ophold,” fortsætter hun.

Ifølge JU Aarhus er uddannelsen til et attraktivt alternativ for studenter der ønsker både personlig og faglig udvikling i deres sabbatår uden at skulle bruge tid og kræfter på at spare op først.

JU Aarhus ser også Global Gardener som et godt rygstød når man vil videreuddanne sig inden for bl.a. landskabsdesign, naturforvaltning, miljøplanlægning og bæredygtigt byggeri, og når man vil bruge 'interkulturelle erfaringer' og netværk på tværs af landegrænserne. sh

Dybe spor i vores branche

Danske Planteskoler holdt generalforsamling

Temadage. Vintermøde. Plantefagmesse. Inspirationsdage. Studietur til Tyskland. Det er nogle af de aktiviteter Danske Planteskoler holdt i 2024. Det fremgik af organisationens generalforsamling 18. juni 2025 hvor 12 stemmeberettigede mødte frem. Her var der også rundvisning på Birkholm Planteskole i Allerød, hvor mødet blev holdt, og på den nærliggende Joel Klerks Planteskole, skriver Gartner Tidende 3. juli 2025.

Der er dog også „mørke skyer der efterlader dybe spor i vores branche med planteskoler der må dreje nøglen

om,” lød det fra formand Torben Leisgaard i sin beretning. „Selv om det ikke alene er i vores branche at producenterne bliver færre, men i stedet meget større, så gør det alligevel ondt helt ind i vores stolte gartnerhjerter.”

Leisgaard tilføjede at Danske Planteskoler derfor søger samarbejde så bredt som overhovedet muligt, også om den 'grønne trepart' hvor planteskolerne skal levere planter til den ventede skovrejsning.

I 2025 er Have & Landskab den store begivenhed for Danske Planteskoler der i dag er en sektion i Dansk Gartneri.

• Rundvisning på Birkholm Planteskole hvor generalforsamlingen blev holdt. Planteskolen har nylig haft 90-års jubilæum. Foto: Lotte Bjarke.

Der skal dog også ske andre ting, bl.a. temadage, fastslog Leisgaard der blev genvalgt som formand. I bestyrelsen sidder nu også Malene Nygaard Jensen og Søren Iversen. Og så blev Bente og Søren Nygaard

Jensen - der er ved at afvikle deres planteskole, Nygaards Planteskole - udnævnt til nye æresmedlemmer. *sh*

KILDE. Lotte Bjarke (2025): Generalforsamling i det grønne. Gartner Tidende 6-7/2025.

Lærling med en diagnose får støtte i virksomheden

Byggeriets Uddannelser rådgiver om hvordan man kan gøre læretiden til en succes

Omkring 15% af alle under 18 år får en psykisk diagnose, og gennem flere år er tallet steget. Der er derfor stor sandsynlighed for at man i sin virksomhed møder en lærling med en diagnose. Det kan lyde besværligt og kan da også give lidt bøv, men lærlingen er mere end sin diagnose, og med den rette støtte kan det blive positivt for både lærling og mester. Det fremgår af hæftet 'SPS i virksomheden' fra Byggeriets Uddannelser. Her er der viden om hvordan læretiden bliver en succes.

SPS står for 'specialpædagogisk støtte' der gives til lærlinge med en psykisk diagnose - og til lærlinge der er ordblinde, talblinde eller har fysiske handicaps. Lærlingene kan få støtte af SPS-vejledere når de er på skole, men kan også få støtte i virksomheden hvor det er mester, svend eller anden ansat der skal udføre støtten.

Før man kan støtte må man kende lærlingens behov. Det kan man tale med lærlingen om i opstarten. Man kan også sparre med lærlingens SPS-vejleder på skolen. SPS-vejlederen kan bl.a. vejlede om hvad lærlingen har brug for og oplyse om hvordan det håndteres.

Støtten i virksomheden kan f.eks. være at tilrettelægge og skabe overblik over arbejdsopgaver, at gentage instruktioner så lærlingen forstår opgaven, at give mere tid til at udføre en opgave, at hjælpe lærlingen med forståelse af fagligt stof og at afholde ugentlige samtaler.

I hæftet beskrives syv diagnoser med hensyn til symptomer, lærlingens udfordringer, og hvordan man kan støtte dem. Det er ADHD/ADD, autisme/aspergers, tics/tourettes, depression, angst og borderline og selvskadende adfærd.

Når en virksomhed udfører SPS kan der søges refusion hvert halve år. Den ansvarlige SPS-vejleder på skolen laver en ansøgning hvor der søges om timer. De bliver fordelt mellem skolen og virksomheden. Ved støtteforløbets start sendes en kontrakt til virksomheden som skal underskrives. Sidst i støtteforløbet beskriver virksomheden en kort forløbet, f.eks. pr. telefon i samarbejde med skolens SPS-vejleder, og sender en faktura til skolen. *sh*

KILDE

SPS i virksomheden. Information til mester om støtte til lærlinge med diagnoser. Byggeriets Uddannelser. 12 s. Bygud.dk.

Eksempel

LÆRLINGE MED ANGST

DIAGNOSE

- Angst betegnes som en folkesygdom og ses ofte i forbindelse med stress og depression
- Angst kan ses som en psykisk lidelse når den begrænser lærlingen i sin hverdag og forhindrer eller besværliggør nødvendige ting i livet som arbejde, uddannelse m.v.
- At have angst er at være bange uden der nødvendigvis er en konkret grund til det.

LÆRLINGENS UDFORDRINGER

- Har svært ved at være social.
- Har mange spørgsmål om urealistiske bekymringer.
- Kan virke alvorlig, vred og trist.
- Kan have ondt i maven, hovedpine eller andre fysiske symptomer.
- Kan have søvnproblemer og derfor have svært ved at møde til tiden
- Har svært ved at håndtere uforudsete skift, nye situationer eller forandringer i rutinen
- Kan være perfektionistisk, f.eks. i forhold til arbejdsopgaver og skolearbejde.

SÅDAN KAN DU STØTTE LÆRLINGE MED ANGST

- Brug aldrig vendinger som 'tag dig nu sammen', 'hold op med det pjat' eller lignende.
- Sørg for at lave en detaljeret plan med lærlingen, f.eks. en visuel ugeplan og morgenmøder.
- Lad lærlingen begynde dagen med opgaver, som han/hun allerede mestrer.
- Støt lærlingen når der arbejdes med nye opgaver.
- Lad ikke lærlingen undgå opgaver, men lav en aftale med lærlingen om at tage et skridt ad gangen
- Sørg for at lærlingen møder op hver dag. Det kan være gavnligt i en periode at tilrettelægge et forløb med færre timer i løbet af dagen.
- Støt lærlingen gennem angstanfald. Anerkend angsten, og vær sammen med lærlingen uden at være dømmende. Få lærlingen til at trække vejret normalt, helt ned i maven.

Efter SPS i virksomheden. Information til mester om støtte til lærlinge med diagnoser. Byggeriets Uddannelser.

Lærlingenes nye ønsker

UDDANNELSE. Anlægsgartnervirksomhederne mødes med nye krav, og de skal imødekommes af hensyn til fagets fremtid

Hvis anlægsgartnerfaget skal blive ved med at tiltrække og fastholde kvalificeret arbejdskraft, går det ikke længere at placere en ny lærling i gravemaskinen i tre måneder i træk eller lade en spirende anlægsgartner klippe hæk hele sommeren.

Undersøgelser fra 2023 og 2024 fra Center for viden om erhvervsuddannelser (CEVEU) og Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) viser at tryghed og fællesskab, passende faglige udfordringer og varierede, meningsfulde opgaver betyder rigtig meget for både læring, motivation og fastholdelse.

Det kommer ikke bag på uddannelseskonsulent Jette Christiansen fra Byggeriets Uddannelser. „Der er ingen tvivl om at de unge i dag stiller større krav til deres praktiksted, og hvis der ikke er kemi mellem virksomhed og lærling, så finder lærlingen et andet sted eller en anden uddannelse,“ siger hun.

Skal ikke kommandere

De unge finder ikke anlægsgartnerfaget af sig selv, og her mener anlægsgartnermester Leif Thrysøe fra virksomheden Træmanden at mestrene også er nødt til at gribe i egen barm for at sikre den fornødne arbejdskraft.

„De unge er ikke dumme. De søger ikke fordi deres mor har sagt, at de skulle. Det er kvalitetsbevidste mennesker, og de sætter nogle krav til hvor de vil hen, og hvad de vil lave. Derfor handler det om ikke bare at kommandere og sige 'klip hækken', men forklare fagligheden og tankerne bag og inddrage dem, for de vil prøve mange ting, og de vil have spændende opgaver, så det handler om at se indad og gøre håndværket interessant. Og vi bliver nødt til at komme de unge i møde på deres krav, hvis vi i fremtiden skal have en chance. Og deres krav er store,“ siger Leif Thrysøe

Han mener også at flere af de små og mellemstore an-

lægsgartnervirksomheder burde gøre mere opmærksom på sig selv. „De unge kommer ikke af sig selv, så vi er nødt til at se indad og markedsføre vores fag og de exceptionelt fede ting som vi laver. Jeg har tidligere brokket mig over at de unge har hænderne sat forkert på og kommer for sent, men jeg må bare indse at tiderne har ændret sig, og hvis vi giver dem chancen for at byde ind og være med, kan mange af dem godt være med. Lige nu har jeg eksempelvis en ung lærling som ikke er kommet for sent i et helt år. Det er altså imponerende uanset hvad vi siger om ungdommen,“ pointerer Leif Thrysøe.

Frihed under ansvar

En af Træmandens nyudlærte svende er Ditte Sølvsten Theisen, var faktisk var så dygtig at hun blev inviteret til Københavns Rådhus og fik håndtryk af Kong Frederik på grund af sin fine svendeprov. Hun er enig i pointen om at lærlingene skal have chancen for selv at præge sit arbejde.

„Det har hele tiden være frihed under eget ansvar. Jeg blev egentligt sendt ud til opgaver jeg følte at jeg kunne magte. Men der blev også presset lidt ekstra, så jeg lærte hvordan jeg ville løse opgaven alene hvis det var nødvendigt. Eksempelvis skulle vi selv tale med kunder, måle op, bestille og vende ønskerne med kunderne. Det syntes jeg var fedt. Jeg tror at jeg ville kede mig hvis jeg hver dag skulle møde op på en byggeplads med en bunke grus og i princippet mest bare se på, at den bliver mindre.“

„Og de unge som er selvstændige ... jeg tror at det er fordi de ikke får chancen. De skal have lov til at tænke, 'hov hvad gør vi her'. For hvis der altid er en som kommer og løser problemet, er det svært at tænke selvstændigt og løse problemet,“ siger Ditte som kalder oplevelsen med håndtrykket fra majestæten for

‘meget nervepirrende’ men da roen havde sænket sig og drengekoret til sidst sang med de 700 gæster var det en ‘stor oplevelse, meget magisk.’

Længere mellem snapsene

Også anlægsgartnermester Karin Nyholm fra K. Nyholm Gartnerservice havde en nyudlært svend - Charlotte Pia Aller - til medaljefest på Københavns Rådhus. Men selv om hun altså på glimrende vis formår at føre sine lærlinge godt frem til målet, mener hun stadig at der er sket noget uhenigtsmæssigt ved arbejdsdisciplinen hos de unge.

„Der er ganske enkelt længere mellem de helt perfekte lærlinge. Jeg har haft unge som er blevet kørt til og fra arbejde i bil af deres mor, og det er altså folk over 18. Derfor slår jeg også til så snart jeg møder en som har potentiale, for det er vigtigt at få fat i dem som kan tænke selvstændigt,“ siger Karin Nyholm.

Hun har p.t. tre lærlinge i virksomheden, to grå og en grøn. Hun sørger derfor for at give lærlingene plads til at de kan komme med deres input til eksempelvis idéer til belægninger og lignende.

„Og så lytter vi selvfølgelig, og hvis det lyder fornuftigt, bliver de bedt om at forelægge det for kunden. Det er jo også en fin udfordring, men hvis kunden siger nej, skal man også kunne tage det, og bare udføre det aftalte arbejde,“ siger Karin Nyholm der bl.a. søger nye lærlinge på Facebook og håber at de unge kan lide arbejdspladsen. „Som regel er man jo heldig at finde nogle der kan lide at være her. En af de gode ting er jo at vi ikke er 250 mennesker, men lidt mere som en familie.“

Tre værdier går igen

Uanset hvad er det ekstra vigtigt at gøre noget særligt ud af de unges ophold og rammer i virksomheden, pointerer formand for Danske Anlægsgartneres uddannelsesudvalg

- Ditte Sølvsten Theisen blev udlært dette forår og var til medaljefest på Københavns Rådhus med kongeligt håndtryk på grund af sin svendeprøve. Hun anbefaler at unge lærlinge får mere ansvar i det daglige, for de fleste vokser med opgaven og den tillid de bliver vist.

Hendes mester Leif Thrysø fortæller at virksomheden bag efter har modtaget flere ansøgninger fra lærlinge. „Og det er ikke ansøgninger om at sidde de næste tre måneder i en læssemaskine og flytte grus. Der bliver sat krav,“ pointerer Leif Thrysø som vil have flere anlægsgartnere til at promovere sig selv på de sociale medier. Foto: Træmanden.

Uno Apold der er medejer af anlægsgartnervirksomheden Grøn Entreprise A/S. Han har i forbindelse med en A-Youth træneruddannelse i DBU interviewet unge sportsfolk på højeste eliteniveau om hvorfor det lykkedes for dem i karrieren eller ej. Han talte i den forbindelse også med en sportsspsykolog, trænere i superligaen og en ungdomsforsker. Deres pointer kan overføres direkte til de grønne fag, mener Uno Apold.

„Der tegner sig et meget interessant billede med tre værdier der går igen. Tre ting som dem der ikke lykkedes, siger at de ville ønske at de havde haft: tillid, tryghed og anerkendelse. Skal vi koge en fond af det til anlægsgartnerfaget, så er de tre værdier essentielle redskaber hvis vi skal lykkes sammen,“ forklarer Apold.

Lærlinge har ændret sig

Uno Apold har også bemærket at dagens lærlinge ikke er som for 20 år siden. „Da vi var i lære, var der ikke så meget pis. Vi kom til tiden og gik ikke og jamrede os. Skulle vi arbejde over, gjorde vi det. Der var ikke så meget forståelse.“

„Men den kan vi ikke komme med mere, så dør vores fag. De unges generation har ændret sig i forhold til hvad de vil, og ikke mindst har de mange flere muligheder og tilbud end dengang,“ siger Apold. „Hvis man åbner op for elevernes egen involvering, kommer der meget igen.“

„Det er vigtigt at du som menneske får medejerskab og bliver anerkendt for sine idéer, for så får man også lyst til at bringe mere til bordet. Der er selvfølgelig fagligheden og rammerne, og dem kan man jo ikke altid rykke ved. En opgave har jo en tid og en måde den skal gøres på, og vi har jo kun dette beløb og disse vognmandstimer. Men indenfor den ramme må man gerne lege med det,“ siger Uno Apold.

Han sammenfatter: „Vi skal selvfølgelig sætte rammer. For uden rammer går det ikke. Men det er lige så vigtigt at skabe en læreplads som baserer sig på tillid, tryghed og anerkendelse. Vi skal derfor også lytte og have respekt for hinandens model af verden.“ It

Det er ikke lysmængden der skaber tryghed

Lys kan være smukt og skabe stemning. Men vi er nødt til at tænke os bedre om når vi vælger hvor og hvordan vi lyser vores omgivelser op, skriver designingeniør Mathilde Johnson i Byrummonitor 19.6.2025:

„Ofte sættes lamper op for at skabe tryghed, men forskning viser at det i højere grad er aktive og velholdte byrum der giver folk en følelse af sikkerhed, ikke nødvendigvis stærk belysning. Jeg oplever det også selv. Når jeg som kvinde går rundt i nattelivet, er det ikke mængden af lys der afgør om jeg føler mig tryk. Det handler mere om hvem der ellers er der, og hvordan omgivelserne ser ud. Lys alene kan ikke kompensere for utrygge situationer. Nogle gange kan det tværtimod få én til at føle sig mere udsat - man bliver selv synlig mens andre kan gemme sig i skyggerne.“

Benhårde konkurrenter skal arbejde sammen

Ifølge Grøn Trepert skal der rejses skov svarende til omkring en milliard træer og i ifølge Weekendavisen er der

kun 4-5 danske planteskoler til at levere planterne. Poul Ladegaard Jensen fra Johansens Planteskole bliver i avisen spurgt om der er kapacitet nok. Han svarer:

„Nej. Så nogle kolleger i udlandet må i gang også. Men prøv bare at halvere tallet. En halv milliard træer er også helt vildt. Skal det lykkes, må en lang kæde helt bagud til frøavleren hænge sammen, og ikke som en engangsforestilling, men gennem partnerskaber i 20 år. Vi gamle benhårde konkurrenter skal til at arbejde sammen. Vi må hver især gøre det vi er bedst til.“

Edderkopper, myrer, fluer og hvepse over grænsen

Når man inviterer naturen tættere på boligen og sommerhuset, flytter kravet med, skriver arkitekturanmelder Karsten R.S. Ifversen i sin sommerhusserie i Politiken 18.7.2025:

„Med vores huse sætter vi grænser mellem ude og inde, mellem vores og de andre arters færden. Men de grænser er porøse. Vi har edderkopper, myrer, fluer og hvepse der jævnligt overskrider grænsen mellem deres og vores. De respekterer ikke. Så nogle gange må vores semiotik forklares med mekanisk konsekvens eller i værste fald med kemisk krigsførelse. Selv om man inviterer naturen helt tæt på, vil

man jo ikke nødvendigvis have naturens rigdom med i sengen. Men som Onkel Joakim måtte sande i historien om dværgindianernes land, vil vinden, træerne og dyrene altid være stedets egentlige ejere. Selv om vi kan vifte dem om ørerne med en ejerkontrakt og rive deres boliger op med rode er det jo også os der er på besøg i deres verden.“

Luksussommerhusene er triste øer i en græsørken

I sin sommerhusserie ser Karsten R.S. Ifversen også på de store luksussommerhuse til udlejning. Han skriver i Politiken 14.7.2025 med en bebyggelse ved Vejby som eksempel:

„Det er (...) forstemmende at se hvordan de såkaldte luksussommerhuse forholder sig til, eller rettere ikke forholder sig til de steder de ligger. De er altid omgivet af græsørkener. Men ingen skal kede sig med at kigge ud på de variationsløse haver uden bier og blomster. Aktiviteter fra sommerlandet er flyttet inden for: Her er swimmingpool, jacuzzi, sauna, billard, dart og tv (...) Tænk hvis et udlejningshus annoncerede med antallet af detekterede arter på grunden? Tænk, hvis det var en konkurrenceparameter at have en så varieret og rig en natur som muligt? Ikke '220 m² med swimmingpool, jacuzzi og sau-

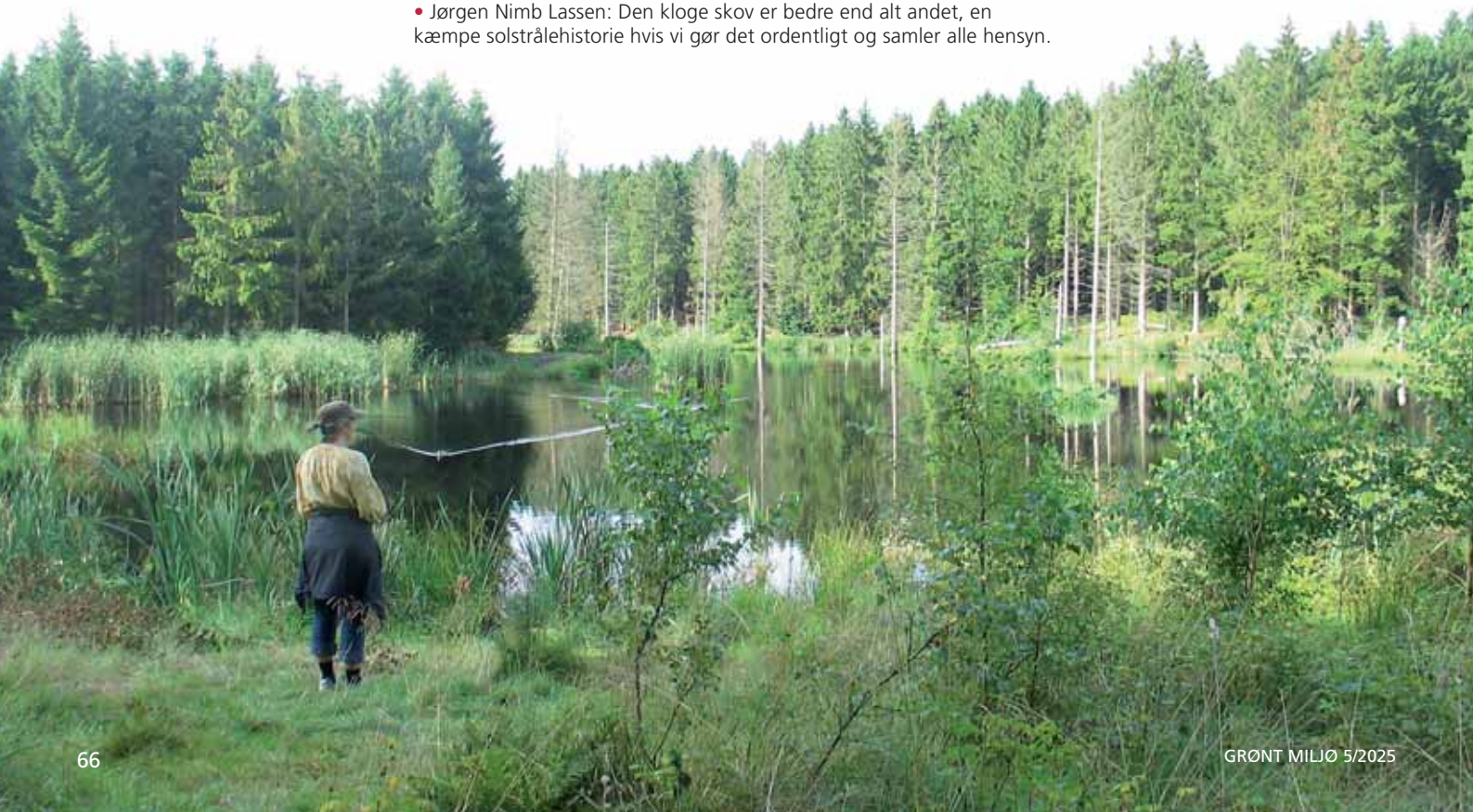
na'. Men i stedet: '1600 m² grund med forglemmigej og kællingetand. For hvorfor skal disse forvoksede forsamlingshuse ellers ligge ude i natur-skønne områder hvis ikke det var af interesse for stedets natur?‘

Det oprindelige landskab er ikke målet

Landskabet som vi kender det, er med en håndfuld under-skrifter ændret for bestandigt, skriver Martin Hedevang Andersen, forperson for Danske Landskabsarkitekter, i Byrum-monitor 30.7.2025:

„Den grønne treparts aftale vil i løbet af de næste 20 år for evigt forandre det danske landskab. Landskabet som vi kender med langstrakte marker, tætte skovbryn, små landsbyer og bugtet kystlinje, er med en håndfuld under-skrifter ændret for bestandigt. Den grønne trepart repræsenterer et paradigmeskift for arealanvendelsen i Danmark (...) Det danske landskab har aldrig været præget af stilstand, men har altid været under forandring. Den grønne aftale skal bl.a. begrønne Danmark og føre naturen tilbage til et mere oprindeligt dansk landskab. Men hvad er dette oprindelige landskab egentlig? Skal det være landskabet der opstod efter den seneste istid? Eller landskabet vi havde

• Jørgen Nimb Lassen: Den kloge skov er bedre end alt andet, en kæmpe solstrålehistorie hvis vi gør det ordentligt og samler alle hensyn.

• Luksussommerhusets haver er en tue midt på grunden. Det har aldrig været tænkt i en sammenhæng med have. Foto: VillaVilla.

• I sin sommerhusserie i Politiken refererer Karsten R.S. ifversen til Anders And-bladet 1957 med Carl Barks historie om 'Joakim von And i dværgindianernes land'.

da vi tabte slaget ved Dybbøl og begyndte opdyrkningen af heden? Vi må forholde os kritisk til præmissen om at vende tilbage til en oprindelig natur eller et oprindeligt landskab. For hvad nu, hvis løsningen på vores nuværende problemer ikke findes i fortiden?"

Vi har mindre brug for kirkegårdens fælles rum

Kirkegården er truet, men man kan også sige at kirkegården afspejler det samfund og den tid vi lever i, siger biskop Elob Westergaard til Weekendavisen 25.7.2025

„De firkantede opmålte og jævnbrydte gravsteder som vi kender i dag, er et billede på udviklingen af en demokratisk stat og vores velfærdssamfund. De stammer fra det 20. århundrede og bygger på et

ideal om lighed og fællesskab (...) Men nu ser vi forandring og den hænger sammen med individualiseringen og et ændret natursyn. Når et menneske er dødt, går vi som efterladte hurtigt videre og synes i mindre grad at have brug for kirkegårdens fælles rum.“

Den kloge skov der samler alle skovens formål

Forstkandidat Jørgen Nimb Lassen taler i Weekendavisen 28.5.2025 om de store skovrejsninger der efter hans mening bør rejses som 'kloge skove' der sammenfatter deres forskellige formål:

„En klog skov er rustet til fremtidens klimaforandringer, voldsommere vejr, ekstrem tørke, meget mere regn. Det er en artsrig blandet og solid skov som naturen selv ville have lavet hen ad vejen, og helt anderledes end de 'ordnede skove' vi har haft de sidste 200 år med felter af ens træer i samme alder. En skræddersyet, klog skov er lidt mere bøvlet at have med at gøre. Men betaler sig rigeligt i det lange løb (...) Vi skal hele tiden redde et eller andet, så jeg er bange for at hopper fra tue til tue. Derfor: Få nu den kloge skov ind. Den er bedre end alt andet, en kæmpe solstrålehistorie hvis vi gør det ordentligt og samler alle hensyn til grundvand, fjorde, CO₂, bio-

diversitet, friluftsliv. Så kunne skovene tage karakter efter det.“

Det nye hus lander midt i mange års havehistorie

Direktør i Haveselskabet Charlotte Garby fortæller i Haven august 2015 at „enhver frisk entreprenør som står klar med larvefodder uden for havelågen, vil helst tage så lidt hensyn til sart beplantning som muligt,“ når der skal bygges. Da hun selv skulle bygge meddelte hun entreprenøren at det vigtigste var ikke at skade den gamle plantning. Hun fortsætter:

„De var nok trætte af ben-spændet, men svarede pænt at selvfølgelig kunne de det. Så jeg hængte rød-hvid advarselstape i grene og de respekterede det. Det tager ikke så lang tid at bygge et nyt hus men det tager mange år at få et stort træ i haven og en markant busk der emmer af historie. Og det er netop når det nye hus lander midt i mange års havehistorie at magien opstår. Og hvorfor nu dette emne? Jo, fordi et medlem skrev til os om hvor ærgerligt det er at flere ejere af ny erhvervede eller nybyggede huse ikke forstår hvad den gamle have kunne have bidraget med. Hvor synd det er når den er fældet ud fra tesen om at man altid kan plante noget nyt.“

2025

WWW.BPKMASKINER.DK

ELMO ER NUMMER 1 TIL UKRUDTSBEKÆMPELSE

- ✓ LAVE OMKOSTNINGER
- ✓ HURTIG VIRKNING
- ✓ FÆRRE BEHANDLINGER
- ✓ MILJØRIGTIGT

AFTAL EN UFORPLIGTENDE
FREMVISNING OG DEMONSTRATION
20774000

ELMO Therm

ROLLEMODELLER

sætter ansigt på erhvervsuddannelserne

Siden 2016 har Erhvervsskolernes ElevOrganisation opbygget og udviklet et landsdækkende korps af rollemodeller fra erhvervsuddannelser, der årligt besøger mere end 10.000 elever.

Rollemodellerne besøger elever i 7.-10. klasse og giver med deres fortællinger eleverne et personligt indblik i erhvervsuddannelserne og det at vælge en uddannelse. De sætter ansigt på erhvervsuddannelserne og inspirerer eleverne med deres faglige stolthed, passion og erfaringer.

Formålet med rollemodelkorpsset er at bidrage til, at udskolingselever vælger ungdomsuddannelse på et oplyst grundlag.

Det særlige ved korpsset er:

- at det er landsdækkende
- at rollemodellerne får professionel træning i at holde oplæg og formidle deres historie
- at rollemodellerne får lønkomensation og kørselsrefusion
- at det ikke favoriserer specifikke erhvervsuddannelser, erhvervsskoler eller brancher

Læs mere på vejentileud.dk

Kontakt os på:
vejentil@eeo.dk / 25103014

Gul raketblomst der kan remontere

Raketblomst er svær at overse med de farverige blomster og blomsterstandens form, tætte fyldige aks. Det gælder ikke mindst den nye sort Kniphofia 'Lemon Popsicle' med sine citrongule blomster. Sorten er forbedret med en mere kompakt vækst, og den kan remontere så blomstringstiden løber lige fra juli til september. Stauden bliver 70-80 cm høj. Løvet er græsagtigt og vintergrønt. Sorten blev valgt som månedens plante i juli. Haveselskabet udpeger vinderen efter nomineringer af medlemmer i Danske Planteskoler. *sh*

Foto: Gardenia.net

Orsi kan også fås som rotorklipper

Den italienske maskinproducent Orsi er i Danmark mest kendt for sine slagleklippere, men nu har importør Brdr. Holst Sørensen også taget en rotorklipper hjem. Orsi Queen 640 hedder modellen som bl.a. er designet til klipning af græs og brak. Den skiller sig lidt ud med sin udskiftelige hardoxbund, oplyser importøren der også fremhæver at vingerne kan arbejde til 45° op og 20° ned. De store hjul gør den til lige bedre på veje og i blødt terræn. Med 6,3 m arbejdsbredde er kapaciteten op til 6 ha i timen. De fem rotorotor har hver tre knive, og der kan klippes fra 2 til 40 cm højde. *sh*

Carlsberg har åbnet Carl Jacobsens have

Bag Carlsbergs hovedsæde på Valby Bakke i København ligger en museumshave anlagt af brygger Carl Jacobsen. Haven har aldrig før været åben for offentligheden, men det blev den 30. april. „Carl Jacobsens have er ikke en almindelig bypark, men en kurateret og historisk have hvor stilhed og respekt er nøgleord,” meddeler Carlsberg Danmark (carlsbergdanmark.dk 28.4.2025).

„Carl Jacobsens have er tænkt som en oase der giver en stille pause i hverdagen midt i det pulserende københavnske byliv. Den er et sted

hvor man går ind for at mærke historien, naturen og måske sig selv,” meddeler Carlsberg Danmark. „Vi ønsker at give noget tilbage til byen - men uden at gå på kompromis med havens karakter. Det er et sted med dybe rødder i Carlsbergs kulturarv, og det fortjener respektfuld adgang.”

Haven er åben hverdage kl. 16-20 og weekender kl. 10-20, men det afhænger lidt af årstiden mv. Man kan komme ind fra Ottilia Jacobsens Plads eller Valby Langgade. Enkelte dage lukkes haven når der er interne arrangementer. *sh*

• Den åbnede have i klassisk romantisk stil. Foto: Carlsberg Danmark.

Fussingø er åbnet som naturnationalpark

Den første naturnationalpark blev åbnet 21. juni. Det var Naturnationalpark Fussingø ved Randers der fik æren. Den markerer et paradigmeskift i statslig naturforvaltning med fokus på biodiversitet, natur og store arealer, melder Miljø- og Ligestillingsministeriet.

Naturnationalpark Fussingø er på 833 ha. Blandt områdets sjældne arter er en af Europas sjældne flagermusarter, damflagermusen, og kortskaffet skeblad, en vandplante der ansås for uddød indtil den blev fundet i Fussing Sø i år 2000. Man kan også opleve blom-

sten trævlekrone. Blandt store dyr er grævling, odder, duehøg og havørn.

I forberedelsen af Naturnationalpark Fussingø er træ- og landbrugsproduktion ophørt, der er fjernet dræn og fældet træer der ikke oprindeligt vokser i Danmark. Der bliver desuden sat krondyr og stude ud.

De 15 vedtagne naturnationalparker fylder 25.500 ha, cirka som det halve Falster. Dertil kommer 6 naturnationalparker der skal vælges til efteråret. Hertil kommer en bynær naturnationalpark på Kalvebod Fælled, København.

• Ved åbningen af Naturnationalpark Fussingø. Foto: Naturstyrelsen.

GAMLE NYHEDER

100 år siden **AUTO-TURISTERNES LEJRPLADS**

Agnete Messerschmidt skriver - uden at være nærmere præsenteret - i Havekunst 1925: „I vor tid er Rosseaus Raad til menneskeheden: 'Lad os vende tilbage til Naturen!' ved at opleve Renaissance. Allerede i Aarevis har det været fulgt i Sommerferietiden af mange, der indrettede sig på forskellig Vis, efter som Forholdene og økonomisk Evne bød. Flugten fra Byerne fortages i vore Dage af mangfoldige paa Nutidens (og vel i endnu højere Grad Fremtidens) Køretøj: Bilen. Men hvis Bilerne fremtidig vil vind Indpas hos Befolkningen i samme Forhold som i de senere Aar, vil man snart blive stillet over for det vigtige Spørgsmaal: Hvordan kan man imødekomme Auto-Turisternes Krav om Lejrplads for sig selv og Automobilerne?"

75 år siden **HAVEBRUGSHØJSKOLEN I VERSAILLES**

Anne Marie Kaper - der ej heller præsenteres nærmere - skriver i Havekunst 1950 om havebrugshøjskolen i Versailles: „Den skulle give den højeste undervisning i havebrug for Frankrig og den franske unions lande. Den første direktør blev den berømte pomolog og lærer Monsieur A. Hardy. Indtil det 20. århundrede havde man mere betragtet havekunst som en kunst end en kunnen; den form for undervisning, der blev anvendt, var at gå i lære hos de gamle 'mestre'. Nu regnes kendskab til teknik og videnskabens resultater for absolut nødvendig.“

25 år siden **DAMP MOD UKRUDT**

Carsten Damgaard fra Hedeselskabet skriver i Grønt Miljø august 2000 om en nyhed: „Virker damp til ukrudtsbekæmpelse? Svaret er ja, men det kræver den rigtige energimængde samt indstilling til opgaven. Hedeselskabet er den første virksomhed som kommercielt anvender damp til ukrudtsbekæmpelse.“

• Anlægsgartneren 6-7/2075: „En af de store robuste rotor-klippere sættes på prøve på en fundablok - kniven holdt faktisk.“

• Anlægsgartneren 6-7/2075: „Omvendt fræser - der ved hjælp af et specielt sold indskudt mellem fræserknivene og beskyttelseskjoldet er i stand til at begrave sten og lign. i ca. 15 cm dybde.“

50 år siden **OMVENDTFRÆSER OG PLANIERKRÜMMLER**

I Anlægsgartneren 6-7/1975 skriver anlægsgartnerens fagkonsulent Poul Pedersen om LDA's redskabdemonstration: „Man startede med at demonstrere Carlo Nielsens *vippeskærgruber*, *omvendtfræser* og *Planierkrümmler* (såtilbereder). Af disse var det nok omvendtfræseren, der tiltrak sig mest opmærksomhed (...) Der er ingen tvivl om, at såfremt det private anlægsgartneri ønsker at manifestere sig på dette område må man lære sig at benytte moderne avanceret materiel.“

Vi er SPECIALISTER i træ
- og med i DAG PartnerskabsNetværk i
Danske Anlægsgartnere

Vi leverer til hele Danmark hver uge

FSC FSC® C074444
PEFC PEFC/09-31-100

BÆREDYGTIGHED -er et nøgleord hos os

Hos Tiset Savværk A/S finder du et stort udvalg i FSC® certificeret eller PEFC certificeret træ.

Ring nu på **7482 1289** eller mail på ordre@tsetsavvaerk.dk og få hjælp til din næste træløsning.

- **Lærk:** Stolper, kalmarbrædder, terrassebrædder, tagspån, klinkbeklædning, rafter med mere.
- **Eg:** Stolper, terrassebrædder, palisader, sveller, plinte med mere.
- **Robinie (Akacie):** Stolper, afbarket/pudset, spidspæle, stokke, tømmer og brædder.
- **Douglas:** Tømmer, terrassebrædder, kalmarbrædder, brædder med mere.
- **Natur/ubehandlet:** Spidspæle og rafter.
- **Trykimprægneret:** Rafter, spidspæle, stolper.
- **Hegn:** Rafter med bark, alm. rafter, betonhegn med mere.

Derudover har vi et omfattende program indenfor: **flag og flagstænger** samt **sheltere, bålhytter, skydetårne, bord/bænk sæt** m.m.

Tiset Savværk A/S
Kongevej 243, Tiset, 6510 Gram
Telefon: 7482 1289
Mail: ordre@tsetsavvaerk.dk

DIN BÆREDYGTIGE PARTNER - www.tsetsavvaerk.dk

• Musik i Lejet da det lå på stranden. Foto: musikilejet.dk, 24.6.2025.

Lejet rykkede mere end nogensinde

Grønt Miljø skrev i 3/2025 hvordan den nordsjællandske musikfestival Musik i Lejet i sommer måtte flytte. Det skete efter at Planklagenævnet afgjorde at kommunen ikke havde hjemmel i sin planlægning til at holde en fast tilbagevendende musikfestival Clos op af skov og strand og bl.a. presse de naturlige habitater.

Fodboldbanerne i nabobyen Vejby kom i stedet i spil. Siden blev også denne adresse opgivet, bl.a. på grund af støjpro-

blemer for et nærliggende plejehjem. Planen blev derfor at flytte til den nærliggende Tisvildeleje Camping hvor der i år ifølge festivalledelsen alligevel var tomt på grund af en igangværende salgsproces. Det var da også her at festivalen endte med at blive holdt midt i juli, men det er uoplyst om det bliver fast adresse eller om målet er at vende tilbage til skov og strand.

Sagen er belyst i dokumentarserien 'Slaget om Tisvilde' på TV2, især med vægt på den splittelse der er opstået blandt byens beboere.

Sibirisk kvæsur er månedens plante

Sibirisk kvæsur, *Sanguisorba tenuifolia* 'Burr Blanc', er kåret som 'Månedens plante' i august. Kåringen foretages af Haveselskabet efter nomineringer fra medlemmer af Danske Planteskoler.

Stauden har hvide blomsterstande og et bregneagtigt løv. Blomsterne sidder i små kompakte aks for enden af høje spinkle stængler så de næsten virker svævende. Blomsterne spinger ud sidst i juni, og den rige blomstring fortsætter et par måneder.

Stauden bliver cirka 120 cm høj men kræver ikke opbinding. Den trives bedst i sol eller halvskygge. Med sin vækst passer den godt i staudebedets mellem- eller baggrund.

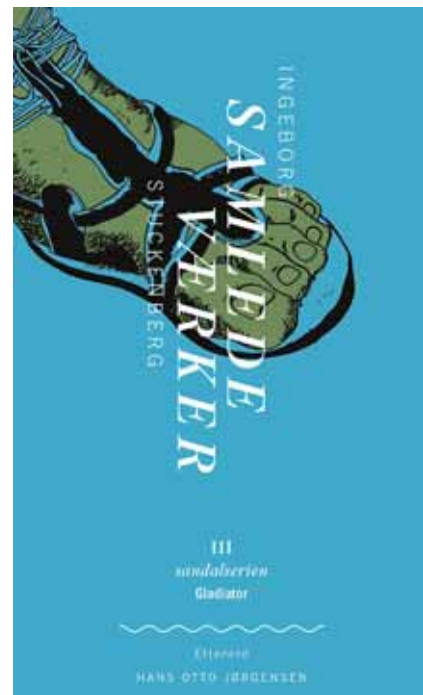
Antallet af overløb skal nedbringes

Antallet af overløb skal nedbringes så badegæster kan hoppe i bølgen uden at tænke over om vandet er forurenet med spildevand eller gå en tur i skoven uden frygt for spildevand i skovbunden.

Det meddeler Miljø- og Ligestillingsministeriet der siden 2023 har skærpet tilsynet og nu i højere grad følger op med politianmeldelser når spildevandsselskaber overtræder deres tilladelser. Det har ført til 17 politianmeldelser af spildevandsselskaber for mindst 33 forskellige forhold.

Politianmeldelserne tæller bl.a. forhold hvor spildevand er udledt i et skovområde, i en å eller i kystnære havområder uden de fornødne tilladelser.

Samtidig er der fokus på at sikre at data for overløb er bedst mulige. Derfor er der fjernet et indberetningsled og spildevandsselskaberne skal fremover indberette mængden af overløb direkte til miljødatabasen Puls, lyder det fra ministeriet. sh

KORTE BREVE FRA EN LANG REJSE

„De synes ikke at see Foraaret over dem, med de højtfflyvende skinnende hvide Skyer under den dybt blaa Himmel. - Rundt omkring i alle Parkerne og Haverne - smaa nydelige Haver langs Fortougene i Garderne - bryder det lyseste Foraarsgrønt frem fra alle Træer og Buske, - men de løfter neppe Blikket fra Brostenene. - Skulende, skumle og sammenkrøbne venter de paa Afrejsen. - Med deres smaa Byldter i Hænderne lader de sig drive som Kvæg ind paa Banegaarden og op i Vagonerne. - De forsvinder forud i Skibet, der venter med fuld Musik og vajende Vimpler ude i Bremerhafnen (...)”

Samlede værker. Af Ingeborg Stuckenberg. Forlaget Gladiatur 1986. 200 s. 250. kr.

Forfatter Ingeborg Stuckenbergs 'Samlede værker' blev genudgivet af forlaget Gladiatur i 2013. Nogle af teksterne blev oprindeligt trykt i Kjøbenhavns Børstidende i 1890, men denne tekst - 'Korte breve fra en lang rejse' - blev først udgivet i 1986.

Naturen i litteraturen. Grønt Miljø har i 2023 lanceret serien 'Naturen i litteraturen' for at indkredse nogle årsager til at vi er i den grønne branche.

KALENDER

KURSER & KONFERENCER

Biodiversitet i praksis 2.0. Mols 26-27/8. Danske Landskabsarkitekter. Landskabsarkitekter.dk.
Biodiversitet & arealansvar. Aarhus 27-28/8. Building Green DK. Buildinggreen.eu.
FDK Årsmøde. Herning 1-3/9. Foreningen af Danske Kirkegårdsledere. Danskekirkegaarde.dk.
Fremtidens byggeri. Byg med mindre CO₂. København 4/9. GSV m.fl. Fremtidens byggeri.dk.
Æbelholt Kloster og Henrik Pøhlsgaards have. Udflygt 14/9. Havehistorisk selskab.dk.
Parkdage. Natur, byudvikling og tværfaglighed. Silkeborg 17-19/9. Park- og Naturforvalterne. Parkognatur.dk.
Open 25. Architecture Festival. Aarhus 19/9. Arkitektskolen Aarhus. aarch.dk.
Kulturværdier i planlægningen. Middelfart 24-25/9. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
Naturforvaltningskonferencen 2025. Korsør 29/9. Københavns Universitet. Skovskolen.ku.dk.
Skovbrugskonferencen 2025. Bredsten 2/10. Københavns Universitet. Skovskolen.ku.dk.
Resilient Planlægning. Byplanmødet 2025. Vejle 2-3/10. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
 Dem med **grønt** refereres i bladet.

Haveselskabets Have og medlemshaverne. Udflygt 4/10. Havehistorisk selskab. Havehistorisk selskab.dk.
KTC Årsmøde. Aarhus 23-24/10. Kommunalteknisk Chefforening. Ktc.dk.
Building Green København. Scaling for Enough. København 29-30/10. Building Green København. Buildinggreen.eu > cph.
Lokalplanlægning i praksis. Herning 29-30/10. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
Kolonihavens historie. Frederiksborg 30/10, kl. 16.30-18. Havehistorisk selskab.dk.
Dimensionering af vejbefæstelser. Nyborg 13/11. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.
Vejforum. Vej, mennesker, teknologi. Nyborg 3-4/12. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.

UDSTILLINGER

Have & Landskab. Ledreborg, Roskilde 3-5/9 2025. Haveoglandskab.dk.
Kloakmessen. Fredericia 29-30/10 2026. MesseC og Danske Kloakmestre. Kloakmessen.dk.
Agromek. MCH Messecenter Herning 24-27/11 2026. Agromek.dk.
GalaBau 2026. Nürnberg, Tyskland 15-18/9 2026. Galabau-messe.com.

ANNONCØRER

GRØNT MILJØ 5/2025

MASKINER

AO, 29
BPK Maskiner, 67
Engcon, 2, 15
Nomaco, 31
RG Teknik, 23
Sønderup Maskinhandel, 3
Tima, 9, 47

PLANTER & JORD

Birkholm Planteskole, 2
DLF, 25
DSV Frø, 41
Linds Semenco, 53
Lynge Produktion, 7
Solum, 11
Vognmand Kold, 3

BELÆGNING & INVENTAR

Hitsa, 17
Tiset Savværk, 69
UE Urban Elements, 72
Aarhus Cementvarefabrik, 33

ENTREPRENØR & RÅDGIVER

Datalon, 57
Forsikringsmægler, FPR, 55
Møllerløkkegaard, 21
Pension for Selvstændige, PFS, 45
Plantefokus Sv. Andersen, 71
Sven Bech, 71
Zinco, 2

UDDANNELSE & FAG

Grønt Miljø Forlag, 53
Have & Landskab, 49
Vejen til EUD, Rollemodeller, 68

- ✓ Nyanlæg og belægningsopgaver.
- ✓ Plantearbejde og beskæring.
- ✓ Vedligeholdelse.
- ✓ Vinterberedskab.
- ✓ Kloakarbejde og fugtisolerings.
- ✓ Tv-inspektion og strømpeforing.
- ✓ Medlem af Kloakmestrenes TV-inspektion.

Anlægsgartnerfirma
- siden 1921

17 træer er blevet forgiftet i Silkeborg

17 træer på Silkeborg Kommunes jord i Sølystparken nær Silkeborg Langsø er blevet forgiftet. Kommunen har politianmeldt naturhærværket, oplyser flere medier, bl.a. DR, TV Midtvest og Grøn Teknik.

„Vi kan se at man har lavet hærværk ved at bore ind i træerne og øjensynligt tilføre Roundup eller lignende for at slå træerne ihjel,” oplyste Johan Brødsgaard, 1. borgmester, til DR 29. juli.

Der er tale om 17 rødeltreer der er cirka 20 år gamle. De står der stadig, men er døde, skriver DR. Naturhærværket blev opdaget for nylig, men udførelsen går længere tilbage end det, lyder det.

Det er ikke første gang træer er udsat for hærværk i Silkeborg. Sidste år gik det ud over to træer ved Sørtorvet, en eg og en rødelt på 35-40 år. Også her var der boret huller i træerne og hældt gift ned. Grønt Miljø har (5/2024) også skrevet om ulovlig fældning mellem Sørtorvet og Gudenåen. *sh*

Svend Andersen
Plantefokus
Professionel træ- og planterådgivning

Tlf.: 30 32 72 33
www.plantefokus.dk

• Det nye område. Foto: Bask Projects, Statens Naturhistoriske Museum.

Sjældne rododendroner i nyt, stort bed

Botanisk Have i København er kendt for sin rododendronsamling der omfatter 475 rododendronplanter fordelt på 190 arter. En stor del af havens rododendroner er nu samlet i et nyt område i haven. Projektet har været muligt takket være en donation på 4,7 mio. kr. fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Det tidligere rododendronbed der var anlagt i 2000, havde fået tilført en uheldig blanding af sphagnum og barkflis som mange år forårsagede et ødelæggende svampeangreb. Flere uvurderlige planter gik til. Og for at redde den unikke rododendronsamling skulle hele bedet graves op og genplantes et nyt sted hvor jorden var forberedt til

planterne, oplyser museet.

De fleste rododendroner stammer fra Asien hvor plantesamlere i 1800-tallet begyndte at indsamle dem og sende dem til Europa. De blev hurtigt populære som prydplanter i parker og haver. Også i Botanisk Have.

I naturen vokser mange rododendroner kun i små, afgrænsede områder og er i fare for at uddø i naturen, bl.a. på grund af landbrug, skovhugst og minedrift. Faktisk er 30 af de arter som gror i Botanisk Have, på den internationale rødliste over truede arter. *sh*

„Donationen har betydet at vi kan sikre Botanisk Haves levende rododendronsamling hvor vi er med til at beskytte flere truede arter, samtidig med at vi giver havens gæster en smuk og informativ oplevelse. Det nye rododendronkvarter er desuden beriget med en serie smukke skilte der formidler viden om rododendron og vigtigheden af at bevare biodiversiteten i naturen,” siger Nina Rønsted, direktør for Statens Naturhistoriske Museum. *sh*

CO₂-udledning for nybyggeri sænkes

Fra 1. juli er de nye grænseværdier for nybyggeris CO₂-udledning trådt i kraft. Det betyder at grænseværdien for et byggeris klimapåvirkning sænkes fra 12,5 kg CO₂ pr. m² til gennemsnitligt 7,1 kg. Derudover indføres en række differentierede grænseværdier for forskellige bygningstyper der vil omfatte 68% af alt nybyggeri. Det minder Social- og Boligstyrelsen om 1.7.2025

Kravene udspringer af en til lægsaftale til den nationale strategi for bæredygtigt byggeri som et folketingsflertal indgik i maj 2024. Efter planen sænkes loftet yderligere til 6,4 kg i 2027 og 5,8 kg i 2029 målt som gennemsnit af forskellige bygningstyper. Ændringerne betyder også at Bygningsreglementet snart skal revideres.

Udemiljøet er fortsat ikke med i kravene, men det kan komme, og allerede nu kan f.eks. landskabsarkitekt- og anlægsgartnervirksomheder blive bedt om at deltage hvis de indgår i et boligbyggeri. *sh*

Alt henvendelse: rs@teknovation.dk.

TERRAKOMP

FREMTIDENS HOLDBARE BROLÆGNING

Præfabrikerede betonelementer med granit

- Tidsbesparende montage
- Reducerede omkostninger og omlægninger
- 5 års garanti
- Ukrudt kan ikke etablere sig
- Ingen vand i konstruktionen
- Enkel montering minimerer fejl
- Bedre arbejdsmiljø og mindre belastning
- Kan genbruges, flyttes og skilles ad
- Ingen trykskader og vedligehold

Kontakt os for mere info og tilbud

Fartbump

Rundkørsler

Helleanlæg

Urban Elements Strøvej 38 DK-3320 Skævinge +45 4828 8099
info@urban-elements.dk www.urban-elements.dk